

PRIRODA SRBIJE

ODMOR U POKRETU

Poštovani čitaoci, dragi putnici, prijatelji,

Srbiju možete upoznati na bezbroj načina, aktivno, odmarajući se i istražujući njene predele u pokretu, širom otvorenih očiju za prirodu i njena neiscrpna blaga. Priroda Srbije još je neotkrivena i skoro netaknuta, a njeni raznoliki i atraktivni predeli nude vam čitavu skalu sadržaja, nezaboravna iskustva i doživljaje – jedrenjena široko razlivenim vodama Dunava, planinarenje po visovima Srbije koji u sebi kriju čitav kosmos biljnog i životinjskog sveta, posmatranje retkih i zaštićenih ptica, rekreativni ribolov u mirnim ravničarskim vodama ili na brzim penušavim planinskim rekama bajkovite lepote, naporne biciklističke staze koje će vas odvesti put najlepših prizora...

U ovoj publikaciji predstavljamo vam zaista veliku skalu mogućnosti za odmor u pokretu, učitavajući ih u prostore naših najlepših i zaštićenih prirodnih dobara. Predstavljamo vam sve naše nacionalne parkove, više od trideset parkova prirode i specijalnih rezervata, planine, zanimljive turističke centre, prirodne fenomene poput klisura, kanjona, pećina, vodopada, kamenih mostova, slapova, reka, jezera – brojne lepote i prirodne retkosti koje su zaštićene zakonom. Sam izbor biće vam pravi izazov.

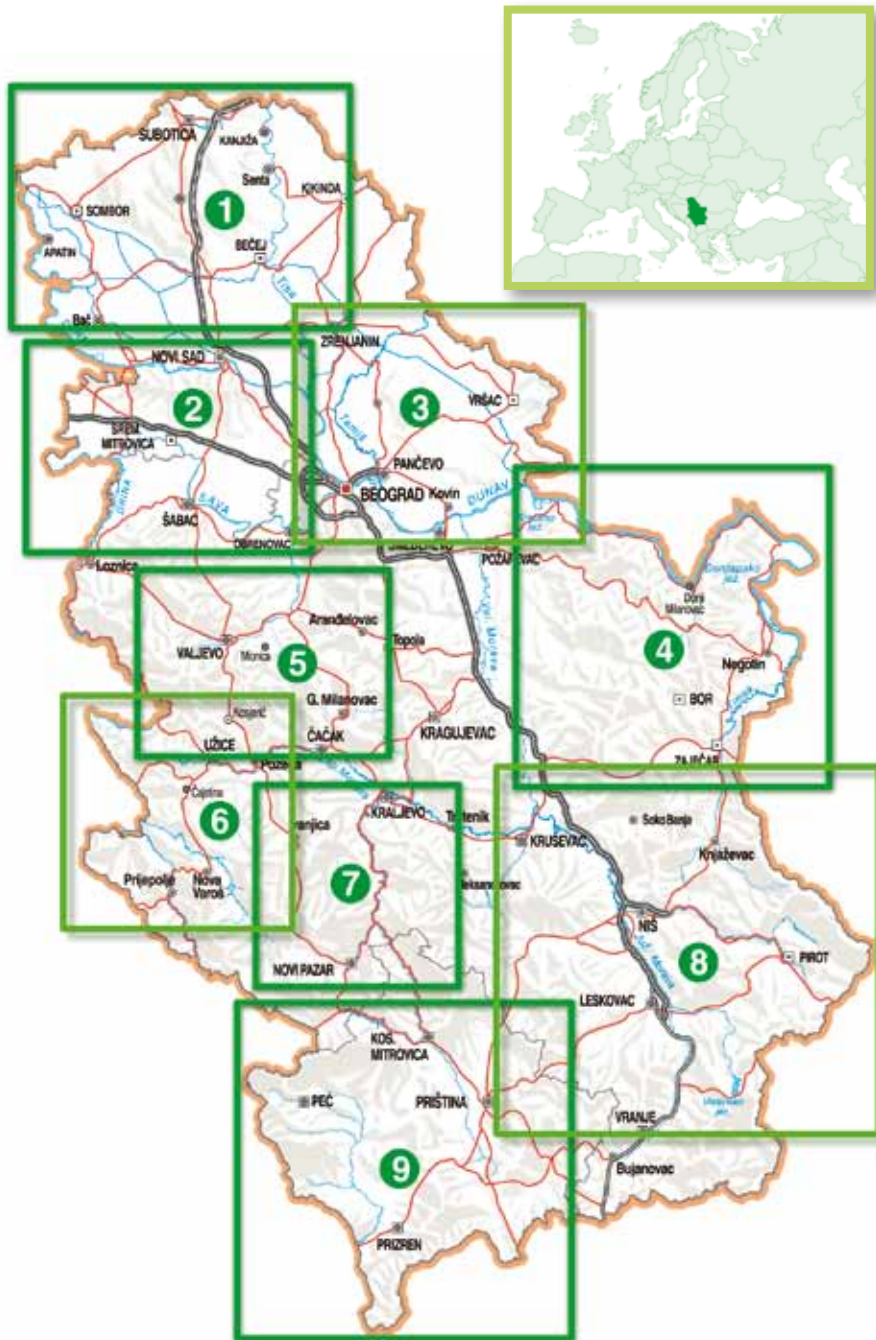
Boravak u prirodnim ambijenatima podstiče nas na brigu o životnoj sredini. Da bismo znali da čuvamo prirodu, moramo je i poznavati. Zato smo želeli da vam predstavimo bar deo retkih i zaštićenih biljnih i životinjskih vrsta, od kojih neke predstavljaju izuzetno nacionalno blago. Odgovoran odnos prema prirodi, odlaganju otpada, korišćenju energije i zaštiti kulturno-istorijskog nasleđa omogućiće i budućim generacijama da uživaju u bogatstvu prirodnih i kulturnih raznolikosti Srbije

U ovoj publikaciji glavni junaci priče su priroda i njeni stanovnici – biljke, ptice, divlje životinje. Beskraj zelenila, šuma i proplanaka, snaga planinskih i ravničarskih reka, kanjoni i jezera, tragovi bogatog kulturno-istorijskog nasleđa, boravak pod rustičnim krovovima seoskih domaćinstava i mirisi i ukusi tradicionalne kuhinje, pružiće vam istinsko uživanje, opuštanje i odmor u ramu koji uokviruje Priroda Srbije.

Verujemo da smo vas uverili da posetite Srbiju, otkrijete i doživite nezaboravne trenutke odmora u pokretu.

Gordana Plamenac

Direktor Turističke organizacije Srbije

SADRŽAJ

- ① Jezera Severa i Gornje Podunavlje / **4**
- ② Fruška gora i oaze uz Savu i Dunav / **14**
- ③ Banat i predeli zelenog Beograda / **26**
- ④ Đerdap i planine istočne Srbije / **36**
- ⑤ Šumadija, Valjevske planine, Ovčar i Kablar / **48**
- ⑥ Tara, Mokra Gora, Zlatibor, Zlatar / **58**
- ⑦ Planinski krov Srbije / **72**
- ⑧ Stara planina, Suva planina, Đavolja varoš / **82**
- ⑨ Šar-planina i Prokletije / **98**
- Dunavska biciklistička ruta / **104**

*P*alić i Ludaš, drevna jezera, biseri ravnice, a po svojim meandrima i rukavcima i Gornje Podunavlje – pored zanimljive istorije i neponovljive prirode, u sebi kriju i jednu posebnu, čarobnu liniju. Onu u kojoj se dodiruju voda i nebo. Onu koja u prvom trenutku zarobi misao, a potom je oslobodi u beskraj.

JEZERA SEVERA I GORNJE PODUNAVLJE

Dodir vode i neba

Park prirode

PALIĆ

U bilo koje doba godine park prirode Palić nudi nešto novo, neponovljivo, inspirativno. Asocijacijom na davno izgubljeni raj, ovo sazvučje prirode i arhitekture idealno je mesto za aktivan odmor, sport, opuštanje u beskrajnim šetnjama, ili vožnji biciklom linijom plavetnila vode. Zato ne čudi što je Palić početkom 20. veka važio za mondensko letovalište ranga Karlovih Vari ili Opatije. Sam nastanak jezera je „u tami duboke prošlosti”. Zna se da je gubilo vodu nekoliko puta i opet je dobijalo. Plitko nizijsko jezero, dugačko je nešto više od pet kilometara. Korito jezera, koje sakuplja vode sa peščara, nastalo je dejstvom vetrova na samom dodiru Subotičke peščare i Bačkog lesnog platoa. Kada je otkriveno da su voda i blato jezera lekoviti: „na pustari kojom su divljali vetrovi, a sunce pržilo sve živo”, napravljen je 1840. godine park. Prirodno okruženje banje, „Veliki park” urbanistički je uobličen i zasađen najpre na maloj površini od oko

devet hektara – a danas zauzima čitavih 19 hektara. Blagost i toplinu toj zelenoj oazi pozajmljuju krošnje javora, jasena, bresta, hrasta, bagrema, lipe, platana, divljeg kestena, topola, crnog bora, močvarnih čempresa... Cvetne leje su oblikovane u baroknom stilu, zasađene sezonskim

cvećem. U proleće tim prostorom gospodare lale, viole, belisi, turski karanfili, a u jesen – kane, salvije, begonije, petunije. Park je oblikovan po ugledu na engleske vrtove. Umesto klasičnih, ravnih i simetričnih prolaza, između palićkih aleja i drvoreda vijugaju staze. Jedna od njih, ona centralna,

vodi od „Vodotornja”, koji je na samom ulasku u park, pored „Velike terase”, do jezera. Veliki park je takode stanište za šumske vrste životinja, među kojima su najbrojnije ptice. Paličko jezero poznato je po ptičijim ostrvima na kojima se gnezde ptice močvarice. Najupadljivije su bučne kolonije čaplji i galebova. Na ostrvima se nekoliko godina unazad gnezdi crnoglavi galeb (*Larus melanocephalus*) i to je jedino mesto u našoj zemlji gde on trenutno obitava.

Mestom izuzetnog mira, lepote i udobnosti Palić čine jezerske plaže, Ženski i Muški

▼ *Bela čaplja*

Predeo izuzetnih odlika

SUBOTIČKA PEŠČARA

Na krajnjem severu Bačke prostire se Subotička peščara. Današnji izgled valovitih dina nastao je tokom velikog pokretanja peska izazvanog preteranom ispašom. Krajem 18. veka počinje plansko pošumljavanje Subotičke peščare. Danas, mešavina šume, stepe i močvare, a posebno obale rečice Kireš, određuju ovu oblast kao najugroženija staništa peščarsko-stepskih vrsta Evrope.

Ostaci iskonske peščarske vegetacije dragocena su svedočanstva o biljnom pokrivaču Panonske nizije u prošlosti. Među očuvanim prirodnim retkostima svakako valja pomenuti šafranjiku (*Bulbocodium versicolor*), biljku koja je sinonim za floru Subotičke peščare, jer je tu njeno jedino nalazište u Vojvodini i Srbiji. Zabeleženo je prisustvo retke vrste glodara – slepog kučeta (*Spalax leucodon*), a ukupan broj zabeleženih vrsta ptica na području Subotičke peščare je oko 170, zbog čega je ona deo međunarodno značajnog područja za ptice (IBA).

Na granici Srbije i Mađarske, dvadesetak kilometra od Palića nalazi se još jedna turistička znamenitost ovog kraja, *Ergela Kelebija*, sa 65 rasnih lipicanera.

štrand, šetalista, hoteli, arhitektura koja snagom i dopadljivošću secesije privlači pogled na svakom koraku. Palički zoološki vrt je, pored toga što je mesto u kome životinje žive po ugledu na svoja prirodna staništa, i svojevrsna botanička bašta.

Specijalni rezervat prirode

SELEVENJSKE PUSTARE

Ovaj pustarski predeo nikada nije bio urbanizovan. Prostrani pašnjaci su se pružali do horizonta, pokazujući siluetu ponekog majura ili salaša.

Danas, ovaj rezervat panonsko pustarskog tipa čini 10 područja mozaično raspoređenih među voćnjacima, njivama i vinogradima i prvenstveno služi očuvanju botaničkih vrednosti. Vrste iz porodice orhideja i perunika zaštitni su znak ove oblasti, a ovo je jedini lokalitet u Srbiji gde raste peščarski šušuljak (*Gypsophila arenaria*). Među životinjama postoje vrste od međunarodnog značaja, kao što su peščarski gušter, slepi miševi i retke ptice gnezdarice zaslanjenih livada.

Markirane staze Selevenjske šume vode posetioce po najzanimljivijim staništima: uz pratnju vodiča rendžera, saznate zanimljive priče o ovom jedinstvenom području.

U baskoj dvorani „Velike terase” je 1937. godine odigran prvi teniski meč u zatvorenom prostoru na tlu tadašnje Jugoslavije. A znatno ranije, pred sam kraj 19. veka, na Paliću su organizovane prave male olimpijade, međunarodna sportska nadmetanja, među kojima je, kako svedoče fotografije, bilo i vožnji jedrilicama po zaleđenoj vodi jezera. Svaki delić čarolije kojom je Palić nekada davno privlačio svoje goste postoji i danas – i poziva na otkrivanje.

ORAO BELOREPAN

Orao belorepan (*Haliaeetus albicilla*) najveći je orao Evrope, proporcionalno najkrupnijeg kljuna, impresivno širokih krila. Satima može da jedri na strujama toplijeg vazduha. Jedina je vrsta roda *Haliaeetus* koja živi u Evropi.

U Srbiji pretežno naseljava plavne zone velikih reka.

Specijalni rezervat prirode LUDAŠKO JEZERO

Svu specifičnu lepotu pejzaža jezera sa visokim tršćacima Ludaš vam otkriva na svakom koraku. Stepsko jezero Ludaš jedinstveno je u Srbiji. Njegovo plitko korito formirano je radom vetrova na dodiru peščare i lesne zaravni. Ludaško jezero sa okolnim plavnim livadama čini jedinstvenu celinu vlažnih staništa. Poznato je i po brojnim ptičjim vrstama a, takođe, i kao važan lokalitet za odmor i ishranu na migracionom putu ptica. Najpoznatiji predstavnici ptičjeg sveta Ludaša su ptice močvarice, zbog čijeg prisustva je

Predeo izuzetnih odlika

LESNE DOLINE KRIVAJE

Razgranati sistem lesnih dolina Krivaje, usečen u plodno tlo Bačke, čuva ostatke nekadašnjih prostranih stepa. Od ranog proleća do kasne jeseni dolinu prekriva šareni cvetni tepih. Pejzaž je prošaran šumarcima i veštačkim jezerima, gde posetioци mogu naći hlad pod vekovima starim stablima u stilskim parkovima koji okružuju raskošne dvorce Panonije i Krivaje. Sastavni deo ove prostorne celine je Zobnatica. U široj javnosti Zobnatica je sinonim za ergelu rasnih konja sa tradicijom koja traje više od dva veka. Na zobnatičkom hipodromu moguće je gledati trke najpoznatijih konja celog regiona, a tu se nalazi i Muzej konjarstva. U ovom zelenom i negovanom predelu nalazi se i Zobnatičko jezero – omiljena oaza ljubitelja ribolova.

PAŠNJACI VELIKE DROPLJE

Velika droplja (*Otis tarda*) jedna je od najlepših i najvećih ptica Evrope, kojoj preči potpuno nestajanje. U našoj zemlji, na pašnjacima između Mokrina, Jazova i Sajana i kod Banatskog Arandelova, preostalo je svega tridesetak tih plašljivih lepota. Sačuvamo li taj delić iskonskog panonskog predela, i neke buduće generacije moći će da uživaju u posmatranju zanesenog šepurenja mužjaka velike droplje u prolećnom buđenju boja i zvukova ravnice.

ono upisano na listu močvarnih područja od međunarodnog značaja, a uz Obedsku baru je i najstarije ramsarsko područje Srbije.

Među pticama izdvajaju se: mrka i žuta čaplja, bukavac, brkata senica i ševarski trstenjak, koji se gnezde u tršćacima jezera. U posebne stanovnike područja ubrajaju se i vidre, kornjače, retke vrste vilinih konjica i leptirova, ali su tu i ugrožene vrste biljaka kao što su divlje orhideje i morski trozubac.

Pored očuvanih prirodnih vrednosti, na obali Ludaša očuvane su i kulturne vrednosti, arheološka nalazišta, zanimljiva seoska i crkvena arhitektura, tradicionalni zanati. Arhaične seoske kuće Šupljaka, najstarijeg salašarskog naselja okoline jezera, pripadaju južnoj varijanti mađarskog ravničarskog tipa kuće.

Specijalni rezervat prirode **SLANO KOPOVO**

Ptičji svet i slatinska vegetacija glavne su odlike Slanog Kopova, koje na nekim fotografijama iz vazduha izgleda kao predeo

PARK PRIRODE JEGRIČKA

Jegrička je autohtona rečica Bačke. Njen tok je dug 64 kilometra i zato se lirski naziva – „pupčana vrpca bačkih močvara“. Park prirode se prostire duž njenih obala i obuhvata četiri opštine: Bačku Palanku, Vrbas, Temerin i Žabalj. *Obale Jegričke su poznate po najlepšim „tepisima“ belih lokvanja.* Bogat je i raznovrstan njen svet riba, vodozemaca, gmizavaca i sisara. Ona predstavlja i oazu za barske ptice, a izuzetno je značajno to što u njenom okrilju živi i ugrožena vrsta – patka njorka (*Aythya nyroka*). Jedna od markantnih tačaka Jegričke je Vetrenjača u Ravnom Selu, koja je okružena malim botaničkim vrtom.

sa druge planete. Geološki sastav zemljišta svedoči nam o tome da je ta pustara nekada bila meandar Tise. S vremenom je reka menjala svoj tok, a za njom su ostajale mrtvaje, bare i močvare. Slano Kopovo jedna je od retkih očuvanih slatinskih bara na ovom području. Mnogobrojne i raznovrsne ptice, i retka flora oko nje, čine je izuzetno zanimljivom. Krajem 20. veka Slano Kopovo je proglašeno za međunarodno značajno stanište ptica (IBA). Do sada je zabeleženo više od 200 različitih vrsta. *Tokom jeseni okuplja se čak 20.000 ždralova, što je osobenost svega nekoliko lokaliteta u Evropi.* Slano Kopovo bilo je poslednje gnezdište beloglave patke u našoj zemlji, koja se nije gnezдила već četiri decenije. Postavljeno je nekoliko osmatračnica sa kojih se može posmatrati ptičji svet Slanog Kopova.

▲ Edukativna straza – Ludaš

▼ Brkata senica

Specijalni rezervat prirode GORNJE PODUNAVLJE

Velike reke su uvek određivale sudbine. Na gornjem toku Dunava kroz Vojvodinu, u njegovoj plavnoj zoni, umreženo meandrima, rukavcima, adama i gredama, kroz tršćake i ševare, sve između zemlje i vode, prostire se Gornje Podunavlje.

Pomalo nalik na izdvojeno ostrvo očuvane prirode, okruženo njivama i naseljima, to područje i danas čuva i neguje izuzetno veliki broj biljnih i životinjskih vrsta.

Orao belorepan, crna roda, brojne vrste slatkovodnih riba koje nalaze idealne uslove

CRNA RODA

Mali broj ljudi može se pohvaliti da je nekad video crnu rodu, jer su veoma stidljive i izbegavaju ljude. Za crne rode vezuje se i jedna zanimljivost: za razliku od bele rode, koje uopšte nemaju glasne žice, pa se glasaju klepetanjem kljuna, crne rode umeju da pevaju.

za mrešćenje u rukavcima i toplim plićacima izlivenе reke ili retki i ugroženi sisari poput vidre i divlje mačke, značajni su i vredni stanari Gornjeg Podunavlja. *Pored toga, tu se nalazi i jedna od poslednjih populacija evropskog jelena u njegovom prirodnom, ritskom okruženju.*

To područje pruža povoljne uslove za život više od 280 vrsta ptica, naročito močvarica: gnjurci, kormorani, čaplje, patke, guske, galebovi i čigra.

Čitavo područje ispresecano je rukavcima Dunava, barama, močvarama i velikim trsticima. Na nižim područjima prostiru se nepregledne livade visokog šaša, a vode su prekrivene belim i žutim lokvanjem, lokvanjčićem, oraškom... Ovde bujno rastu i retke vrste biljaka, kao što su rebratica, borak, zmijski ljutić, sibirska perunika ili purpurni kaćunak. Gornje Podunavlje je domovina crnog gloga, a zanimljivo je videti gorostasne crne topole, koje tu dostižu visinu i do 40 metara. Na ovom ritskom području caruju hrast lužnjak i ritski jelen.

Iako pod pritiskom mnogobrojnih ljudskih delatnosti, to područje i dalje zadržava visok nivo izvornosti, predstavljajući i dalje očuvanu prirodnu sredinu za mnogobrojne vrste koje ga naseljavaju.

Palić

Opšte informacije

Turistička organizacija opštine Subotica

Javno preduzeće Palić–Ludaš

Tel. 024/753-121

office@palic-ludas.rs

www.palic-ludas.rs

Turističke informacije

Turistički informativni centar Subotica

Trg Slobode 1

Tel. 024/ 670-350

office@visitsubotica.rs

www.visitsubotica.rs

www.palic.rs

Turistički informativni centar Palić

Tel. 024/ 753-111

info@palic.rs

www.palic.rs

Aktivni odmor

Na Paliću postoje brojne mogućnosti za odmor u pokretu: asfaltirane biciklističke staze, trim staze u okviru Velikog parka, teniska igrališta, mini golf, mini kuglana. Ovde se možete baviti sportskim ribolovom, jahanjem, igrati odbojka na pesku. U sezoni možete uživati na jednoj od tri uređene plaže – Ženskom štrandu, Muškom štrandu ili Peščanoj plaži. Po jezeru se možete voziti čamcem, katamaranom, a po volji i jedriti. Za ljubitelje prirode postoje programi posmatranja ptica i foto-safarija. Ljubitelji ekstremnih sportova mogu se okušati u letenju motornim zmajem.

Ludaš

Opšte informacije

Turistička organizacija grada Subotice

Javno preduzeće Palić-Ludaš

Tel. 024/753-121

office@palic-ludas.rs

www.palic-ludas.rs

Vizitorski centar Ludaš

Tel. 024/ 758-370

office@palic-ludas.rs

www.ludas.rs

Aktivni odmor

Kako bi posetiocima pružio neposredan doživljaj okruženja, Vizitorski centar organizuje različite vrste eko-kampova i nastavu u prirodi. Na Ludašu se možete šetati edukativnim stazama, voziti čamcem ili kanuom, plivati, posmatrati ptice ili samo slušati ptičiji zov. Posetioci centra, takođe, mogu otići do obližnje Subotičke peščare, jezera Tresetište, koje je poznato kao jezero šaranskog ribolova i Selevinjskih pustara.

Kelebija

Deoničarsko društvo „Kelebija“

Tel. 024/ 789-063

ergela@lipicaner.com

www.lipicaner.com

Aktivni odmor

Ergela je poznata po uzgoju lipicanera. Ovde se, pre svega dolazi zbog jahanja i lepih konja. Ergela organizuje izlete i škole u prirodi.

Pašnjaci velike droplje

Mokrin – Lovačko udruženje Perjanica

Tel. 023/ 061-162

lovcimokrina@open.telekom.rs

www.mokrin.net

Aktivni odmor

Sa sloganom „Sačuvajmo veliku droplju“ staraoci ovog specijalnog rezervata prirode organizuju posmatranje bogatog ptičjeg sveta. Izuzetnu atrakciju i retkost predstavlja najveća evropska ptica – velika droplja, koja obitava na nenaseljenim pašnjacima severne banatske ravnice. Vizitorski centar je u izgradnji.

Okanj bara

e-mail: okanj.elemir@gmail.com

www.okanj.org.rs

Aktivni odmor

Okanj bara ima međunarodni značaj za zaštitu ptica. O njoj se stara Društvo za zaštitu životne sredine. Posmatranje ptica može predstavljati glavni sadržaj turističke ponude.

Slano Kopovo

Turistička organizacija Novi Bečej

Tel. 023/ 772-320

opstina@novibecej.rs

www.novibecej.rs

Aktivni odmor

Turistička organizacija nudi organizovane izlete na jezero za koje se vezuje legenda da je ostatak ogromnog iščezlog Panonskog mora. Na Slanom Kopovu možete videti više od 200 različitih vrsta ptica.

Lesne Doline Krivaje

Opšte informacije

Turistička organizacija Bačka Topola

Tel. 024/711-020

tourg@stcable.net

www.backatopola.org.rs

Turistička organizacija opštine Mali Idoš

info@tourism-mi.rg.rs

www.tourism-mi.org.rs

Zobnatica – Akcionarsko društvo „Zobnatica“

Tel. 024/ 715-641

zobnatica@open.telekom.rs

www.zobnatica.rs

Aktivni odmor

Šumarci, stari parkovi i veštačka jezera ovog područja idealni su za lovno-ribolovni turizam. Krivaja i Panonija poseduju komplekse otvorenih sportskih terena za sportsko-rekreativni turizam. Zobnatica je poznata ergela i mesto konjičkog sporta. Pored obilaska ergele, koja neguje tradiciju uzgoja rasnih konja, posetiocima se nude turističko jahanje, škola jahanja, obilazak muzeja konjarstva.

Gornje Podunavlje

Opšte Informacije

Javno preduzeće Vojvodina šume

Šumsko gazdinstvo “Sombor”

Tel. 025/ 463-111

sgsombor@eunet.rs

www.sgsombor.co.rs

www.gornjepodunavlje.info

Turističke informacije

Turistička organizacija Sombor

Tel. 025/ 434-350

info@visitsombor.org

www.visitsombor.org

Turistička organizacija Apatin

Tel. 025/ 772-555

apatintours@mmnetkds.rs

www.turizam.apatin.com

MZ Bački Monoštor

Tel. 025/807-504

mzbmonostor@open.telekom.rs

www.backimonostor.org.rs

Aktivni odmor

Ogromno prostranstvo Gornjeg Podunavlja, koje sačinjava nekoliko odvojenih celina – Monoštorski rit, Apatinski rit i područja Štrpca, Kozare i Karapande – pruža bezbroj mogućnosti za aktivan odmor u netaknutoj prirodi. To je prostor inspirativan i za ribolovce i za ljubitelje ptica – Gornje Podunavlje je na međunarodnoj listi značajnog staništa ptica (IBA). Kroz prostranstva ovog rezervata prolaze staze dve biciklističke rute – međunarodna Dunavska ruta i regionalna staza „Panonski put mira“. U svojoj turističkoj ponudi Gornje Podunavlje imaju opštine Sombor i Apatin, i mesna zajednica Bački Monoštor.

Jegrička

Opšte informacije

Javno preduzeće Vode Vojvodine

Tel. 021/4881-888

office@vodevojvodine.com

www.vodevojvodine.com

Turističke informacije

Turistička organizacija Žabalj

Tel. 021/831-688

info@zabalj-tourism.org

www.zabalj-tourism.com

- 1 PALIĆ
- 2 LUDAŠ
- 3 PAŠNJACI VELIKE DROPLJE

- 4 OKANJ BARA
- 5 SLANO KOPOVO
- 6 LESNE DOLINE KRIVAJE

- 7 GORNJE PODUNAVLJE
- 8 JEGRIČKA

*T*ek u neposrednom dodiru s prirodom čovek oseti njenu veličinu i snagu, a istovremeno lepotu života koji nam je podarila. Svaki od tih čarobnih dodira, bilo da je šetnja, posmatranje ptica, vožnja biciklom, ribarenje, plovidba čamcem, osvajanje vrha ili bilo kog drugog skrovitog mesta, gde se jedan na jedan susrećemo sa prostranstvom – trenutak je koji relativizuje sve naše naizgled velike probleme, koji nas smeštaju tu gde pripadamo – gde je svrha tog dara života jasno vidljiva. Fruška gora, Zasavica, Obedska bara – samo su neka mesta za takav susret.

Čudo života

Nacionalni park FRUŠKA GORA

Tu je nekad, kažu knjige, bilo more... Nekada davno Fruška gora je bila ostrvo u Panonskom moru. Danas iz nepregledne ravnice izranja sva zelena, sa najvišim vrhom Crvenim čotom (539 m), okružena šarenim tepisima sremske ravnice, vinogradima i manastirskim tornjevima. Blage padine, stoletne šume, čuveno vinogorje i brojni manastiri – osnovno su obeležje te niske planine i na njoj istoimenog nacionalnog parka.

Masiv Fruške gore sastavljen je od raznolikih tipova stena koje potiču iz paleozoika, mezozoika, tercijara i kvartara. Tako složen geološki sastav obogaćuju jedinstvene fosilne flora i fauna. Očuvane su u naslagama nekadašnjeg dna Panonskog mora, koje je na našem prostoru postojalo od pre dvesta do pre pedeset miliona godina. Zahvaljujući brojnim fosilima, to nekadašnje panonsko ostrvo danas je svojevrsno ogledalo geološke prošlosti. To je i jedna od najvećih prirodnih vrednosti koja Frušku goru ubraja u grupu

najvrednijih područja od evropskog značaja. Zahvaljujući geološkoj podlozi, ostrvskom obeležju i postojanju marinskih uslova u prošlosti, Fruška gora poseduje bogat i specifičan živi svet.

Među značajne biljne vrste toga područja mogu se uvrstiti lovorasti jeremićak, pljevika,

stepska višnja, crni glog, bezlistac, čak više od 30 vrsta orhideja... Šumske zajednice su mešovite i raznovrsne. Dominiraju mezofilne šume hrasta kitnjaka i belog graba, a u vegetaciji listopadnih šuma značajno mesto imaju i zajednice bukve i lipe. Poseban kuriozitet predstavlja činjenica da više od 30

◀ Šetnja Fruškom Gorom

procenata šuma Fruške gore čini čista lipova šuma, što je jedinstven slučaj takve koncentracije u Evropi. Zeljastu vegetaciju odlikuju livado-stepske zajednice reliktnog obeležja, u čiji sastav ulaze brojne retke stepske vrste: gorocvet, velika sasa, kovilje... Svet gljiva zastupljen je sa oko 400 do sada poznatih vrsta. Poznatije jestive pečurke su: sunčanica, lisičarka, đurđevača, vrganj. U šumama Fruške gore žive i divlja mačka, kuna belica, puh lešnikar, slepi miševi, a na stepskim obodnim staništima brojne su kolonije tekunica, koje predstavljaju značajan izvor hrane pticama grabljivicama. Ornitolozi su na Fruškoj gori do sada zabeležili tačno 211 vrsta ptica. Najređe, a ujedno i najugroženije, među njima su ptice grabljivice: orao krstaš, orao kliktaš, stepski soko, orao belorepan i patuljasti orao. Posebno je bogata fauna insekata, među kojima su mnoge vrste na listi prirodnih retkosti Srbije.

Po obodu Nacionalnog parka smešteno je 16 pravoslavnih manastira izgrađenih krajem XV i tokom XVI veka. Među njima izdvajaju se

Grgeteg, Krušedol, Novo Hopovo, Beočin, Vrdnik, Rakovac.

Ti manastirski kompleksi, većinom obnovljeni u XVIII veku, čine jedinstvenu kulturno-istorijsku celinu srpske barokne umetnosti, čija duhovna i turistička uloga imaju izuzetan značaj. Zbog njihove brojnosti, Frušku goru često nazivaju srpska Sveta gora. Nacionalni park godišnje poseti veliki broj turista i ostalih ljubitelja rekreacije.

UMBRA KRAMERI – RIBA PAS

Umbra krameri, „mrguda“, „crnka“ ili, kako je Francuzi zovu, „riba pas“ u Srbiji danas živi jedino u vodama Zasavice i u kanalskoj mreži oko Bačkog Monoštora. Crnke su male ribe, nastanjuju sporotekuće i stajaće vode Evroazije i Severne Amerike. Žive u mulju bara i močvara i imaju sposobnost da gutaju vazduh. Imaju izduženo leđno peraje smešteno u drugoj polovini tela, zaobljenu glavu sa relativno velikim ustima, koja svojim položajem daju namrgođen izgled, te joj otuda i naziv – mrguda. Mresti se u proleće. U celoj Evropi Umbra ima status ranjive vrste, a kod nas je pod najstrožim režimom zaštite.

▼ Fossil školjke iz Panonskog mora

Najznačajnija izletišta su
Čortanovačka šuma,

Stražilovo, Glavica, Popovica, Andrevlje,
Ležimir, Lipovača. Na području parka
nalaze se i dve škole u prirodi (Letenka i
Testera), šest planinarskih domova, a pogled
sa Iriškog venca uokviruje pola Bačke,
Avalu, Cer i druge naše planine. Čuveni
vidikovac je pravi lek za sve one koji traže

◀ *Stepska višnja*

mir u tišini i prirodi. Jednodnevne pešačke
ture upoznavanja sa prirodnim i kulturnim
vrednostima Nacionalnog parka Fruška gora,
kroz Biljno carstvo ili Rezervat divljači, Svet
insekata, Posmatranje ptica, ali i planinarenje,
biciklizam, ili ribolov – način su i put za
taj neposredan, tako potreban dodir – sa
ishodištem.

Specijalni rezervat prirode **KARAĐORĐEVO**

Danas vojna ustanova, „Karadorđevo“
je osnovana 1885. godine kao državno
imanje Austrougarske monarhije, odnosno
ergela u sastavu poznate mađarske ergele
„Mezchegues“. Zbog retkih biljnih i životinjskih
vrsta jedan deo Karadorđeva zaštićen je kao
Specijalni rezervat prirode. To područje čine
tri prostorne celine: Bukinski rit, Vranjak i
Guvnište. Po bogatstvu prirode izdvaja se
Bukinski rit, koji krase nekadašnje ritske šume
uz Dunav, najčešće topola i vrba. Stanište
brojnih retkih biljnih vrsta čuvaju panonski
subndem crni glog, žuti lokvanj, idiro – vrsta
koja se nalazi na Crvenoj listi flore Srbije.
Bukinski rit utočište je velikog broja divljači,
pre svega jelena i divlje svinje, te predstavlja i
centar za očuvanje genetskog fonda divljači,
ali i stanište retkih i ugroženih vrsta sisara:
vidre, divlje mačke, kune i ptica močvarica:
orla belorepana, crne rode, crne i veoma retke
ride lunje. To područje prirodno je mrestilište
mnogih vrsta riba.
Gostima su na raspolaganju izleti do
istoimene ergele, čije vitrine krase trofeji

sa brojnih hipodroma, zatim jahanje
konja u prirodi, obilazak tvrđave Bač
i manastira Bođani. Vojna ustanova
Karadorđevo, kao upravljač prirodnog
dobra, ima dugu tradiciju lovnog turizma.
Pored autohtonih vrsta lovne divljači
kakve su jelen i divlja svinja u Bukinskom
ritu, na području Vranjka i Guvništa
naseljen je: jelen lopatar, muflon i američki
(virdžinijski) belorepi jelen.

Specijalni rezervat prirode **KOVILJSKO-PETROVARADINSKI RIT**

Koviljsko-petrovaradinski rit premrežen je barama, adama, kanalima, rukavcima, močvarama... To je plavno područje reke Dunav, nizvodno od Novog Sada, koje obuhvata Petrovaradinski rit, Koviljski rit, Krčedinsku adu i deo Gardinovačkog rita. Očuvanost i bujnost izvornih ekosistema,

bogatstvo faune, više od 170 vrsta ptica, oko 50 vrsta ribe, raznovrsne divljači, a naročito retkih i proređenih vrsta, ukazuju na očuvanu biološku raznovrsnost i izuzetan značaj toga područja. Zbog svojih prirodnih vrednosti Koviljsko-petrovaradinski rit je 1989. godine proglašen za međunarodno značajno stanište ptica (IBA), 1998. godine uspostavljen je rezervat, 2004. godine uvršten je u spisak zaštićenih područja zavisnih od vode i značajnih za basen Dunava (ICPDR), a 2010. godine nominovan je za upis na listu Ramsarske konvencije.

Izletnička i ribolovna mesta, do kojih se lako stiže automobilom, jesu Tikvara, Šlajz i Arkanj. Na Arkanju je daleko poznata čarda „Na kraj sveta”.

BEGEČKA JAMA

Begečka jama, park prirode, pravi mali pecaroški raj, ima zaista veliki turistički potencijal. Svi koji su nalazili malo vremena da probaju udice i plovke na Jami ranijih godina pamte je po carevanju labuđeg para Pere i Marije, koji su svoje potomstvo terali prema futoškom ribnjaku, gde je bilo više ribe za preživljavanje. Danas na Jami zna da se zatekne čitavo jato labudova, ali i drugih ptičijih vrsta: riđoglava i patka njorka, veliki vranac, liska... Jezero Begečka jama prava je poslastica za ljubitelje prirode i poznavaoce retkih biljnih i životinjskih vrsta.

Na Krčedinskoj adi prostiru se nepregledne vlažne livade, koje se vide sa Dunava, a gde pasu stada konja, goveda i mangulica.

Samo ime kaže da je rit smešten u priobalju reke, pored naselja Kovilj i Petrovaradin. U selu Kovilj nalaze se rodna kuća pesnika Laze Kostića, manastir Kovilj, koji je podignut početkom 14. veka, i crkvice *svete Petke*, uz koju je sraslo stablo *hrasta lužnjaka* na kojem je gnezdo rode, što simbolizuje jedinstvo prirodne i kulturne baštine ovog kraja.

Prostranstva rita u velikom broju pohode crne rode, koje u vreme seoba kruže nad ritom, a čaplje kašikare u popodnevним časovima doleću na Krčedinsku adu u potrazi za večernjim obrokom. Tu po plitkim

◀ *Livadska sasa*

depresijama obilato raste vodena četvoroslisna paprat (*Marsillea quadrifolia*), strogo zaštićena vrsta u Evropi.

Specijalni rezervat prirode **ZASAVICA**

Tokom istorije, negde u menjanju toka Save, Drine i Zasavice, područje u mačvanskoj ravnici, preko puta Sremske Mitrovice, postalo je barsko, sačuvavši u sebi neobičan biljni i životinjski svet.

Živopisna smena bara, vlažnih livada, pašnjaka, šuma, bogatstvo biljnih i životinjskih vrsta, tradicionalni način života na reci, istorijsko nasleđe koje seže u pradaвна vremena – pružaju posetiocima tokom cele godine retke, privlačne i neponovljive turističke sadržaje.

Međutim, retki i neobični stanovnici Zasavice, u svojim prirodnim staništima, dodaju joj „specifičnu težinu“ specijalnog rezervata prirode.

Reka Zasavica uliva se u Savu, ali se njeno korito puni i hladnim drinskim vodama.

U tim posebnim uslovima opstaje riba „crnka“ – *umbra krameri*, koja je simbol Zasavice. U njenim vodama živi više od 250 vrsta algi, 38 procenata ukupnog broja vrsta vodozemaca i gmizavaca Srbije. Močvara je i carstvo ptica. Tokom prvih istraživanja s kraja 19. veka zabeleženo je oko 220 vrsta ptica. Danas se smatra da ih ima oko 180, od kojih se 120 gnezdi na tom području. Krajem 18. veka tu je postojala i velika kolonija

▼ Pogled na Zasavicu ▲

◀ *Obedska bara*

dabrova. Međutim, oni su u prošlom veku skoro istrebljeni. Tokom 2005. godine u vode Zasavice, u njihovu životnu sredinu, vraćeno je nekoliko parova dabrova. Sada je to već znatna kolonija. Dabrovi žive samo u čistim vodama, svojim graditeljskim veštinama podižu brane na rekama, a na Zasavici su četiri, od kojih je najveća duga 50 metara i u nju je ugrađeno 30 m³ drveta.

Razlozi koji su doveli do gotovo potpunog nestanka dabra u Evropi i kod nas su istovetni: prekomerni ulov, verovanje u njihova lekovita svojstva, kvalitet krzna, te mesa koje je crkva dozvoljavala da se konzumira i u vreme posta. Pored dabrova, tu su vraćene i gotovo izumrle rase domaćih životinja: crna mangulica, podolsko goveče, balkanski magarac i golovrata kokoš.

Zbog svog biodiverziteta, reliktnih, endemičnih i retkih vrsta i njihovih životnih zajednica, to područje je izuzetno zanimljivo i pogodno za naučna i stručna istraživanja. Rekreativnim ribolovcima je, na posebno uređenim lokacijama i čekama, omogućen, uz malo sreće, ulov lepih primeraka divljeg šarana ili štuke. Vizitorski centar predstavlja glavno turističko mesto rezervata. Podignuta je drvena građevina sa tornjem visine 18 metara, sa koga se pruža pogled na najširi i najlepší deo toka Zasavice.

Vožnja čamcima ili turističkim brodom „Umbra“ za ljubitelje foto-safarija predstavlja pravo uživanje. Priroda nas nikada ne ostavlja ravnodušnima.

MOROVIČKO-BOSUTSKE ŠUME

Zbog mnoštva hrastovih šuma koje presecaju tri reke – Sava, Studva i Bosut, Morović je idealan prostor za život divljači različitih vrsta. Pored evropskog i jelena lopatara, koji preovladavaju, stanovnici tih šuma su i srna, divlja svinja, zec... Nepregledne šume, ispresecane sadašnjim i bivšim rečnim tokovima, idealan su životni prostor brojnim vrstama ptica, među kojima se po nacionalnom značaju ističu orao belorepan, osičar, orao kliktaš, crna roda, crna žuna, srednji detlić i belovrata muharica. Obližnji kanal Brek, koji je spojen sa Studvom i Bosutom, pruža odlične uslove za ribolov, jer je bogat slatkovodnom ribom, naročito šaranom, štukom, babuškom, deverikom i amurom. Gostima su na raspolaganju i travnati fudbalski teren, trim-staza, uređene staze za šetnje, vožnja fijakerom.

Specijalni rezervat prirode OBEDSKA BARA

To je jedno od naših najstarijih prirodnih dobara koje poseban status ima još od kraja 19. veka.

Austrougarski dvor je to područje 1874. godine proglasio za carsko lovište, a kraljevsko lovište dinastije Karađorđević postaje 1919. godine. To je sezonski plavljeno područje reke Save, sa močvarama, barama, vlažnim livadama i mrtvajom okruženom šumama hrasta, vrbe i topole. Najveća bara

predstavlja autentičan kompleks rukavaca, močvara, tresetišta, vlažnih livada i šuma u kojima žive puhovi, vodene voluharice, zečevi, jezevi, divlja

svinja, srna, ali i veliki broj

insekata kao što su jelenak, velika hrastova strižibuba, trčuljak, pčela, kraljevski vilin konjic. Među biljkama izdvajaju se – beli i žuti lokvanj, testerica, mešinka; u svetu gljiva, od oko 180 vrsta – vrganj, lisičarka, velika čelavica, velika sunčanica; a među vodozemcima – podunavski mrmoljak, mali mrmoljak, obična češnjarka, velika krastača... Barska kornjača, zelembač, slepić, smuk, belouška, ali i šarka – predstavnici su gmizavaca. Ovde žive i brojne ptice – mali gnjurac, mali vranac, vodeni bik, gak, velika bela čaplja, patka njorka...

◀ Siva čaplja

▲ *Manastir Ravanica – Vrdnik*

Nacionalni park Fruška gora

Opšte informacije

Nacionalni park Fruška gora

Zmajev trg 1

Tel: 021/463-666, 021/463-667

natlpgf@eunet.rs

www.npfruskagora.co.rs

Info centar Nacionalnog parka Fruška gora

Tel. 022/463 004

natlpgf@eunet.rs

www.npfruskagora.co.rs

Informativni centar na Iriškom vencu objedinjuje vodičku službu, prirodnačku postavku sa eksponatima i prodavnicu suvenira.

Turističke informacije

Turistička organizacija opštine Sremski Karlovci

Tel: 021/882-127, 883-855

info@karlovci.org.rs

www.karlovci.org.rs

Turistički organizacija grada Novog Sada – TONS

Tel: 021/421-811, 021/421-812

tons@turizamns.rs

www.turizamns.rs

Turistički informativni centar Modena

Modena 1

Tel: 021/ 66 173 43, 66 173 44

info@turizamns.rs

www.turizamns.rs

Turistička organizacija opštine Irig

Tel: 022/461-126

tur.orgirig@open.telekom.rs

www.turogigirig.org.rs

🌿 Aktivni odmor

Turistička ponuda Nacionalnog parka Fruška gora zaista je raznovrsna. Ako ste zainteresovani za biljno carstvo, možete u prolećno ili letnje doba odabarati jednu od tri ponuđene staze i, uz stručno vođenje, upoznati prirodne retkosti i živopisni svet biljnih zajednica. Ako želite da iz neposredne blizine vidite stanovnike šuma, na stazi lovnog rezervata Vorovo, možete da posmatrate jelene, divlje svinje, muflone... Zaljubljenici u ptice mogu da odaberu jedan od tri programa posmatranja ptica. Najatraktivniji program iz ove ponude je izlet u kojem, na Dunavu, iz čamca, pogledom kroz dvogled pratite prelete ptica preko vode. *Čudesni svet insekata* naziv je još jednog zanimljivog programa u ponudi Nacionalnog parka. Postoje i posebne škole za preživljavanje u prirodi i ekokampovi. Ako ste poznavalac bijnog sveta, na livadama i u šumama možete da sakupljate darove prirode – lekovito bilje, šumsko voće, pečurke.

Fruška gora je posebno prostranstvo za ljubitelje pešačenja, planinarenja i biciklizma – sve to možete raditi samostalno, ali možete odabrati i neki od osmišljenih programa u ponudi Nacionalnog parka. Planinarske staze su većinom obeležene – neke ne traže da uložite mnogo napora, dok druge zahtevaju znatnu kondiciju. Ako volite rekreativni ribolov, možete otići na jedno od tri veštačka jezera – Sot, Bruje ili Moharač. Naravno, ne treba da zaboravite na ribolov u vodama moćnog Dunava.

U Nacionalnom parku postoje i brojna uređena izletišta. Najpoznatija su: Čortanovačka šuma, Stražilovo, Partizanski put, Iriški venac, Hopovo, Glavica, Popovica, Zmajevac, Letenka, Hajdučki breg, Andrevlje, Testera, Ciganski logor, Ležimir, Rohalji baze, Lipovača... Pored

izletišta, uređeni su i prostori sa lepim pogledima, od kojih izdvajamo vidikovac iznad naselja Vrdnik. Neodvojivi deo ove jedinstvene planine Panonije su njeni brojni manastiri, zato ne propustite priliku da, boraveći na Fruškoj gori, upoznate i obidete bar jedan od njih.

Ergela Karađorđevo

Opšte informacije

Vojna ustanova Karađorđevo , Morović

Tel: 021/ 765 303, 765-107

Turističke informacije

Turistička organizacija Bačka Palanka

Tel: 021/753-734

direktor@toobap.rs

www.toobap.rs

Informativni centar Bačka Palanka

Veselina Masleše 8

Tel: 021/6041-336

koordinator@toobap.rs

Turistička organizacija Bač

Tel: 021/772-222

turizambac@eunet.rs

www.turizambac.org

Aktivni odmor

Karađorđevo je, pre svega, poznato kao ekskluzivno lovište i prestižna ergela. Bilo da ste ljubitelj lova, ili konja, ili jednostavno neko ko želi da upozna mesto koje nosi „pečat plave krvi“, ovde vas, u krugu naselja i ergele očekuju raznovrsne mogućnosti – vožnja fijakerom u toplim godišnjim dobima, a zimi vožnja saonicama. Karađorđevo je, zbog izuzetne lepote, bilo omiljeno izletišta i lovišta članova srpske kraljevske dinastije Karađorđević, a kasnije i Josipa Broza Tita, bivšeg predsednika Jugoslavije.

Čuvena ergela ima svoj muzej, štale rasnih pastuva i hipodrom. Ovde se možete oprobati u jahanju, a vaša deca u jahanju ponija. Ukoliko želite da provedete dan u prirodi – lovački restoran *Vranjak* je mesto predviđeno za izletnike. Posebno zadovoljstvo boravka u Karađorđevu može vam pružiti pećanje na usamljenim peščanim plažama na Dunavu, na obali reke i njenim rukavcima.

Koviljsko-petrovaradinski rit

Opšte informacije

Vojvodina šume, Šumsko gazdinstvo Novi Sad

Tel: 021/557-408, 021/557-412

vsgns@sbb.rs

www.vojvodinasume.rs

Turističke informacije

Turistički organizacija grada Novog Sada – TONS

Tel: 021/421-811, 021/421-812

tons@turizamns.rs

www.turizamns.rs

Turistički-informativni centar Modena

Modena 1

Tel: 021/ 661 7343, 661 7344

info@turizamns.rs

www.turizamns.rs

Aktivni odmor

Prelepu prirodu rita možete blisko i možda najbolje upoznati s vode. Ukrcajte se na brod, ponesite dvogled i fotoaparat i uživajte u prizorima prirode i ptica koje vas nadleću. Možda ćete videti sivu čaplju, malu belu ili malu žutu čaplju... Posetite plažu u Arkanji, plivajte ili meditirajte dok vaši porinuti štapovi miruju u vodi. Ljubitelji prirode tokom leta ovde organizuju ekološke kampove za mlade. U

▲ *Turistički brod Umbra*

okviru projekta *Povratak prirodi* Pokret gorana Novog Sada vodi međunarodni volonterski kamp. Poznata manifestacija ovog kraja je *Koviljska rakijada*, koju pominjemo jer je nastala jednim tužnim povodom – meštani tih dana odaju počast posećenim stablima duda koja su čuvala Kovilj kad leti upekle sunce.

Zasavica

Opšte informacije

Pokret gorana, Sremska Mitrovica

Tel: 022/614-300

zasavica@zasavica.org.rs

www.zasavica.org.rs

Turističke informacije

Turistička organizacija Sremska Mitrovica

Tel: 022/618-275

turistorgsm@yahoo.com

www.tosmomi.rs

Aktivni odmor

Upoznavanje Zasavice možete započeti najpre tako što ćete se popeti na toranj Vizitorskog centra i pogledom obuhvatiti prostranstvo. Drugi, nezaobilazan i atraktivan način upoznavanja sa svetom rezervata je vožnja turističkim brodom Umbra. Brod plovi od mesta Valjevac do Šumareve ćuprije i prolazi kroz najlepší deo rezervata. Vozeći se Umbrom, posmatrajte let ptica i bele i žute lokvanje u kristalnoj čistoj i prozračnoj vodi reke. Jedna od misija rezervata je negovanje ugroženih starih vrsta domaćih životinja, tako da ovde možete u poljima na ispaši videti sremsku crnu lasu ili podolsko goveće. Postoje i zanimljive ture posmatranja dabrova i njihovih „graditeljskih tvorevina“. Prostranstvo Zasavice vam je na raspolaganju i za raznovrsne pešačke rute. U sklopu Vizitorskog centra postavljena je zanimljiva etnografsko-istorijska izložba starih kućnih i poljoprivrednih predmeta.

Obedska bara

Opšte informacije

Javno preduzeće Vojvodina šume

Šumsko gazdinstvo Sremska Mitrovica

Tel: 022/622-111, 624-888 (lovstvo)

sgsm21@open.telekom.rs

www.vojvodinasume.rs

Turističke informacije

Turističko-ugostiteljski objekat Obedska bara Obrež-Pećinci

Tel: 022/488-622

hotel.obedskabara@gmail.com

www.obedskabara.net

Aktivni odmor

Mladi Japanci danima fotografišu beli i žuti lokvanj, močvarnu orhideju, banatski božur i purpurni kačunak... U najstarijem zaštićenom dobru Evrope uživaju istočnjaci koji imaju duboko usađenu svest o dragocenosti i lepoti prirode. Na Obedskoj bari postoje kule za posmatranje ptica koje vas pozivaju

◀Biciklisti na Fruškoj Gori

na upoznavanje posebnog ptičjeg kraljevstva. Kružna staza duga sedam kilometara, zove vas u šetnju, krug biciklom ili rekreativno trčanje. Vožnja čamcima i kanuima i ribolov uobičajeni su prizori na Obedskoj bari. Kada ste već u blizini Pećinaca, preporučujemo vam da posetite i jedinstven Muzej hleba.

Morović

Morovičko - bosutske šume

Opšte informacije

Javno preduzeće Vojvodina šume

Šumsko gazdinstvo Sremska Mitrovica

Tel: 022/622-111, 600-516

sgsm21@open.telekom.rs

www.vojvodinasume.rs

Turističke informacije

Turistička organizacija Šid

Tel. 022/ 710 661

tourismsid@gmail.com

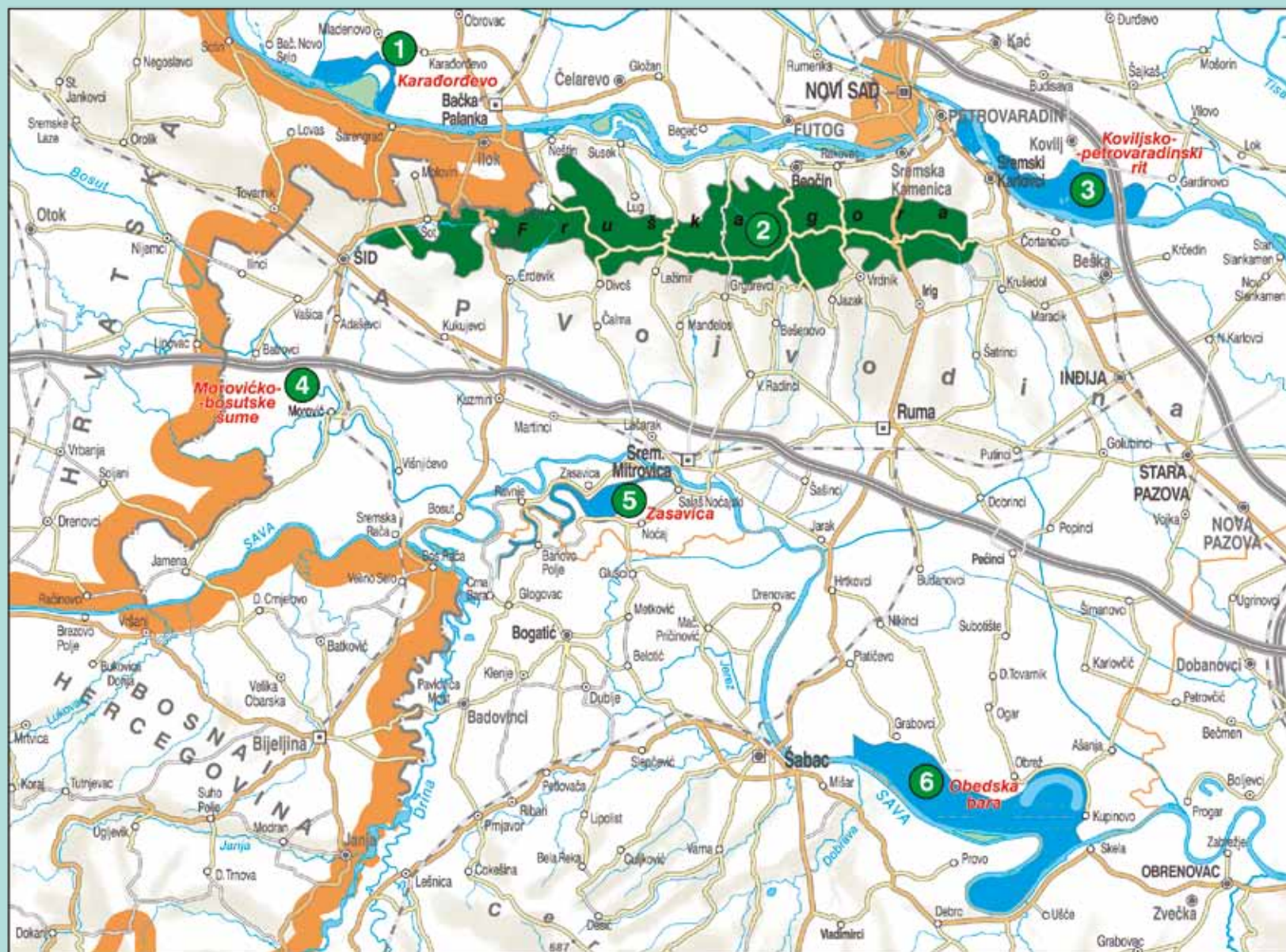
www.tourismsid.rs

Vojna ustanova Morović

Tel: 022/736-033, 736-026

Aktivni odmor

Morović je poznato lovište i nalazi se u prelepim Morovičko-bosutskim šumama starih slavonskih hrastova. Kroz predeo protiču tri reke – Sava, Studva i Bosut. Obližnji kanal Brek, koji je spojen sa Studvom i Bosutom, omiljeno je mesto za ribarenje – toliko je bogat ribom da se retko kada dogodi da se ribar bez ulova vrati kući. Turistički kompleks Morović ima uređene staze za šetnje, a ovde možete igrati fudbal na travnatom terenu, doterati kondiciju na trim stazi, fijakerom obići lovište ili se provozati čamcem po kanalu Brek.

- 1 KARADORĐEVO
- 2 FRUŠKA GORA

- 3 KOVILJSKO-PETROVARADINSKI RIT
- 4 MOROVIČKO-BOSUTSKE ŠUME

- 5 ZASAVICA
- 6 OBEDSKA BARA

*K*ada se sve pameti sveta otvore kao cvetovi i sve mudrosti ljudske izgovore do kraja, moraćemo da se vratimo nečemu što smo preskočili – zapisao je pesnik Miroslav Antić u „Mitu o ptici”. Uostalom, pticama je jedino i zavidno. Nebom Carske bare, Deliblatske peščare, visoko iznad Vršačkih planina i Avale, nepreglednim prostranstvom plavog – gospodare ptice.

Mit o ptici

Specijalni rezervat prirode

STARI BEGEJ

CARSKA BARA

Carska bara naziv je dobila zahvaljujući vladarima koji su je pohodili, a među njima bili su i austrougarski prestolonaslednik Franc Ferdinand i srpski kralj Aleksandar Karađorđević, sa svojim svitama. Bogatstvo biljnog i životinjskog sveta, raznovrsnost staništa (močvara, šuma i livada), a posebno prisustvo zaista velikog broja različitih vrsta ptica svrstali su taj prostor u specijalni rezervat prirode „Stari Begej Carska bara”. Na sajtu domaćina postoji zanimljivo uputstvo: „Kada bismo na karti Srbije povukli prave linije između Beograda, Novog Sada i Zrenjanina, veoma blizu geometrijskog centra dobijenog trougla nalazi se plava površina nepravilnog oblika. Naravno, to je način da u kartografskom prikazu označimo vodene površine. Zaista, negde u težištu, između tri grada nalazi se prostrano i čisto, plavo ogledalo ukrašeno zbijenim trakama trske i ševara, stepa i vrbaka. To je Carska bara.

Ovo poznato stecište ptica nalazi se u međurečju Tise i Begeja. Najbliža naselja su: Belo Blato, Perlez, Lukino Selo i Stajićevo. Danas je gotovo nemoguće odrediti da li je nekada davno Begej promenio tok i izlio se

na desnu obalu, ili je Tisa prekoračila na levu, tek u prošlosti se na ovom prostoru protezalo bezbroj većih i manjih močvara.”

Danas prostorom Rezervata prirode dominiraju vlažna staništa: Tiganjica, Carska

bara i Perleska bara, te korito Starog Begeja.

Posebna prirodna vrednost tog prostora je imponantna kolonija ptica, oko 250 vrsta, od kojih su 140 stanarice, a 110 selice, zbog čega je Carska bara jedna od najznačajnijih ornitoloških stanica u Evropi.

Kako je to jedno od važnih odmorišta na migracionom putu ptica selica, neke vrste tu borave jedva desetak dana, a neke, poput divljih gusaka iz Sibira, tu i zimuju. Na Carskoj bari se gnezdi svih osam vrsta evropskih čaplji, tako da je čaplja postala zaštitni znak

rezervata. U toj bogatoj i raznovrsnoj koloniji ptica česti su i pelikani, orao belorepan, livadske i močvarne eje, kormorani, kopci...

U mozaičnom rasporedu šumske, livadske, stepske i močvarne vegetacije svoje stanište pronašle su i neke retke i zaštićene vrste biljaka: beli lokvanj, slatinska palamida, borak, žuti lokvanj, gorocvet, močvarna orhideja, vodeni orašak, kamforika, slatinski ljutić...

Među vrbama, topolama, jasenovima, divljim ružama i kupinjacima svoje stanište pronašla je i zanimljiva

◀Jasenak

populacija insekata: vilin konjic, vodene stenice, mali jelenak, mošusna strižibuba, bubamare, a među sisarima pripadnici retkih i ugroženih vrsta su vidre i divlje mačke. Svet gmizavaca upotpunjuju barska kornjača, belouška, livadski gušter, smuk...

Delovi Rezervata koji su trajno pod vodom i površine koje se povremeno plave predstavljaju veliki vodeni prostor za prirodnu reprodukciju riba, koje tu dolaze na mrest i ishranu iz Starog Begeja. Riblja fauna je bogata i raznovrsna, čak 20 vrsta riba iz sedam familija, među kojima su i štika, smud, šaran, crvenperka, deverika, bodorka i jaz.

U Rezervatu postoje i ribe koje se nalaze na spisku prirodnih retkosti Vojvodine. Jedna od njih je i gavčica, koja je pravi prirodni indikator kvaliteta voda.

Raznolikost prirodnih fenomena, bogatstvo vrsta i ekoloških procesa, pejzaži neverovatne i neuobičajene lepote prirodom slikanih akvarela – predstavljaju okosnicu turističkog proizvoda Carske bare, gde se, pored čistog posmatranja prirode, što je samo po sebi ugodaj, može i ribariti, mogu se posmatrati ptice, a zastupljen je i ekološki turizam, uz različite oblike rekreacije.

Specijalni rezervat prirode **DELIBLATSKA PEŠČARA**

Najveća kontinentalna peščara u Evropi, Deliblatska peščara pominje se i sa nazivom evropska Sahara. Uverljive naslage peska, peščane dine prosečne visine od 70 do

200 metara, na površini od 35000 hektara, čine taj prostor posebnim i retkim.

Deliblatska peščara nalazi se u južnom Banatu. Po svom postanku, klimi, specifičnom živom svetu koji je nastanjuje i stalnom smenjivanju boja cveća i lišća – predeo je neponovljive lepote. Svet pešćanih dina kao da otvara stranice praistorije, kazujući o postanku sveta.

Specifični ekološki uslovi stvorili su s

PČELARSTVO

Deliblatska peščara je bogata bagremovim šumama, što je pogodovalo razvoju pčelarstva. Tradicionalna turistička manifestacija „Sabor pčelara“ održava se poslednjeg vikenda juna na izletištu „Devojački bunar“. U vreme cvetanja bagrema okuplja se veliki broj pčelara, koji razmenjuju svoja iskustva, izlažu med i proizvode od meda.

vremenom prepoznatljivu stepsku vegetaciju, retke biljne vrste, poput banatskog božura, kovilja, pešćarskog smilja. Oko 40 biljnih vrsta Deliblatske pešćare ima status prirodnih retkosti. Šumsko-stepski predeli su izvorni pejzaž pešćare, dok je danas znatan deo ambijenta izmenjen intervencijom ljudi. Sadnja stranih vrsta drveća na Deliblatskoj pešćari počela je u vreme Marije Terezije, da bi danas više od 60 procenata njene površine bilo pod ovim zasadima. Najzastupljeniji su zasadi bagrema, belog i crnog bora.

Među retkostima faune ističu se vrste sa stepskih staništa: pustinjski mravi, mravlji

lav, stepski soko, stepski skočimiš, tekunica, slepo kuće, stepski tvor i druge. Za neke od njih Deliblatska peščara je jedino ili jedno od malobrojnih preostalih staništa u Srbiji. *Specifičnost Rezervata je i najvitalnija stalna populacija vuka u Vojvodini.* Vukovi žive u čoporu, koji predvode dominantni mužjak i ženka. Samo se oni pare i ceo čopor je dužan da se brine o njihovom potomstvu. U spisima s kraja 19. i početka 20. veka vuk se pominje kao štetočina. Ceo 19. vek obeležen je organizovanim hajkama na vukove, što je skoro dovelo do njihovog potpunog uništavanja. Procenjuje se da u Deliblatskoj pešćari danas

▲ *Belocrkvanska jezera*

▼ *Biciklisti na Deliblatskoj peščari*

živi oko 40 primeraka banatskog vuka – *Canis lupus L.*

Zaštićeno prirodno dobro obuhvata i Labudovo okno, deo Dunava sa ritovima i adama, gde se na području prirodnog rezervata gnezde mnoge retke vrste ptica. Vode bogate ribom i mrestilišta stecište su i masovno zimovaliste ptica vodenih staništa, zbog čega je čitav taj prostor i proglašen

BELOCRKVANSKA JEZERA

U južnom Banatu, u neposrednoj blizini Bele Crkve, smeštena su belocrkvanska jezera, od kojih je čak sedam pogodno za plivanje. Najpoznatija, koja predstavljaju jedinstvenu turističku ponudu u Vojvodini, jesu: Glavno, Vračevgajsko, Šaransko, Šljunkara... Jezera su nastala kopanjem šljunka sa dna Panonskog mora. Šljunkovita podloga i peščane obale vodama jezera daju prozirnu zelenu boju. Na Glavnom jezeru plaža je delom betonirana, uređena, sa sportskim terenima i jedrilicama za rentiranje, dok su na ostalim jezerima plaže potpuno prirodne. Plivati se može i na obližnjim rekama Neri i Karašu, a vodotoci Dunava i kanala Dunav–Tisa–Dunav upotpunjuju taj jedinstveni prirodni ambijent. Za goste kojima plivanje nije jedina razonoda, u saradnji sa lokalnim vodičima, organizuju se izleti po okolini Bele Crkve, sa obilascima Vršca, Mesića i Gudurice, a ribolov sa obale i iz čamca organizovan je na jezerima i kanalu. Planinski vazduh koji dolazi sa obronaka Karpata, veliki broj sunčanih dana u godini, dodatna su blagodet belocrkvanskih jezera.

za međunarodno značajno stanište ptica. Tu se gnezde mala bela čaplja, žuta čaplja, ibis i lasta bregunica. Mali kormoran – globalno ugrožena vrsta u Srbiji – tu ima stabilno gnezdilište. Posebna atrakcija je lasta bregunica, koja je znalački izbušila čitav breg priobalnog pojasa i načinila neobično zanimljive oblike. U pešćarskoj obali Dunava je i najveća evropska kolonija bregunica, sa oko 15000 parova.

Pešćaru odlikuju velike dnevno-noćne i letnje-zimske amplitude kolebanja temperature vazduha i površine tla, rani jesenji i pozni prolećni mrazevi, nedostatak vlage u tlu leti, uz intenzivnu sunčevu radijaciju, te

izrazit sušni period tokom leta i jeseni. Košava je dominantni vetar, koji često duva uraganskim brzinama i do 180 km na sat.

Prirodne odlike i jedinstvenost ovog kraja čine Deliblatsku pešćaru pogodnom za različite vrste rekreacije, ribolov, nautički turizam, a pre svega za ekološki turizam. Popularno izletište je Devojački bunar, sa uređenim sportskim terenima, otvorenim bazenom, stazama za šetnju i jedinstvenom crkvom brvnarom u Vojvodini, posvećenoj Ognjenoj Mariji. Doživljaj pešćare potpuniji je u organizovanim aktivnostima, kao što su jahanje po dinamama, foto-safari ili vožnja fiakerom.

Park prirode **VRŠAČKE PLANINE**

Poput Fruške gore, i Vršacke planine izranjaju neočekivano iz prizora skoro nepokolebive vojvodanske ravnice. Njihov Gudurički vrh, sa 641 metrom nadmorske visine, najviša je tačka u Vojvodini. Naslanjajući se na Karpatiski masiv, one predstavljaju prirodnu vezu biljnog i životinjskog sveta planinskih i ravničarskih predela. Poznate po raznovrsnoj flori, posebno po lekovitom bilju i blagotvornoj klimi, pogoduju svim vrstama odmora i rekreacije.

U njihovom ukupnom šumskom fondu najzastupljeniji su hrastovi, zatim lipa, bagrem, bukva, javor i crni bor. Lipove i bagremove šume, koje u vreme cvetanja daju planinskom prostoru posebna aromatična obeležja, čineći ga veoma prijatnim za boravak turista i sakupljanje lekovitih cvetova. Uređena pešačka staza, stara oko 200 godina, prolazi kroz živopisan šumski ambijent.

Divlja mačka ▶

VELIKO RATNO OSTRVO

Dve vodene depresije Velikog ratnog ostrva, koje se zovu Veliki i Mali Galijaš, obrasle su barskim biljem. Tu raste i beli lokvanj, zaštićena biljna vrsta. Njegovo latinsko ime *Nymphaea alba* potiče od legende koju znamo još od Ovidija. Naime, nimfa po imenu Lotis, kćer Posejdonova, preobrazila se u beli lokvanj da bi se spasla od Priapovog ljubavnog proganjanja. Kasnije je cvet lokvanja videla Driopa, pokušala je da ga ubere, i sama se pretvorila u lokvanj.

U šumovitim predelima svoj dom pronašli su: jelen, srna, divlja svinja, zec, vuk, lisica, divlja mačka, jazavac, tvor, ali i fazan, jarebica, prepelica, grlica, divlji golub, divlja patka, šumska šljuka, vetruška, kukuvija, gavran i kreja.

Položaj prirodnog uzvišenja otvara beskrajne poglede sa nekoliko vidikovaca na grad Vršac, obližnju Rumuniju, ali pre svega na čuveno vršačko vinogorje. Uzgajanje vinove loze, gde se posebno neguju bele sorte – jedna je od očuvanih tradicija kraja. U Vršcu se tradicionalno održava Groždenbal, Dani zaštite prirode Vršačkih planina i brojne druge turističke manifestacije. Vršački breg je glavno turističko i izletničko odredište.

Zeleni Beograd

AVALA

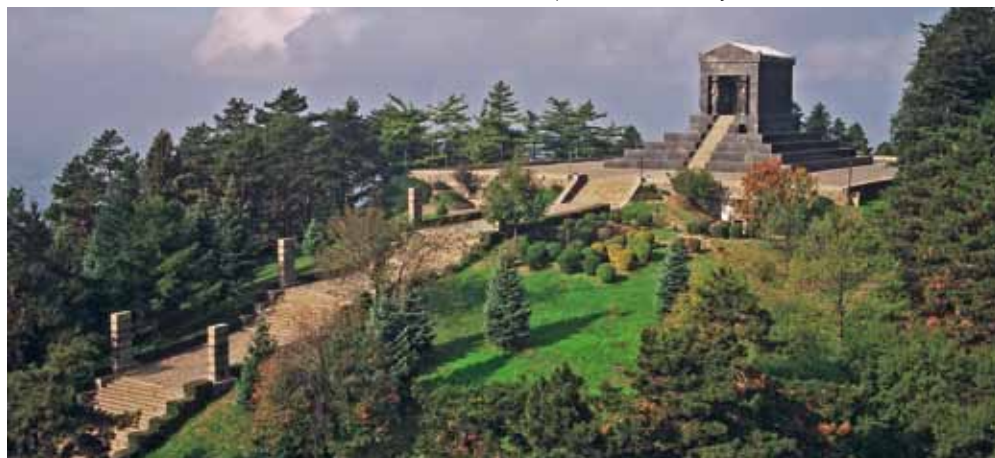
Jedna od prvih, prepoznatljivih odrednica Beograda je da je to grad koji se prostire na obalama dveju reka. Međutim, Beograd je i grad okružen i određen zelenilom.

Avala, planina pored Beograda, sa vrhom na 506. metru nadmorske visine, s gustim šumama, uglavnom listopadnog drveća, idealno je mesto za izlete, bicikliste, pešake, a nekada davno i za skijaše. To, za srpsko skijanje istorijsko mesto, bilo je 1929. godine poprište

prvog takmičenja u smučarskom trčanju na osam kilometara, a 1946. godine održano je i prvo smučarsko prvenstvo Srbije posle Drugog svetskog rata.

Jedina planina u neposrednoj blizini Beograda, prirodno dobro, mesto je duge i burne istorije. Spomenik Neznanom junaku na njenom vrhu samo je jedan od takvih putokaza, a Toranj na Avali, simbol Beograda, upravo ovih dana zaokružuje svoju stranicu u istoriji nastanka, nestanka i ponovnog vaspostavljanja.

▼ *Spomenik Neznanom junaku*

Stari Begej – Carska bara

Opšte informacije

Ribarsko gazdinstvo „Ečka”

Lukino Selo, Zrenjanin

Tel: 023/884-028, 884-029

info@ribnjakecka.com

www.ribnjakecka.com

Turističke informacije

JP Turistički centar grada Zrenjanina

Tel: 023/523-160

office@zrenjaninturizam.rs

www.zrenjaninturizam.rs

Turistički informativni centar Zrenjanin

Subotićeva 1

Tel: 023/581-890

office@zrenjaninturizam.rs

www.zrenjaninturizam.rs

Aktivni odmor

Ako ste odlučili da se upoznate sa Specijalnim rezervatom, prvo treba da odaberete način da ga istražite: vodenim ili kopnenim stazama, ili da kombinujete oba istraživačka pristupa. Ako ste odabrali „vodeni put”, nudi vam se više načina plovidbe. Možete da se ukrcate na turistički brod koji kreće kada postoji dovoljan broj zainteresovanih putnika. U slučaju da brod ne plovi ili da više volite intimnija istraživanja, možete iznajmiti kanu ili čamac i samostalno, ili u pratnji vodiča obići rezervat. Ako volite kopnene puteve, u pohod ovom „carstvu” krenite obeleženom Stazom zdravlja. Uprava rezervata organizuje i programe posmatranja ptica, a foto-safari je uobičajen način da zabeležite uspomene na retke i vredne stanovnike Carske bare. Ribarsko gazdinstvo Ečka u ponudi ima atraktivne

terene za lovce. Na području Rezervata, u skladu sa režimom zaštite, moguće je rekreativni ribolov. Takođe, za rekreativne ribolovce privlačne su vode najvećeg prirodnog ribnjaka u Evropi – jezera Joca. U neposrednoj blizini Rezervata nalaze se zanimljiv etno-kompleks Tiganjica i hotel Sibila. Obličnja, takođe zanimljiva, destinacija je i ekskluzivan kompleks Kaštel Ečka, koji u ponudi ima raznovrsne sadržaje.

Deliblatska peščara

Opšte informacije

Javno preduzeće Vojvodina šume

Šumsko gazdinstvo Banat Pančevo

Tel: 013/342-899

sgpa@banatsume.rs

www.vojvodinasume.rs

Turističke informacije

Turistička organizacija Kovin

Tel: 013/745-860

too@kovin.info, www.tookovin.info

Turistička organizacija Alibunar

Tel: 013/641-520

turisticka@madnet.rs

Turistička organizacija Bela Crkva

Tel: 013/851-777

toobc@neobee.net

www.belacrkvato.org

Turistička organizacija Kovačica

tel: 013/660-460

office@took.rs

www.took.org.rs

Aktivni odmor

Na prostranstvima Deliblatske peščare najrazvijeniji vid turističke ponude je lovni turizam. Peščara je orintološki izuzetno vredno područje, pa je to čini zanimljivom za programe posmatranje ptica, a ovu turističku ponudu možete naći u programima specijalizovanih turističkih agencija. Kroz delove Deliblatske peščare prolazi i međunarodna biciklistička staza. Po svojoj lepoti posebno se ističe izletište Devojački bunar.

Vršačke planine

Opšte informacije

JP Varoš Vršac

Tel: 013/821-614

varos@neobee.net

Turističke informacije

Turistička organizacija Vršac

Tel: 013/838-050, 832-999

toovrsac@yahoo.com

www.to.vrsac.com

Aktivni odmor

Vršačke planine su pravo mesto za vas ako volite prijatne šetnje šumom i planinarenje. Ako ste planinar i popnete se na Gudurički vrh, možete reći da ste osvojili bar jedan najviši vrh – jer se nalazite na najvišoj nadmorskoj visini u celoj Vojvodini. *Na Planinama postoji čak 200 km uređenih biciklističkih staza.* Specifičnu turističku ponudu čini strelčarstvo. U šumskom ambijentu možete se usavršavati u gađanju lukom i strelom ili, na primer, pokušati da strelom raspolovite jabuku. U šumama se možete okušati i u *paint ball* simulaciji borbenih strategija. Vršačke planine možete upoznati i tako što ćete uzjahati konja i krenuti u pohod. A ako volite slobodno penjanje po prirodnim stenama, to možete raditi uz potpunu zaštitu i sa profesionalnim instruktorom. Ako poželite da sve navedene mogućnosti zamenite nečim još dinamičnijim, možete da se okušate u paraglajdingu, ili da letite motornim zmajem. I jedan i drugi poduhvat podariće vam fantastičan pogled na Vršac, ogromne zasade vinove loze i Vršačke planine. Raznovrsnu turističku ponudu upotpunjava i lovni turizam. Vršacki breg je najpoznatija izletničko-rekreativna

zona, a tu se nalazi Kula – vidikovac koja vas poziva na uživanje u pejzažu našeg najvećeg vinogorja.

Belocrkvanska jezera

Turističke informacije

Turistička organizacija Bela Crkva

Tel: 013/851-777

toobc@neobee.net

www.belackrvato.org

Aktivni odmor

Belocrkvanska jezera su skup jezera koja nude različite sadržaje. Glavno jezero se nalazi nadomak centra grada i ima opremljeno i urbanizovano kupalište. Na ovom jezeru možete da jedrite i ronite. Vračevgajsko jezero je manje urbanizovano i ono je pravi izbor za vas ako volite kampovanje u prirodi. Šljunkarsko jezero je poznato po širokoj plaži, malom ostrvu i usamljenim uvalama u netaknutoj prirodi. Šaransko, poslednje od četiri jezera, nije urbanizovano, i preporučujemo vam ga ukoliko ste ljubitelj ribolova. Vožnja biciklom po brežuljcima obraslim voćnjacima i vinogradima deo je tradicije i svakodnevice kraja, pa i preporuka za vas.

Avala

Opšte informacije

Javno preduzeće Srbijašume

Šumsko gazdinstvo Beograd

Šumska uprava Avala

Tel: 011/3906-626, 3906-619

suavala@srbijasume-sgbgd.co.rs

www.srbijasume.rs

Turističke informacije – TOB

Turistička organizacija Beograda

Tel: 011/3061-400

office@tob.co.rs, info@tob.co.rs

www.belgrade-travel.rs, www.tob.co.rs

Turistički informativni centri

Turističko-informativni centar Beograd – Beoizlog

Trg Republike 5

Tel: 011/328-1859

bginfo.knezmihailova@tob.co.rs

Turističko-informativni centar Pristanište

Tel: 011/3288-246

bginfo.pristaniste@tob.co.rs Mart–Novembar

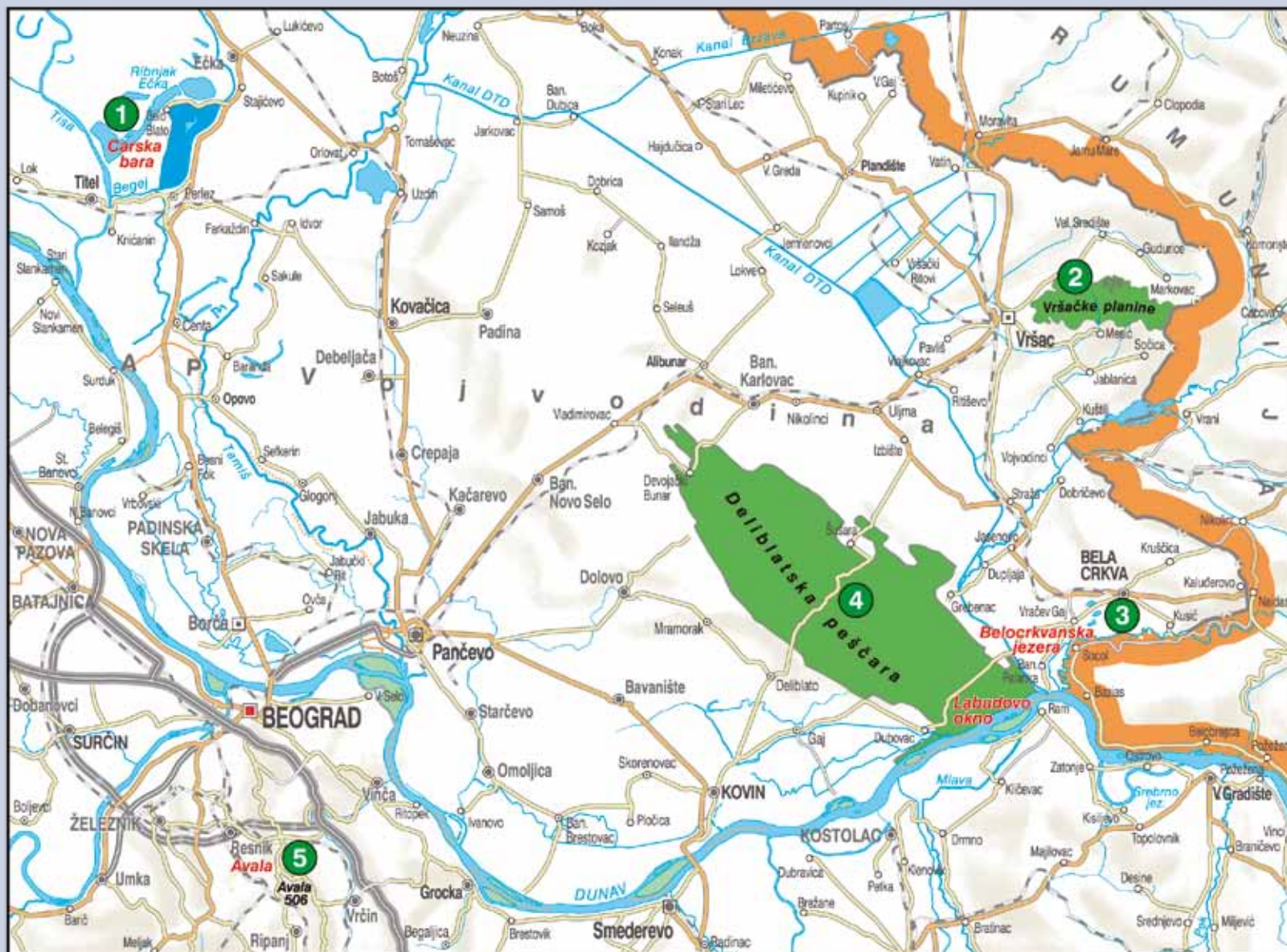
Turističko-informativni centar Železnička stanica

Tel: 011/361-27-32

bginfo.stanica@tob.co.rs

Aktivni odmor

Avalu, planinu udaljenu od Beograda 15 km, preporučujemo za izlet svim ljubiteljima prirode. Reč avala orijentalnog je porekla i potiče od arapskog *haval*, što znači vidikovac. Još u rimsko doba, na vrhu ove planine postojalo je vojno utvrđenje, na istom mestu je u srednjem veku bio srpski grad Žrnov, a danas se tu nalazi spomenik Nezanom junaku – ovo je tačka koju svakako morate uvrstiti u itinerer istraživanja Avale. Na planini postoje obeležene planinarske staze, a svake godine se na njoj održava već tradicionalni tabor planinara. Pored planinarenja, ovde možete provesti dan vozeći bicikl, obučavati se u veštini preživljavanja u prirodi ili orijentirungu. Nezaobilazna tačka upoznavanja sa Avalom je poseta tornju, koji će od proleća 2010. godine ponovo biti dostupan turistima.

- 1 CARSKA BARA
2 VRŠAČKE PLANINE

- 3 BELOCRKVANSKA JEZERA
4 DELIBLATSKA PEŠČARA

- 5 AVALA

*P*ovoljna klima, bogato lovno i ribolovno područje, iskonska religioznost vezana za reku i njene obale učinili su da se na Lepenskom Viru, uspostavi trajno, „čak urbano” praistorijsko naselje. Umetnost njegovih žitelja u oblikovanju kamenih skulptura ribolikih božanstava – iznenadila je i zadivila svet. Bogat i sadržajan život ljudi u Đerdapskoj klisuri u praistoriji, tačnije u srednjem kamenom dobu, samo je onaj prvi, praistorijski dokaz o blagodetima i lepotama ovog područja – na koje se istom snagom, ali i mistikom nadovezuju Homolje, Beljanica, Kučajske planine...

ĐERDAP I PLANINE ISTOČNE SRBIJE

Mistika prostora

Nacionalni park

ĐERDAP

Đerdapska klisura je hiljadama godina izazov za putnike, trgovce, ratnike i mirotvorce. Njena „Gvozdena vrata” spajaju dva važna kulturna i ekonomska dela Evrope. To je Đerdap učinilo strateškim mestom ogromnog značaja, i u ratu i u miru, o čemu svedoči veliki broj istorijskih spomenika.

Đerdapska klisura je najveća rečna probojnica u Evropi, nastala tamo gde je moćni Dunav probio Karpatske planine u dužini od 90 kilometara. Čine je četiri klisure: Golubačka, Gospodin vir – čije je turističko središte Lepenski Vir, Kazan (najveća rečna dubina 90 m) i Sipska, i tri kotline: Ljupkovska, Donjomilanovačka i Oršavska.

Tako snažan i intenzivan život od praistorije do danas, učinili su da je Nacionalni park Đerdap najveći u Srbiji. Ovim zaštićenim prostorom obuhvaćeno je čak deset rezervata prirode, deset celina raznovrsnog nasleđa prirode, istorije i lepote, kakvu sa sobom nose velike reke: Lepenski Vir, Veliki i Mali Štrbac sa Trajanovom tablom, Golubački grad,

Bosman – Sokolovac, Čoka Njalta sa Pesačom, Bojana, Tatarski vis, Šomrda, Ciganski potok i kanjon Boljetinske reke – Greben.

Područje Đerdapa oduvek se odlikuje izuzetnom raznovrsnošću životinjskog sveta,

o čemu svedoče zapisi brojnih putopisaca. Ta raznovrsnost održala se do danas, tako da u stoletnim bukovim i hrastovim šumama i sada slobodno u prirodi žive ris, vuk, šakal, štekavac, sova ušara, crna roda,

▲ Đerdapska klisura

▼ Jedriličarski kup na Dunavu

Spomenici prirode

RAJKOVA PEĆINA I CEREMOŠNJA

Po bogatsvu pećinskog nakita, Rajkova pećina je jedna od najljepših u Srbiji. Pod njenim svodovima srećemo se sa čitavim svetom različitih oblika od Ježeve dvorane, preko Zimske bajke, Kristalne šume, do Treperavog jezerca. Ono što je posebno izdvaja u odnosu na druge pećine, jeste veoma bučan potok koji kroz nju protiče – Rajkova reka. Pećinu je prvi istražio naš najveći geograf Jovan Cvijić 1894. godine.

Po legendi, pećina je ime dobila po hajduku Rajku, koji je u ovim krajevima opijao putnike i pljačkao ih, a oteto blago sakrivao u njoj. Tragom predanja, pohodili su je mnogobrojni lovci na zakopano blago. Danas je pitanje da li su hajduk i blago zaista postojali, ali je činjenica da se čitav kraj oko pećine zove po nekom Rajku.

Na severoistočnim obroncima Homoljskih planina nalazi se i pećina Ceremošnja, bogata pećinskim nakitom, stalaktitima, stalagmitima, pećinskim stubovima, poput stuba „Na večnoj straži“ koji je prepoznatljiv znak Ceremošnje. U njoj su pronađeni ostaci medveda koji je živio pre oko sto hiljada godina.

ali i jeleni, divlje svinje, jazavci, kune, zečevi, divlji golubovi, grlice., dok stenovite litice Đerdapskog Kazana krasi divokoze, orlovi i sokolovi.

Dunav i Dunavsko jezero, vođeno prostranstvo sa svojim tajnovitim virovima i moćnim brzacima, utočište su i stanište najraznovrsnijih vrsta ribe. Zato ne čudi što

je čovek Lepenskog Vira izabrao riboliko božanstvo – klanjajući se upravo onome od čega zavisi, što mu je darovalo opstanak.

Đerdapska klisura sa svojim tajnama pruža velike mogućnosti i najprobirljivijim ljubiteljima kako privrednog tako i rekreativnog ribolova. Pastrmka, kečiga, smuđ, som, šaran, štika deverika..., veliki su izazov za ribolovce koji u vrtlozima Dunava iskušavaju svoja umeća.

Specifičan istorijski razvoj, vrlo povoljna klima, složena mreža klisura, kanjona i dubokih uvala, ovaj prostor izdvajaju kao jedinstven evropski rezervat tercijarne flore, vegetacije i faune. Biljni svet Đerdapa ne odlikuje se samo raznovršnošću i bogatstvom nego i

izrazitim reliktnim karakterom. Na prostoru parka rastu guste šume, a u njima živi više od 1100 biljnih vrsta. Samo

na području rezervata Lepenski Vir pronađene su mnoge za nauku značajne vrste biljaka kao što su: koprivić, orah, medunac, maklen, jorgovan.

Mnoge zeljaste biljke koje naseljavaju šume, livade, kamenjare i stene predstavljaju

▲Ris

▲ Golubački grad

botaničku priču za sebe, u kojoj je posebno značajna đerdapska lala.

Čak četiri rezervata prirode nalaze se na teritoriji opštine Golubac (Golubački Grad, Bojana, Bosman–Sokolovac i Tatarski vis), a u njima svoj životni prostor našle su biljne vrste koje su endemiti čitavog Balkanskog poluostrva: mečija leska, Pančičev maklen, zelenika, koprivić, medunac, jorgovan... U izrazito bogatstvo životinjskog sveta upisuju se i dugouhi slepi miš, sivi puh i golubačka mušica. Golubački Grad, koji se prvi put pominje 1335. godine kao ugarsko vojno utvrđenje – dodaje ovom delu parka prepoznatljiv trag istorije.

Zbog svojih raznolikosti i rariteta Nacionalni

park Đerdap je pravi naučnoistraživački centar u prirodi. Rezervat prirode Veliki i Mali Štrbac, jedan je od naučno najzanimljivijih i turistički najatraktivnijih predela Nacionalnog parka, sa vrlo raznovrsnom i vrlo rasprostranjenom reliktnom vegetacijom, ali i rimskim natpisom, u nauci poznatim kao *Tabula Traiana* koji se nalazi na samom izlazu iz Đerdapske klisure. Potiče iz 100. godine nove ere, a obeležavala je završetak deonice puta kroz Donju klisuru.

Rezervat Čoka Njalta, sa Pesačom, predstavlja tipično utočište reliktnih i retkih vrsta drveća i njihovih zajednica, dok je Šomrda stanište biljne vrste zelenike koja raste na jugoistočnim padinama istoimenog vrha, na mestu zvanom Radisavljev krak.

▲ *Srebrno jezero*

Na prostoru rezervata Ciganski potok nalazi se jedinstvena autohtona šumska zajednica oraha, koja je okružena mešovitim sastavom bukve i oraha i predstavlja pravu prirodnu retkost autohtonih šuma oraha.

Tektonski poremećaji u dalekoj prošlosti ostavili su u ovom predelu, a posebno u kanjonu Boljetinske reke u blizini ušća u Dunav, značajne tragove savijanja, nabiranja i ukrštanja slojeva stena različitih boja.

Nacionalnim parkom Đerdap pružaju se neke od najlepših pešačkih staza zdravlja, a čuveni vidikovci su Okmejdan, Venac, Crni vrh.

Zbog specifičnog ukrštanja vetrova i širine Dunava, ovo područje se s

pravom može nazvati jedriličarskim rajem – zato Golubac i jeste centar srpskog jedrenja.

Mala ušara ▼

VLASI I RUSALJKE

U Brnjici, kod Golupca, u četvrtak, i u Neresnici, u nedelju posle Duhova, slave se takozvane Male rusaljke – „Rusalje miš“.

Vlasi su Balkansko poluostrvo naseljavali pre svih drugih naroda, a u ove krajeve doneli su i verovanje u rusaljke, koje se održalo do danas. Magija je bitan deo vlaškog života i običaja i sve ono u šta Vlasi veruju ima, na neki način, magijsko obeležje. Odnosi čoveka, svetaca i đavola u današnjoj vlaškoj magiji ostaci su paganske mitologije. Rusaljke su natprirodna bića zamišljena u liku dugokosih lepih mladih devojaka, koje u noćima mladog meseca igraju na proplancima, ovenčane zelenim vencima. Neprijateljski su raspoložene prema ljudima. To su, u stvari, duše umrlih devojaka, prvenstveno utopljenica. U nedelju posle Duhova one izlaze iz vode, hodaju po polju ili se penju na drveće. Opasno je da se te nedelje bilo ko nađe u reci ili jezeru, jer ga rusaljke mogu odvući u dubinu.

KAMENE KAPIJE I BELI IZVORAC

Teško pristupačan kanjon reke Vratne poznat je od davnina po kamenim kapijama i neobičnim virovima, pravim čudima prirode. Na svom toku od svega dvadesetak kilometara Vratna živopisnom upornošću prolazi kroz tri kamena luka ili kapije, ostavljajući za sobom čudesa koja geolozi nazivaju prerastima. Mali, Veliki i Suvi prerast opisao je i Austrijanac Feliks Kanic, čuveni balkanolog i veliki prijatelj srpskog

▲ *Resavska pećina*

naroda. U blizini Treće kapije otkrivene su tri do sada neistražene pećine, koje naučnici već svrstavaju među prave dragulje prirode, a jedna od njih u sebi krije malo jezero neobične lepote.

Šuplja stena je još jedan veličanstven kameni most koji je je reka izvajala svojim poniranjem. Lista geomorfoloških čuda ovog kraja time se ne završava. U neposrednoj blizini Šuplje stene, iz tame pećine, ističe rečica po imenu Beli Izvorac, koja, prelivajući se se preko bigrenih kaskada, stvara slapove izvanredne lepote.

SREBRNO JEZERO

Tajnovito, zatalasano, bajkovito, u blizini tvrđave Ram, tamo gde je Dunav

širok više od dva kilometra, a njegove vode pokrivaju rečne ade, gde alasi uz vino slave blagotvornu reku, a reka im za uzvrat poklanja život – smestilo se Srebrno jezero.

U popodnevним satima, kada sunce pođe na počinak iza Karpata, milioni iskrica čine da površina vode zatrepri srebrnim odsjajem. Izuzetne lepote, jezero je od svog nastanka, sedamdesetih godina prošlog veka, pregrađivanjem Dunavca oko rečne ade, postalo omiljeno izletište i turistički centar regije, pa je nazvano i *srpsko more*. Uredene plaže, jezero bogato ribom, komforan smeštaj, dobri restorani pružaju sve što je potrebno za sasvim opušten odmor. Pogled sa obližnje

tvrđave u Ramu putuje do neobičnih ada na Dunavu, kojih čas ima, čas nema.

Ada Čibuklija je rečno ostrvo na Dunavu, koje je posle izgradnje hidroelektrane Đerdap, potopljeno. Samo izuzetno nizak vodostaj dopušta površini kopna da izroni iz vode. Krošnje drveća koje potpuno natprirodno izvire iz reke prirodno su stanište svih ptica selica koje putuju ka jugu. A među potopljenim korenjem stabala mresti se najveći broj dunavskih riba. Ada Čibuklija ima i zanimljivu istoriju. Ona je bila mesto za uživanje komandanta tvrđave Ram, koji je na Adi držao harem.

▼ *Bele stene Beljanice*

◀ *Veliko vrelo*

HOMOLJE

Kroz Homolje – planinsku oblast u severoistočnoj Srbiji, protiče reka Mlava. Ona izvire u Žagubici i u delu svoga toka obrazuje čuvenu Gornjačku klisuru. Klisura je dobila ime po svežem vetru Gornjaku, koji se iz kotline okružene planinama probija uz reku. Na samom ulazu u klisuru putnik je zadivljen ostacima manastira Blagoveštenje, koji kao da lebdi uzidan u vertikalne stene. Na drugoj obali reke Mlave, na samo kojih stotinak koraka od Blagoveštenja, izdiže se još jedan dragulj ovog kraja – manastir Gornjak, zadužbina srpskog kneza Lazara. *U istočnom delu Homoljske kotline nalazi se i nestvarno lepa visoravan Zdravče, gde žive izuzetno dugovečni ljudi.*

BELJANICA I KUČAJ

Iz nedara planine Beljanice ističe reka Mlava, a njeno vrelo i Krupajsko vrelo su dva najveća, najznačajnija i verovatno najveća kraška izvora u Srbiji. Na suprotnoj – južnoj strani, ispod stenovitih vrhova nestvarno bele boje, po kojima je Beljanica i dobila ime, videćete jedan od najlepših vodopada Srbije. Izvor Veliko vrelo i vodopad Veliki buk su kao celina zaštićeni spomenik prirode Lisine. Penušava, bistra i hladna voda kaskadno se obrušava u jezero. Od magle, nastale stropoštanjem vode, pri sunčanom vremenu često se vidi duga. Vode Lisine utiču u rečicu Gornju Resavu, koju naseljava izuzetna vrsta ribe, pastrmka potočara. Ova čista rečica usekla

je sebi put kroz krečnjačke stene, a najlepši deo njenog toka je uzani kanjon, koji takođe ima status spomenika prirode. Najuži deo kanjona zove se Sklop – stene su visoke, gotovo vertikalne i približavaju se jedna drugoj na samo nekoliko metara. Bezimeni vodopadi, nepregledne šume i netaknuta divlja priroda ovog predela neodoljivo podsećaju na svet

▼ Prskalo

iskona. Još jedno čudo prirode Beljanice su prostrane bukove šume Vinatovača, koje se nalaze na njenim jugoistočnim padinama. Prirodni kameni most Samar na reci Tisnici mesto je koje obavezno posećuju ljubitelji prirode.

Kučajske planine dodiruju Beljanicu. Na ovim planinama nalazi se prostrana Brezovička površina sa brojnim kraškim uvalama. *Sastavni deo ovog reljefa su ponornice i neobični vodopadi.* Najzanimljiviji je svakako vodopad Prskalo – graditeljsko delo vode koja taloži sigu. Resavska pećina, u blizini Despotovca, spada u najlepše pećine u našoj zemlji, a njena unutrašnjost obiluje raskošnim trobojnim pećinskim nakitom – crvenim, žutim i belim. Najdominantnija je crvena boja koja potiče od oksida gvožđa, bela je od kristalnog kalcijuma, a žuta od primesa gline.

Podzemna blaga

LAZAREVA, BOGOVINSKA I PEĆINA VERNJIKICA

Lazareva pećina poznata je i sa imenom Zlotska. Ona je jedna od prvih zaštićenih pećina u Srbiji. Nalazi se na obodu planinskog masiva Južnog Kučaja, u blizini sela Zlot. Prema rezultatima novijih istraživanja, po svemu sudeći, nosiće titulu najduže pećine u Srbiji. Na oko dva kilometra uzvodno od Lazareve pećine, u Lazarevom kanjonu nalazi se i suva pećina Vernjikica, koja ima najveće dvorane u Srbiji. Vernjikica i Lazareva pećina nalaze se u okviru granica

▲ Vratna

Spomenika prirode Lazarev kanjon.

U ataru sela Bogovina, na jugoistočnom obodu Južnog Kučaja, nalazi se još jedna zanimljiva i vredna pećina – Bogovinska. Ona je tipična etažna pećina, sa kanalima u tri jasno podeljena nivoa. Njeni dublji i viši delovi obiluju pećinskim nakitom retkih i zanimljivih oblika.

▼ Lepenski vir – Rodonačelnik

Nacionalni park Đerdap

Opšte informacije

JP Nacionalni park Đerdap

Tel: 030/590-778

office@npdjerdap.org

www.npdjerdap.org

Turističke informacije

Turistička organizacija opštine Majdanpek

Tel: 030/590-184, 584-204

office@toom.rs

www.toom.rs

Turistički informativni centar Donji Milanovac

Tel: 030/591-400

Kralja Petra I bb

tic@toom.rs

Turistička organizacija opštine Golubac

Tel: 012/678-614

togolubac01@gmail.com

www.golubac.rs

Turistički informativni centar

Cara Lazara bb

Tel: 012/638-613

golubacinfo@gmail.com

Turistička organizacija opštine Kladovo

Tel: 019/801-690

tookladovo@gmail.com

www.tookladovo.rs

Turistički informativni centar

Kralja Aleksandra 5

Tel: 019/801-773

🌿 Aktivni odmor

Mogućnosti aktivnog odmora u prostranstvima Đerdapa gotovo su neiscrpne. Da biste obišli makar deo od oko dvadeset posebno preporučenih turističkih tačaka na mapi Nacionalnog parka, potreban vam je višednevni itinerer. Ako volite šetnje kroz prirodu i planinarenje, uputite se, uz obaveznu pratnju vodiča, uređenim stazama koje prolaze kroz najzanimljivije delove parka, a to su: trase Bosman-Sokolovac (10 km), Ciganski potok – Šomrski kamen (12 km), Kanjon Boljetinske reke – Greben (1,8 km), Jezero Balta Alu Šontu – Glavica (5 km), Pečina Gradašnica (2 km), Burov ponor, (2,5 km) i Veliki i Mali Štrbac (9 km). Vodička služba vas može povesti u obilazak nekog od specijalnih rezervata Nacionalnog parka – Golubački grad, Bojana, Bosman–Sokolovac ili Čoka Njalta sa Pesačom.

Ako ste ljubitelj posmatranja ptica, na mestima Mali Štrbac i Mali Kazan izgrađene su osmatračnice koje čekaju da se na njih popnete i uperite svoj dvogled ka

nebu i pticama Đerdapa. I brojni lepi vidikovci na trasi između Malog Štrpca i mesta Ploče mogu poslužiti kao osmatračnice, a biće vam zanimljivo i mesto zvano Golo brdo, gde se nalazi hranilište za nekrofage vrste ptica.

Brojnost i raznovrsnost lovne faune pružiće vam pravi sportski lovački doživljaj u gotovo netaknutom prirodnom ambijentu lovišta Nacionalnog parka, jer lov u ovim prostorima ima sve elemente iskonskog doživljaja i iziskuje od vas dobru fizičku kondiciju i zavidne lovačke veštine.

Prelepa klisura, sa svim svojim tajnama i vrtlozoma, biće vam veliki izazov ako ste ljubitelj ribolova. Đerdap je nacionalni park na obali Dunava, pa ovde možete iznajmiti čamac i, uz stručnog vodiča, upoznati blaga parka iz te perspektive. Kada je reč o sportovima na vodi i nautičkom turizmu, ovde možete jedriti, veslati, učestvovati na različitim regatama... Pored prirodnih blaga, na teritoriji Nacionalnog parka nalaze se i izuzetno značajni kulturno-istorijski spomenici, pre svega *svetski poznat arheološki lokalitet Lepenski Vir*. Civilizacija Starog Rima ovde je ostavila svoje tragova, pa vam preporučujemo da vidite čuvenu *Tabulu Traianu* i *Dijanu* – jedno od najvećih i najočuvanijih rimskih utvrđenja na Dunavu, te srednjovekovno nasleđe koje predstavlja tvrđava Golubački grad. U organizaciji lokalnih turističkih organizacija možete obići i druge zanimljive lokalitete i spomenike prirode u okolini – Rajkovu pećinu, Ceremošnjju, Vratnjanske kapije, Valja prerast, a takođe i imponantnu savremenu građevinu – hidroelektranu Đerdap. Ovaj kraj je nekad bio svetski poznat po kavijaru jedinstvenog ukusa. Kroz teritoriju Nacionalnog parka prolazi međunarodna biciklistička staza.

Srebrno jezero i Golubac

Turistička organizacija opštine Veliko Gradište

Tel: 012/663-179

info@tovg.org

www.tovg.org

Turistička organizacija opštine Golubac

Tel: 012/638-614

togolubac01@gmail.com

www.golubac.rs

Turistički informativni centar

Tel: 012/638-613

Cara Lazara bb

Aktivni odmor

Veliko Gradište i Srebrno jezero poznati su po nazivu *Raj za ribolovce*. Turistički centar Srebrno jezero se intenzivno razvija i idealno je mesto za odmor

u urbanizovanom ambijentu okruženom lepom prirodom. Pored ribolova, ovde možete plivati, šetati se, voziti bicikl... Lokalni vetrovi pružaju sve uslove za jedrenje i *kitesurfing*. Na 15 kilometara od Velikog Gradišta, u blizini sela Zatonja, nalazi se i poletišta za paraglajding.

Susedni gradić Golubac jedriličarski je centar Srbije. Dunav kod Golupca izgleda kao more – širok je oko 6,5 km, tako da ovde možete jedriti uživajući u povoljnim vetrovima i prostranim površinama vode. Delovi dunavske obale preuređene su u predivne plaže, okružene skoro divljom prirodom.

Ako ste ljubitelj šetnje, uputite se šetnjom stazom „Golubac“, koja se pruža duž granice Nacionalnog parka Đerdap. Na ovom području nalazi se veliki broj prirodnih vidikovca sa neponovljivim pogledima. Ne propustite da posetite manastir Tumane i bigreno jezero u njegovoj blizini, te vodopad na Ridanu. Objedinjene utiske iz ovog kraja možete poneti ukoliko se uputite na panoramsko razgledanje brodićem, a biće vam zanimljivo da jedan dan odvojite za obilazak arheološkog lokaliteta Viminacijum – nekadašnjeg glavnog grada rimske provincije Gornje Mezije ili Golubačkog Grada i obližnje tvrđave Ram.

Golubac je upisan i u evropske biciklističke mape - kroz opštinu prolazi trasa *Euro Velo 6*.

Beljanica

Lisine, Resavska pećina, Vrelo Mlave

Turističke informacije

Turističko-sportska organizacija Despotovac

035/613-672

tsodespotovac@gmail.com

www.resava-tourism.rs

JP Resavska pećina

Tel: 035/611-110

resavskapecina@yahoo.com

www.resavskapecina.rs

Turistička organizacija Žagubica

Tel: 012/7643-657

tozagubica@gmail.com

www.tozagubica.rs

Aktivni odmor

Jedna od polaznih tačaka za obilazak Beljanice je planinska kuća u selu Lisine. Odavde staza vodi ka vrhu – isprva prolazite kroz blage padine pod voćnjacima i livadama, a potom ulazite u guste bukove šume, a usponi postaju sve veći. U podnožju planine nalaze se izvori Veliko vrelo i vodopad Veliki buk – zaštićeni spomenik prirode. Ako u sebi nosite zrno avanturističkog duha biće vam zanimljiv spust do podnožja vodopada. Ovaj kraj ima još jedinstvenih fenomena prirode – Krupajsko vrelo i raskošnu i prostranu Resavsku pećinu, koja je otvorena za posetioce tokom čitave godine. Biser ovog kraja i srpske srednjovekovne arhitekture u celini je manastir Manasija – Resava, koji svakako treba da uvrstite u plan obilaska resavskog kraja. Ispod severnih obronaka Beljanice nalazi se Vrelo

Mlave – još jedno atraktivno turističko odredište. Ne propustite da vidite čistu zelenu vodu Mlave, koja na svetlost dana ističe iz najdubljeg izvorišta u Evropi.

Kučajске planine

Lazarev kanjon i Lazareva pećina
Vernjikica i Bogovinska pećina

Opšte informacije

Javno preduzeće Srbijašume

Šumska uprava „Timočke šume“ Boljevac

Tel. 030/463-441, 463-443

www.srbijasume.rs

Turistička organizacija Bor

Tel. 030/459-020, 459-021

tobor@ptt.rs

tobor030@open.telekom.rs

www.tobor.rs

Turistička organizacija opštine Kučevo

Tel. 012/850-666

tokucevo@gmail.com

www.tokucevo.org

Turistička organizacija Boljevac

Tel. 030/463-593

tooboljevac@open.telekom.rs

Aktivni odmor

Čitav kraj Kučajskih planina i okoline biće za vas pravi izazov ako ste zaljubljenik u pećine i speleologiju. Takođe, ove planine su carstvo za ljubitelje divljine i doslovno netaknute prirode. Lazarev kanjon jedan je od najneprohodnijih kanjona u Srbiji i biće vam pravi izazov ukoliko volite avanturističko planinarenje i speleologiju. Na području Kanjona otkriveno je više od 70 speleoloških objekata, a najznačajnije su Lazareva pećina i Vernjikica. Lazareva pećina

je uređena za posetioce. Uživacete u njenom prostranstvu, a ponajviše u pećinskom nakitu koji nosi zanimljiva imena: „Fontana“, „Carska loža“, „Dirigent“, „Orkestar“... Obliznja pećina Vernjikica povezana je sa Lazarevom pećinom uređenom pešačkom stazom i sastoji se od više dvorana. Znamenitost ove pećine je dvorana „Koloseum“ – jedna od najvećih i najviših dvorana u Srbiji, a dvorana „Viligrad“ će vas zadiviti pećinskim nakitom najneobičnijih oblika.

Još jedan podzemni dragulj ove oblasti je Bogovinska pećina, koja se nalazi na jugoistočnom obodu Južnog Kučaja. Ona je jedna od najdužih pećina u Srbiji (dužina istraženih kanala je oko 6 km). Dublji delovi pećine obiluju pećinskim nakitom.

Homolje

Turističke informacije

Turistička organizacija opštine Kučevo

Tel. 012/850-666

tokucevo@gmail.com

www.tokucevo.org

Turistička organizacija Žagubica

012/7643-657

tozagubica@gmail.com

www.tozagubica.rs

Turistička organizacija opštine Majdanpek

Tel: 030/590-184, 584-204

office@toom.rs

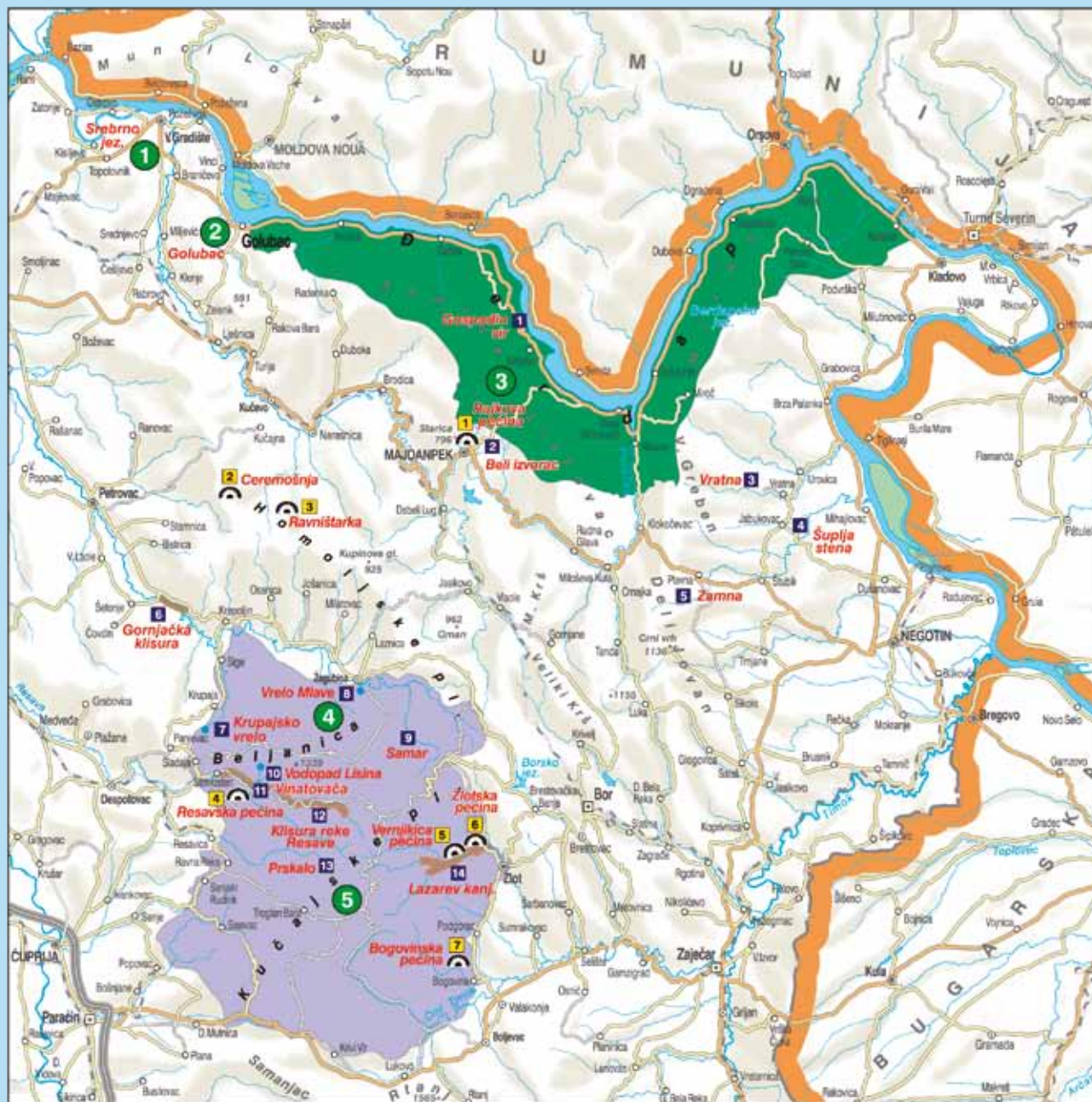
www.toom.co.rs

Aktivni odmor

Pećina Ceremošnja nalazi se na severoistočnim obroncima Homoljskih planina, u podnožju najvišeg planinskog vrha - Velikog Štubēja. Udaljena je od

Kučeva 15 km, a do pećine će vas odvesti asfaltni put. Jedna od najlepših pećina u Srbiji poznata je po velikim dvoranama koje krase raznovrstan pećinski nakit. Turistička staza u Ceremošnji je kružna, što će vam pružiti poseban doživljaj prostora. Od pećine Ceremošnja do vrha Homolja izgrađen je put koji vas vodi do vidikovca sa koga se pruža nezaboravan pogled na ravno Pomoravlje, talasastu Šumadiju i strme obronke Južnih Karata u susednoj Rumuniji. Okolina Kučeva poznata je i po zlatonosnoj reci Pek, koja se pominje u mnogim hronikama, putopisima i knjigama. *Reka Pek u svom koritu skriva jedno neobično bogatstvo – sitne čestice zlata.* Da bi se tradicionalni način ispiranja zlata sačuvao od zaborava, u okviru manifestacije „Homoljski motivi“, svake godine se na obali Peka na starinski način ispiraju zlatonosni nanosi. Ovo vam može biti poseban izazov i jedinstvena prilika da u životu okusite emocije zlatne groznice.

- 1 SREBRNO JEZERO
- 2 GOLUBAC
- 3 ĐERDAP
- 4 BELJANICA
- 5 KUČAJSKE PLANINE
- 1 GOSPOĐIN VIR
- 2 BELI IZVORAC
- 3 VRATNA
- 4 ŠUPLJA STENA
- 5 ZAMNA
- 6 GORNJAČKA KLISURA
- 7 KRUPAJSKO VRELO
- 8 VRELO MLAVE
- 9 SAMAR
- 10 VODOPAD LISINA
- 11 VINATOVAČA
- 12 KLISURA RESAVE
- 13 PRSKALO
- 14 LAZAREV KANJON
- 1 RAJKOVA PEĆINA
- 2 CEREMOŠNJA
- 3 RAVNIŠTARKA
- 4 RESAVSKA PEĆINA
- 5 VERNJIKICA PEĆINA
- 6 ZLOTSKA PEĆINA
- 7 BOGOVINSKA PEĆINA

*K*og oblika je putanja vremena – teško je odgonetnuti. Ponekad, zagledani u prošlost, čitajući čudna ponavljanja istorije, svesni sopstvenih saplitanja na uvek istim mestima, ne možemo a da ne pomislimo da je krug upravo taj oblik po kome se sve u prirodi dešava. Često pominjanje kola sreće, kruga života – samo su različiti nivoi potvrđivanja početne pretpostavke. Sudbina Rudnika mogla bi da bude još jedan primer za to. Jer on se tokom istorije razmeštao po različitim pozicijama od centra. Jedino što se u svim tim ukrštanjima putanja moći i istorije nije promenilo do danas, to je – lepota prirode. Kako Rudnika tako i Bukulje, Rajca, Valjevskih planina, Ovčarsko-kablarske klisure, Šumadije.

ŠUMADIJA, VALJEVSKE PLANINE, OVČAR I KABLAR

Krugovi vremena

RUDNIK

U davna vremena Rudnik je bio sedište žive rudarske delatnosti. Pre dolaska Rimljana, te krajeve su naseljavali Iliri, a potom Kelti. Prvi srpski dinar sa ćirilničnim natpisom – dinar kralja Dragutina, kovan je na Rudniku. U 14. veku tu su svoje kolonije imali Dubrovčani i Sasi. Poseban značaj Rudnik dobija posle 1441. godine, kada su Turci zauzeli Novo brdo. Despot Đurađ Branković imao je tu kovnicu novca i letnjikovac. Rudno bogatstvo (srebro, olovo, bakar) nije bilo jedini izvor prihoda srpskih vladara. Rudnik je bio naselje sa razvijenim zanatstvom i trgovinom, kosmopolitski grad odakle se širio kulturni uticaj na čitavu Srbiju.

Rudnik i danas dominira Šumadijom. Ali je njegov kulturni, politički i svaki drugi uticaj – neuporedivo manji. To što se nije promenilo jeste – lepota krajolika.

Najviši vrh je Veliki Šturac (1132 m), poznat i kao Cvijićev vrh, a pored njega ističu se lepotom i visinom Srednji i Mali Šturac, Molitve, Paljevine i Marijanac – svi iznad

1000 metara nadmorske visine. Obrastao listopadnim šumama, uglavnom bukovim, čistog vazduha i povoljne klime, Rudnik je pogodan za razvoj letnjeg i zimskog zdravstvenog, školskog i sportskog turizma. Umrežen stazama zdravlja, koje upotpunjuju klimatski uslovi: velika osunčanost tokom

godine, vazдушna strujanja, visoka jonizacija vazduha, nezagađena priroda, Rudnik je još početkom 20. veka bio poznata vazдушna banja. Pored svih tih pogodnosti, aktivnom odmoru se danas pridodaje i planinarenje duž vrhova, ali i neobična Ostrvica, često se čuje i Ostrovica, stena vulkanskog

▲ *Pejzaž sa Divčibara*

▼ *Taorska vrela*

KOSMAJ

Zelena oaza u okolini Beograda je planina Kosmaj, pretposlednja u nizu šumadijskih planina, koje se polako spuštaju ka Dunavu i Savi. Nalazi se na južnoj granici beogradskog atara. Omiljeno izletišta Beograđana pokriveno je uglavnom bukovom i hrastovom šumom, a nudi mogućnost za raznovrsne aktivnosti: šetnju, biciklizam, obilazak istorijskih i verskih znamenitosti.

porekla koja se poput prirodne kupe izdvaja u neposrednoj blizini Rudnika. Istoimeni srednjovekovni grad, poznat i kao Jerinin grad, podignut je na njenom vrhu, na kamenom visu. Strme i nepristupačne stene Ostrovice, koje su štitile grad od osvajača, danas su pravi izazov za sve vrste penjanja. Taj utihnuli grad danas posećuju izletnici i planinari.

BUKULJA

Samo ime Bukulja govori o raskošnim i starim bukovim šumama koje rastu na toj planini. Na njoj izvire i istoimena reka, na kojoj su napravljena dva veštačka jezera, bogata ribom. Jezero Garaš je omiljeno izletišta.

Sa vrha Bukulje, na kojem postoji osmatračnica, vidi se kao na dlanu skoro pola Srbije, vrhovi Avale, Kosmaja, Rudnika, Suvobora, Maljena, Ovčara, Kablara... U podnožju Bukulje nalaze se Arandelovac

i Bukovička Banja. Planina je vulkanskog porekla, što dokazuju granitne stene koje u sebi sadrže specifičnu kombinaciju minerala. Pored bukove, tu su i grabova i hrastova šuma. Obeležene pešačke staze koje vode od parka Bukovičke Banje do vrha planine, odlične su za kondicione pripreme sportista, ali i rekreativno šetanje i trčanje. Planina je i prirodni štit Arandelovcu od jakih vetrova. Bukulja je poznata i po izvorima čuvene mineralne vode Knjaz Miloš.

Spomenik prirode PEĆINA RISOVAČA

Jedini do sada otkriveni tragovi života paleolitskih ljudi nađeni su u Risovači i u pećini Gradac kod Kragujevca. Ovi materijalni dokazi potvrdili su pretpostavke o postojanju paleolitskih kultura južno od linije Sava–Dunav i pružili nove podatke o životu praistorijskih ljudi.

U Risovači, koja se nalazi u samom centru grada Arandelovca, na dubini od 1–1,75 metara, otkrivene su okresane kremene i koštane alatke koje, po načinu izrade, ukazuju na život pećinskih ljudi s kraja srednjeg paleolita.

Njihov tvorac je Risovački čovek – *homo sapiens*

neanderthalensis, razumno biće i odličan lovac koji je vladao vatrom, pravio oruđa i sahranjivao svoje mrtve. Nažalost, ostaci neandertalskih skeleta nisu otkriveni, jer su, zajedno sa najbogatijim kulturnim slojem iz zone čovekovog staništa, uništeni pri eksploataciji

kamena. U Risovači su pronađeni brojni fosilni ostaci životinja, više od 20 vrsta sisara: pećinski medved, pećinski lav, pećinska hijena, vuk,

lisica, divlji konj, tur, stepski bizon, divlja svinja, jazavac, slepo kuće, dabar, zec... Danas je pećina Risovača stanište više vrsta slepih miševa, koji su ugroženi i nalaze se pod režimom stroge zaštite.

RAJAC

Mnogi će vam reći da je Rajac najpristupačnija i najlepša planina u blizini Beograda. Relativno lak uspon na istoimeni vrh (848m), moguć čak i bez neke velike kondicije, kao nagradu nudi pogled koji ćete svakako „uramiti“. Jer dok stojite u ravni sa Suvoborom, Maljenom, Fruškom gorom, Avalom, Kosmajem, Bukuljom, Rudnikom, Gočem, Kopaonikom, Golijom, Ovčarom,

Kablarom, Zlatiborom – ne možete se oteti utisku da ste na krovu sveta, uzvišeni i spokojni.

Istorija kaže da je upravo na tim prostorima vođena jedna od presudnih bitaka u Prvom svetskom ratu – Kolubarska. Posebnom emocijom ako preklomite vreme, kao stranice istorije, ispuniće vas pogled na još vidljive šančeve gde se ukopavala Srpska vojska u novembru 1914. godine.

Rajac među ljubiteljima prirode oduvek ima svoje poklonike.

Širina horizonta sa mnoštvom livada i proplanaka, šume bukve, hrasta, breze, jasena, cera, a u najvišoj zoni i četinarara, jele i bora – zelena su i pitoma oaza. A sred šuma, po obroncima planine, presecajući puteve, skakuću prozirno čisti potoci i rečice. Izvori voda su neobično česti, nose imena ljudi koji su ih uđenuli u česme, a voda je, ako se to za nju može reći – ukusna. Na rajačkim livadama raste i veliki broj lekovitih biljaka. U šumama žive fazan, srndać, lisica, divlja svinja, zec, grlica...

VALJEVSKE PLANINE

Valjevske planine su izduženi pojas brdsko-planinskog terena, koji predstavlja prirodnu granicu prostiranja područja severozapadne Srbije

prema jugu, i to u dužini od pedesetak kilometara. Zbog takvog položaja i oblika, nazivaju se i Valjevska greda. U sklopu Valjevskih planina su: Medvednik (1247 m), Jablanik (1274 m), Povlen (1346 m), Maljen (1103 m) i Suvobor (866 m). Unutrašnji, severni deo luka Valjevskih planina zatvara basen sliva Kolubare, spoljašnji luk je u svom jugozapadnom delu okrenut prema dolini Drine, a prema dolini Zapadne Morave – na jugu.

Povlen, najviša od Valjevskih planina, sa izvoristem reke Sušice, ima status i najlepše planine. Sa vrha Rajca moguće je odšetati planinskim grebenom do Suvobora. *Šetnja od svega pet-šest kilometra kroz netaknutu, ali pitomu prirodu, jedno je od onih iskustava koje ako volite prirodu i život – morate pokloniti sebi.*

Na najvišoj koti je proplanak, koji poput neke imaginarne terase, otvara pogled ka beskraju. Smešten između Rajca i Maljena, Suvobor je prekriven mladim hrastovim šumama u

uvalama i četinarima koji pokrivaju njegov najveći deo. Vrh planine je dugo bio ogoljen, o čemu svedoči njen naziv,

a onda su ga gorani, posle Drugog svetskog rata, pošumili

KLISURE DVEJU REKA

Klisura reke Gradac, sa svojim pritokama, predstavlja jedno od valjevskih čuda. Klisura je izuzetno bogata živim svetom i podzemnim oblicima kraške erozije. Najzanimljivija i najposećenija izletišta i kupališta su Livadica, Ploče, Kriva vrba, Šareno platno... Na rečnom toku dugom 12 km nalazi se nekoliko vodenica i ribnjaka. Kroz klisuru reke Gradac prolazi pruga Beograd–Bar.

Bistra planinska reka Trešnjica izvire ispod planine Povlen u zapadnom delu Srbije i posle 23 km dugog toka uliva se u Drinu, nedaleko od Ljubovije.

Neposredno pre ušća u Drinu Trešnjica je izdubila nekoliko kilometara dugu krečnjačku klisuru, duboku oko 500 m, sa uspravnim liticama, koja na pojedinim mestima poprima odlike kanjona, naročito u zoni ušća Tribuće u Trešnjicu.

Najveći deo tog rezervata prirode obrastaju šume i šikare crnog graba, cera, crnog bora, kleke... Iako se tu gnezde mnoge ptice grabljivice, kao što su suri orao, vetruška, jastreb kokošar, kobac ptičar., klisura Trešnjice se, zajedno sa klisurom Uvca, prepoznaje po koloniji beloglavog supa. Na tom području žive i mnoge vrste sisara: divlja svinja, lisica, veverica, zec, tvor, šumski puh, a ima i ježeva, vidri i slepih miševa. Brza planinska reka hladne vode Trešnjica utočište je potočne pastrmke.

četinarima. Na Suvoboru ima dosta srna, zečeva i fazana. U obližnjem selu Struganik nalazi se rodna kuća vojvode Živojina Mišića. Maljen, poznat po cvetnim livadama koje

▲ Garaško jezero

krasi beli narcis, takođe je i vazдушna banja, a na njegovom vrhu je izletište Divčibare. Blaga klima, povoljan geografski položaj, bogat biljni i životinjski svet, obilje izvora i tekućih voda, šume četinara, posebno bora – čine Divčibare atraktivnim i zimi i leti. A obližnji manastiri: Čelije, Lelić, Pustinja, Jovanje – već su po svojoj suštini mesta na kojima možemo potražiti duhovni mir. Nadomak Valjeva nalazi se Brankovina, selo puno istorije, rodno mesto i zavičaj mnogih ličnosti značajnih za srpsku istoriju i kulturu. Prirodni rezervati na Divčibarama su stara šuma na Velikoj pleći, Vražji vir na reci Crna Kamenica i kanjon Crne Reke. Posebno zanimljiv je 20 metara visok vodopad

Skakalo na reci Manastirici. Predeli krajnjih istočnih ogranaka Valjevskih planina, sa netaknutom prirodom Ravne gore, Riora i Koštunića, postali su centar ekološki zdrave poljoprivredne proizvodnje i turizma, oslonjeni na prirodne i kulturno-istorijske vrednosti kraja, a sve to sa sloganom – *Spoj prirode i tradicije*.

Predeo izuzetnih odlika **OVČARSKO-KABLARSKA KLISURA**

U *centralnom delu Srbije, tamo gde je Zapadna Morava svojim tokom prosekla stene Ovčara i Kablara, nalazi se jedna*

od naših najlepših klisura. Postoje dublje, duže, značajnije klisure, ali retko je koja kao Ovčarsko-kablarska tako poznata, voljena i u narodu opevana. Odlikuje se strmim, visokim krečnjačkim stranama u kojima se nalaze otvori nekoliko pećina, a po lepoti su poznati uklešteni meandri koje pravi reka. Živi svet klisure, sa oko 150 vrsta ptica, 30 vrsta ribe i više od 600 biljnih vrsta, predstavlja poseban izazov ljubiteljima očuvane prirode. Šume graba, lipe, crnog jasena, ruja, stanište su šumske, ali i barske kornjače, smuka, šarenog daždevnjaka, kune zlatice, kune belice, sive čaplje, sivog sokola, surog orla, jarebice kamenjarke. Izvori tople i lekovite mineralne vode, čiste pijaće vode, rasuti su kao dragulji po čitavom predelu. Usred te prirodne lepote skriveno je mnoštvo manastira, crkava i kapelica nadaleko poznati kao Ovčarsko-kablarski manastiri ili „Mala srpska Sveta Gora“. Malu Svetu Goru čine manastiri, metosi i crkve – Vavedenje, Vaznesenje, Preobraženje, Sretenje i Sveta trojica na desnoj i Blagoveštenje, Ilinje, Jovanje, Uspenje i Nikolje na levoj obali Morave, a zanimljiva je i crkva posvećena svetom Savi, sa izvorom lekovite vode, te pećina Kadenica, u blizini Ovčar Banje, koja je svojevrsan sakralno-memorijalni objekat.

Na Zapadnoj Moravi, kod Ovčar Banje, organizuje se u avgustu plivački maraton, a atraktivno je i splavarenje. Turiste i rekreativce privlače i tri manja veštačka jezera: Međuvršje, Ovčarsko-kablarsko i Parmenac.

Kosmaj

Opšte informacije

Javno preduzeće Srbijašume

Šumska uprava Lipovica

Tel: 011/8300-372

sulipovica@srbijasume-sgbgd.co.rs

www.srbijasume.rs

Turističke informacije

Turistička organizacija Mladenovac

Tel: 011/8244-001, 8244-000

admin@tom.co.rs

www.tom.co.rs

Aktivni odmor

Kosmaj je lepo izletničko mesto za šetnje i rekreaciju na čijem vrhu postoji travnata površina koji se koristi za odbojku, mali fudbal i ostale sportove na travi. Kosmaj je idealno mesto za najmlađe, zato što postoje posebno uređena mesta za igru i rekreaciju dece.

Bukulja

Turističke informacije

Turistička organizacija Aranđelovac

Tel: 034/725-575

office.toar@gmail.com

www.bukovickabanja.rs

Turistički informativni centar

Knjaza Miloša 228

Tel: 034/715-335

ar.infocentar@gmail.com

Aktivni odmor

Zbog izuzetno povoljnih klimatskih odlika, lekovitih banjskih voda i neposredne blizine dve planine – Bukulje i Venčaca, odmor i oporavak u Aranđelovcu mogu vam biti podjednako prijatni i u letnjim i u zimskim mesecima. Ako ste gost Aranđelovačke banje, na raspolaganju su vam raznovrsne mogućnosti za rekreaciju, sportski tereni, bazen sa skakaonicom i terasama za sunčanje. Boravak će vam oplemeniti šetnje prostranim i lepo uređenim banjskim parkom u kome je postavljena jedinstvena izložba skulptura od venčackog mermera. Planina Bukulja pokraj Aranđelovca ima obeležene pešačke staze koje vas vode do planinarskog doma na vrhu planine. Na njoj najvišoj koti možete se popeti na osmatračnicu sa koje se vidi gotovo pola Srbije. Na Bukulji izvire istoimena reka na kojoj su napravljena dva veštačka jezera bogata ribom, a u njenom podnožju smestilo se Garaško jezero – pravi raj za pasionirane ribolovce.

Pećina Risovača

Opšte informacije

Muzej Aranđelovac,

Tel: 034/712-415

muzejar@ptt.rs,

www.muzej-arandjelovac.org

Aktivni odmor

Risovača je značajno arheološko nalazište pod zaštitom države. Ne propustite da obidete ovu jedinstven muzej-pećinu i pogledate njene atraktivne

celine, kao što su Arheološki kanal, Kanal faune ledenog doba ili Optimističku dvoranu.

Rudnik

Ostrovica

Turističke informacije

Turistička organizacija Gornji Milanovac

Tel: 032/720-566, 720-565

info@togm.org.rs

www.togm.org.rs

Aktivni odmor

Na Rudniku postoje brojne obeležene staze za šetnju i planinarenje, tereni za košarku, odbojku, mali fudbal, bazeni, ski-staze... Leti na proplancima možete brati lekovito bilje i šumske plodove. Posebnu vrednost predstavlja vulkanska stena Ostrovica, sa koje možete uživati u pogledu na krajolike Šumadije.

Rajac

Turističke informacije

Turistička organizacija Ljig

Tel: 014/83-300

info@ljig.org.rs

www.ljig.org.rs, www.selo.co.rs

Aktivni odmor

Rajac je poznato i popularno izletište. Ako ste ljubitelji pešačenja i planinarenja, krenite čika-Duškovićim rajačkim stazama ili se uputite ka Dobrim vodama. U toku sezone možete se priključiti organizovanim programima skupljanja gljiva, lekovitog bilja

i šumskih plodova. Rajac često pohode lovci, a najpoznatija manifestacija lovnog turizma je Zlatna rajačka lisica. Poznat je po Kosidbi na Rajcu, koja se tradicionalno održava u julu. Ova planina vam pruža uslove za različite sportsko-rekreativne aktivnosti, između ostalog, ovde se možete oprobati i u paraglajdingu.

Valjevske planine

Suvobor, Maljen, Povlen, klisura reke Gradac

Turističke informacije

Suvobor

Turistička organizacija Mionica

Tel: 014/62-080

tomionica@gmail.com

www.mionica.webs.com

Turistička organizacija Gornji Milanovac

Tel: 032/720-566, 720-565

info@togm.org.rs

www.togm.org.rs

Turistička organizacija Valjevo

Maljen i Divčibare

Tel : 014/221-138

tovaljevo@open.telekom.rs

www.tov.rs

www.divcibare.rs

Turistički informativni centar na Divčibarama

Tel. 014/277 252

tovaljevo@open.telekom.rs

Aktivni odmor

Divčibare su jedinstvena vazdušna banja i glavni turistički centar Valjevskih planina. Ovde postoje tereni za male sportove, tenis, mini golf, trim-staza, škola jahanja, tako da imate bezbroj mogućnosti za aktivni odmor. Postoje pešačke staze koje vas, kada ih savladate, vode na vidikovce Golubac, Paljba, Ljuti krš ili Crni vrh. Ako volite

skijanje, na raspolaganju imate nekoliko ski-staza, a ovaj teren je pogodan i za ljubitelje trčanja na skijama. Suvobor je planina izuzetno atraktivna za lovce. Postoji markirana planinarska staza od vrha Suvobora do planinarskog doma „Divčibare“ na Velikoj poljani.

Klisura reke Gradac

Ekološko društvo Gradac

Tel: 014/225-188

office@rekagradac.org

Aktivni odmor

Reka Gradac i njena klisura nazivaju se i valjevskim čudom. Na rečnom toku dužine 12 km nalaze se ribnjaci, izletišta, kupališta, pećine, vodenice... Na brzim vodama ove reke možete se okušati u neobičnoj vrsti ribolova – mušičarenju. U klisuri reke do sada je otkriveno više od 70 pećina, tako da će vam istraživanje ovog kraja biti izazov ako ste alpinista ili speleolog. Konjički klub organizuje škole jahanja i terensko jahanje kroz kanjon Graca. Planinska biciklistička trasa vodi kroz kanjon i jedna je od najatraktivnijih u zemlji, a možete voziti i *mountain bike*.

Klisura reke Trešnjice

Opšte informacije

JP Srbijašume

Šumska uprava «Boranja» Loznica

Tel. 015/ 876-046, 876-047

sgboranja@ptt.rs

www.srbijasume.co.rs

Turističke informacije

Turistička organizacija Ljubovija

Tel: 015/561-050

sgtoolj@gmail.com

www.turistickaorganizacijaljubovija.rs

www.tolj.rs

Aktivni odmor

Klisura reke Trešnjice biće vam privlačna destinacija ako ste planinar, ribolovac i ljubitelj lepe prirode. Zaštićeni deo rezervata možete posetiti od maja do oktobra.

Ovčarsko-kablarska klisura

Turističke informacije

Turistička organizacija Čačak

Tel: 032/342-360

toc@ptt.rs

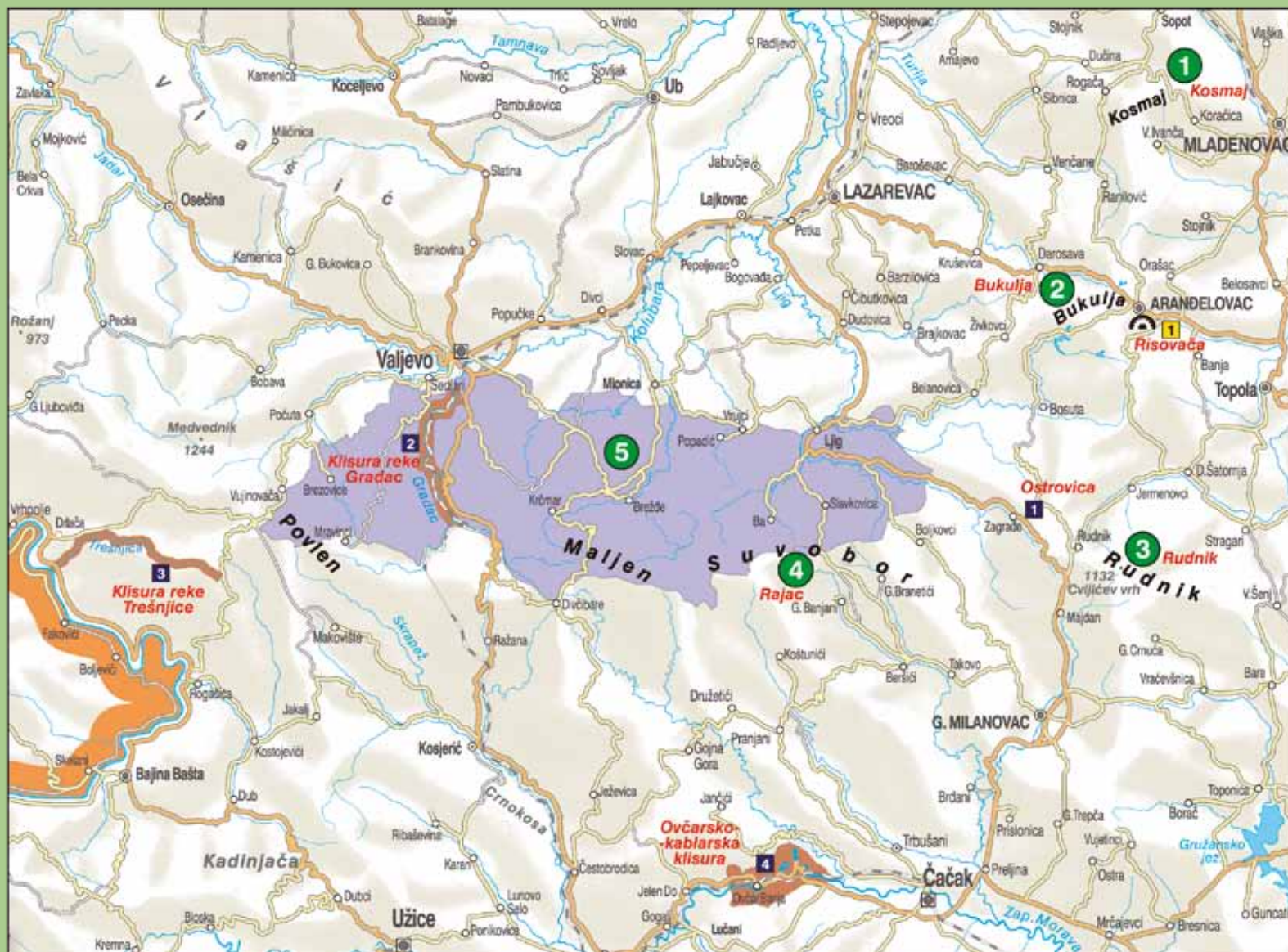
www.turizamcacak.org.rs

Turistički informativni centar-Ovčar banja

Tel: 032/55-96-366

Aktivni odmor

Planine Ovčar i Kablar izazov su za planinarenje i planinski biciklizam. Postoje obeležene staze različitog stepena težine i dužine, ali sve će vam pružiti zadovoljstvo u pogledu na predele klisure. Sa vidikovca na vrhu Kablara možete videti fascinantne meandre Zapadne Morave. Na Kablaru se nalazi i stena za slobodno penjanje. Na reci možete splavariti, voziti kajak i kanu, učestvovati na regati. Ovo je regija koja će vas privući obiljem ribolovnih terena. Na veštačkim jezerima Ovčar Banja i Međuvrše izgrađena je ribarska staza u dužini od 800 metara. Pravi izazov i bliski susret sa prirodom možete doživeti kroz adrenalinske sportove – paraglajding i daljinsko jahanje, a možete upisati i kurs ronjenja. Posebni biseri ovog kraja su manastiri Ovčarsko-kablarske klisure i lekovite vode Ovčar Banje, Slatinske Banje i Gornje Trepče.

1 KOSMAJ

2 BUKULJA

3 RUDNIK

4 RAJAC

5 VALJEVSKE PLANINE

1 OSTROVICA

2 KLISURA REKE GRADAC

3 KLISURA REKE TREŠNJICE

4 OVČARSKO-KABLARSKA KLISURA

1 RISOVAČA

Sve manje u kontaktu sa prirodom, okruženi armiranim betonom i sopstvenim nenalaženjem – jedva da verujemo u čuda. Ona su sve više mitska i kategorija mašte, a sve manje sastojak života. Međutim, ne znači da ne postoje. Zato je svaki susret sa ponekim od njih esencija života koji smo zapostavili, a koja nam tako nedostaju. Čuda Tare, Mokre Gore, Zlatibora, kanjona Drine i Uvca... tu su kraj nas, naše su ishodište i dostupan smisao života.

TARA, MOKRA GORA, ZLATIBOR, ZLATAR...

Dlan Sveta

Nacionalni park

TARA

Za Taru se ne može reći da je krov sveta, jer to je ipak jedna druga, znatno viša planina. Ušuškana u četinarske šume, ispresecana potocima, okićena livadama, divlja i pitoma, Tara podseća na dlan, kome je linija života izuzetno duga. Tu, na tom dlanu, na toj izraženoj liniji života smestile su se raznovrsne prirodne lepote, planinske rečice, kanjoni, jezera, retke biljne i životinjske vrste, koje je, brigom ljudi, njihovim staranjem i nadzorom, zaokružio istoimeni nacionalni park.

Tara se nalazi u zapadnom delu Srbije i pripada unutrašnjem pojasu Dinarida. Duga je 50 km, široka 22 km i ima prosečnu nadmorsku visinu od 1200 metara. Najviši vrh je Kozji rid (1591 m).

Po bogatstvu i raznovrsnosti turističkih vrednosti: ekološki očuvana prirodna sredina, planinski reljef sa umerenom nadmorskom visinom, pogodni tereni za zimske sportove, posebno u rejonu Predovog krsta, blagotvorna klima, Drina sa veštačkim jezerom Perućac – *Tara se ubraja u najatraktivnije predele*

u Srbiji, a po mnogo čemu jedinstvena je u Evropi i svetu.

Čak 80 odsto površine Nacionalnog parka pokrivaju mešovite šume smrča, jela i bukvi. Pored Pančićeve omorike, u biljnom svetu izdvajaju se mečija leska, tisa, božikovina,

a ako samo makar i letimično zavirimo u kamenjare, sipare i pukotine stena brojnih klisura i kanjona Tare, pronaći ćemo prave botaničke retkosti Balkana, kao što su: Pančićev derventski razlićak, nikolićeva kandilika, žuta mlađa, Pančićeva krupnolisna

ZAOVINE – PANČIĆEVA OMORIKA

U neposrednoj blizini sela Zaovine zvezdasto se razliva istoimeno jezero nastalo izgradnjom brane Lazići na reci Beli Rzav. *Zaovine su čuvene kao mesto na kojem je otkriven živi fosil biljnog sveta – Pančićeva omorika*. U zaseoku Đurići, 1875. godine, čuveni botaničar Josif Pančić otkriva novu vrstu četinaru, kojoj daje naziv Pančićeva omorika (*Picea omorika*), a pominje je i kao ledenu lepoticu.

Jezero Zaovine i kanjon Belog Rzava idealno su mesto za pecanje (potočna i kalifornijska pastrmka, skobalj, klen, mrena), orijentaciju, ishranu u prirodi. A izletnički vidikovci: Zmajevac, Bela voda i Gavran prilika su da odahnete posle šetnje i uživate u zasluženom prizoru. Oko 600 biljnih vrsta, od kojih se 55 nalazi na preliminarnoj Crvenoj listi flore Srbije, 15 biljnih vrsta, koje su zaštićene kao prirodne retkosti, poput runolista, subendemiti Nikolićeva kandiilka, Pančićeva poljska mlečika, te predstavnici porodice *Orchidaceae* – čine bogatstvo Zaovina. Ravna stena, ili Grad u dolini Belog Rzava, spomenik prirode iz doba Kotromanića i geomorfološka atrakcija, ujedno je i mesto na kome se gnezdi sivi soko, prirodna retkost Balkana. *Zaovine su i jedino stanište reliktnih i endemičnih vrsta Pančićev skakavac.*

kozjača, Pančićeva mlečika, gorocvetna pančićeva mlečika, jeremićak, dervenski razlićak, božur, paprat rebrača... Kako im već

◀ Pančićeva omorika

Pančićev skakavac ▶

samo ime, a i istorija botanike, kaže, reč je o vrstama koje je na padinama Tare otkrio Josif Pančić. Šume su staništa mrkog medveda i divokoza. Visove nadleću orlovi i sokolovi. U šumama Tare postoji više od 250 vrste gljiva, od kojih su tri otrovne. Jedna od njih je zelena pupavka – najopasnija gljiva Evrope.

Već sama konfiguracija terena čini Taru pogodnom za raznovrsne rekreativne aktivnosti: mali nagibi pogoduju šetnji, jahanju, različitim sportskim igrama, trim stazama...

Tu je obeleženo 18 planinarskih staza, sa ukupnom dužinom od 120 km, a da bi se i aktivno i bezbedno koristile, neophodne su planinarske

▲ *Jezero Zaovine*

mape, koje postoje na informativnim punktovima u Parku.

Tara obiluje arheološkim nalazištima, koja potiču od neolita do srednjeg veka. Prepoznatljivi su stećci, ostaci srednjovekovnog utvrđenja Solotnik. Posebno je značajan manastir Rača iz 13. veka, zadužbina kralja Dragutina Nemanjića.

Projektom Tarocikl definisano je 27 biciklističkih staza dužine oko 420 km – a one prolaze kroz predele nesvakidašnje lepote.

Park prirode

ŠARGAN – MOKRA GORA

Putovanje na Mokru Goru nije ni put u prošlost ni put u budućnost. To je povratak sebi. Smeštena između dve planine (Zlatibora i Tare) i tri reke (Belog i Crnog Rzava i Kamešine) Mokra Gora je oduvek kapija kojom su prolazili narodi. Nepobitni dokazi, poput fosilnih ostataka koral, morskih ježeva, puževa, školjki, morskih zvezda, te ponekog zuba ajkule, ukazuju na

činjenicu da je tu u davna, pradaвна vremena bilo more. Zvalo se Tetis, a bivstvovalo je na tom prostoru pre više od devedeset miliona godina.

Bogate četinarske šume neobične su lepote. *U mestu koje se zove Jejinjak raste džinovska jela, jedno od najvećih stabala u Srbiji, a verovatno i u Evropi.* Visoka je 50,5 metara, a prečnik joj je 1,70 metara.

U Mokroj Gori izviri i čudesna vrela neobičnih i lekovitih voda. Iskustveno utvrđena lekovitost prenosila se s kolena na koleno, mada su

◀ *Etno selo na Mokroj gori*

u Evropi i spominje se kao graditeljsko remek-delo među prugama uzanog koloseka u svetu.

Na jednom od obronaka Mokre Gore smešteno je i neobično etno-selo sa nekoliko naziva. Svejedno da li ćemo izabrati Mećavnik, Drvengrad ili, kako ga sami meštani najčešće zovu – profesorovo selo, u kreativni, domaštani i bajkovit vilajet našeg poznatog reditelja Emira Kusturice svakako treba navratiti. Onako s puta, posle vožnje Osmicom, ili lova, oporavka na isceljujućim izvorima gorskih voda, tu treba odahnuti u

meštani veoma malo pričali o tome. Vode, poput izvora Bele vode, Česma – bogata selenom, Dulova voda, Radovanova voda – slana voda i Glišova voda – sumporovita voda, pokazivale su zadivljujuće rezultate u lečenju najraznovrsnijih bolesti

Na području Mokre Gore nalazi se selo Kremna. Proročanstva jednog od njegovih žitelja Mitra Tarabića, s kraja 19. veka, naterala su i najokorelije u neverovanju da preispitaju svoje stavove, samim tim što su se neka od njih i ostvarila. Jedno se odnosilo na sudbinu Šarganske osmice, pruge uskog koloseka koja u vreme Tarabića nije postojala:

„Proći će podosta godina, pa će se ljudi opet setiti gvozdrenoga puta, te će ispotekare obnoviti ovaj put. Samo njim do Višegrada neće putovati putnici radi potrebe i posla, već

ljudi od zabave, serbez odmorišta i uživancije.”
Tako danas i jeste. Šarganska osmica je najatraktivnija turističko-muzejska železnica

Predeo izuzetnih odlika

KAMENA GORA

Na krajnjem jugozapadu Srbije, uz granicu sa Crnom Gorom, smeštena je zatalasana planinska površ Kamena gora. Na raskrsnici starih karavanskih puteva, sa bistrim izvorskim vodama Kovčice, Trajana, Kovčega... sa nadaleko čuvenim „svetim borom“, živopisnom klisurastom dolinom reke Gračanice, ostacima manastirskog kompleksa Žitin, mnogobrojnim objektima etno-nasleđa i očuvanim tradicionalnim načinom života, ona je poseban i nesvakidašnji prizor.

KANJON DRINE

Kanjon Drine, poznat po tradicionalnom splavarenju, jedan od najdubljih kanjona na svetu (na pojedinim mestima i do 1000 m), manje je znan i kao utočište retkih, čak iskonskih biljnih vrsta, a neke od njih su u skrivenim i mirnim kanjonima pritoka Drine načinile prave male zbegove (refugione). Pored Pančičeve omorike, koja je na strmim padinama kanjona pronašla idealnu „taktiku preživljavanja” i postala carica svih endema Evrope, tu su i druge retke i reliktno vrste kao zelenika, crni grab, crni bor, Dervetanski i Dobrunski razlićak. Poznata je prašuma u Perućici, a manje se zna da postoje takve šume i na rubovima kanjona Drine, kao što je Topli do, ili bukova šuma u kanjonu Rače. Kanjon Drine je i stalno boravište mrkog medveda i divokoze. Jezero Perućac, nastalo izgradnjom hidroelektrane Bajina Bašta, svojom obalom i uređenim plažama poziva na plivanje, pećanje, vožnju brodom, kanuom ili pedolinima... U blizini naselja Perućac, na samom ulasku u kanjon Drine, teče verovatno najkraća reka na svetu. Duga je tačno 365 metara, pa mnogi kažu da je reka Vrelo duga – godinu dana.

miru, uz kolač ili domaći sok u poslastičarnici. Trebalo bi zaviriti u trenutnu postavku male galerije, a uz plamen sveće u crkvi svetog Save bar na trenutak promisliti večnost. Danas je Mokra Gora planinsko selo od oko petsto kuća. Raspolaze izvanrednim

Kanjon reke Uvac

▲ Zlatiborski pejzaž

▼ Sveti bor na Kamenj gori

TIČIJE POLJE

Podno planine Ozren, na oko 1000 metara nadmorske visine, svilo je svoje gnezdo Tičije polje. Ovo mesto, 12 kilometara udaljeno od Brodareva, predstavlja živi etnografski muzej. Tradicija je sačuvana u svakom kutku. Kuće pod šindrom, pojate i druge pomoćne zgrade pod slamom, sagrađene u duhu narodne arhitekture, u funkciji su života meštana. U neposrednoj blizini nalaze se srednjovekovni manastiri Davidovica i Kumanica, te imponantni kanjoni Lima i reke Dubočice.

mogućnostima za razvoj ribolovnog i seoskog turizma. Ona je izrazito šumsko područje gde rastu beli i crni bor, smrča, hrast, glog, cer i grab. Na rekama Beli i Crni Rzav može se loviti riba: pastrmka, krkuš i klen. Od brojnih životinjskih vrsta namernik će tu sresti mrkog medveda, vuka, srnu, surog orla, pupavca, vidru... Kraj je poznat i po pčelarstvu, med sa tih pašnjaka među najboljima je u Srbiji. *Mokra Gora je i jedno od retkih sela gde ljudi čuvaju stari zanat – bave se proizvodnjom katrana.*

ZLATIBOR

Da je Zlatibor idealno mesto za odmor otkrili su, naravno, kraljevi. Nad tom planinom u srcu Srbije sudaraju se vazдушna strujanja sa Mediterana i kontinenta, tu se rascvetava ruža vetrova, a mikroklima, sa velikim brojem sunčanih dana u toku godine i savršenim atmosferskim pritiskom, blagotvorno utiče na zdravlje ljudi. Zato

se Zlatibor s pravom smatra vazdušnom banjom, koju su, u potrazi za zdravljem i odmorom, posetioci pohodili još od sredine sedamnaestog veka. Turistički Zlatibor je rođen, međutim, tek kada se, kao u svakoj dobroj priči, pojavio jedan kralj. Početak razvoja tog srpskog planinskog dragulja vezuje se za daleku 1893. godinu, kad je u posetu stigao srpski kralj Aleksandar Obrenović. Došao je da se uveri u blagotvornost klime i podrži planove razvoja budućeg ekskluzivnog letovališta. S kraljevim blagoslovom otpočeo je dinamični razvoj turizma toga kraja, a sam Zlatibor, posle više od sto godina, danas nosi titulu najrazvijenijeg i najposećenijeg planinskog turističkog centra Srbije

Ljudi su dobrom organizacijom planinu izuzetne lepote, prijatne klime, prostranih proplanaka, bujnih pašnjaka, vodom bogatih planinskih potoka, livada i visova, bezdana i useka, zatalasanih prostora od Tare i Šargana do istočnih obronaka Murtenice, do gotovo simbolične reke Sušice, a potom do Uvca prepunog brzaka – sa svim njenim potencijalima pretvorili u

▲ *Jesen na Zlataru*

turističku ponudu. Mešovite šume belog i crnog bora, smrče, jele i bukve stanište su ćubaste senice, šumske ševe, vuka, lisice.

U blizini sela Rožanstva je i *čuvena Stopića pećina, jedinstven spomenik prirode*. Dugačka je 2000 metara, sa visinom svoda do čak 50 metara, a njenu osobenost čine bigrene kade, udubljenja oivičena kamenom u kojima se skuplja voda, koja se, kada nadode, preliva u vidu jedinstvenih kaskada. U dubinama pećine nestaje i rečica Ponor. Jedno od čarobnih mesta na Zlatiboru je i Muzej pod otvorenim nebom „Staro selo“ u

Sirogojnu. Zaista je teško naći planinu koja kao Zlatibor ume da osvoji i zavede ljude.

ZLATAR

Zbog gustih četinarskih šuma i planinskog vazduha bogatog terpentinom i ozonom Zlatar s pravom nosi naziv „fabrike crvenih krvnih zrnaca“. Da je planinski vazduh na Zlataru lekovit, znalo se još u davnoj prošlosti, Grci i Rimljani su baš tu gradili svoje naseobine, a u lepotama i plodovima prirode Zlatara uživali su i pojedini članovi

▲ Slapovi Sopotnice

▼ Stopića pećina

LIM

Koren u nazivu reke Lim potiče od latinske reči *limes*, što znači granica. Lim je tokom istorije to i bio – granica istočnog i zapadnog Rimskog carstva, Otomanske i Austrougarske imperije. Lim nastaje u podnožju Prokletija, svoj put završava kao pritoka Drine, a prolazi predelima neizrecive lepote. Upravo se tim putevima i tom lepotom na brzim vodama Lima splavari. Plahovita, moćna i divlja reka u prolećnim mesecima, a uspavana i tajanstvena lepota u toplim letnjim mesecima, što, pored splavarenja, nudi plivanje u svojim tišacima, Lim poziva na uzbudljivo putovanje.

Na reci Sopotnici, pritoci Lima, akumulirane naslage bigra i kaskadno obrušavanje vode, oblikovali su slapove neobične lepote, koju upotpunjuju stare vodenice.

kraljevske loze Nemanjića, koji su u 13. veku na planinskim padinama podigli svoju zadužbinu – manastir Mileševu.

Planina Zlatar, duga 22 i široka 12 kilometara, svoje mesto pronašla je na prostoru između Lima, Bistrice, Nove Varoši i Peštere. Severnim padinama blago se spušta u dolinu Uvca, dok je sa južne strane oštro zasečena dubokom klisurom reke Mileševka. Ta reka je između planinskih masiva Zlatara i Jadovnika formirala divlju krečnjačku klisuru, na čijim liticama su očuvani imponantni, veoma stari primerci crnog bora.

Zlatar je sve omiljenija destinacija za ribolovce, a zahvaljujući markiranim stazama,

▲ *Let beloglavog supa*

u njegovim čarima poslednjih godina uživaju ljubitelji dugih šetnji i vožnje planinskim biciklima.

Meandri kanjona Uvca, verovatno među najlepšim panoramskim slikama Srbije, najveće su stanište beloglavog supa na Balkanu. „Specijalni rezervat prirode Uvac” prevashodno je nastao da bi se zaštitila i razmnožila ta ugrožena vrste orla lešinara.

Okolina Uvca bogata je brojnim kraškim oblicima – površima, uvalama, pećinama i jamama.

Sama reka je sredinom prošlog veka pregrađena na tri mesta, čime su nastala tri veštačka jezera – Uvačko, Zlatarsko i Radoinjsko.

Jezera su bogata ribom, a u pojedinim delovima nalaze se i plodišta potočne pastrmke, mreke, klena, jezerske pastrmke.

▲ Šarganska osmica

Nacionalni park Tara

Opšte informacije

Javno preduzeće Nacionalni park Tara, Bajina Bašta

Tel. 031/863-644

office@nptara.rs

www.tara.org.rs

www.nptara.rs

Turističke informacije

Sportsko-Turistički centar Bajina Bašta

Tel. 031/865-370, 865-900

turizam@tara-bajinabasta.com

www.tara-bajinabasta.com

Informativni centar

Mitrovac na Tari

031/863-644

Aktivni odmor

Tara nudi bezbroj mogućnosti za uživanje u prirodi. Šetnje, planinarenje, vožnje biciklom, jahanje... svaki od ovih aktivnih vidova odmora možete planirati tako da u njih uklopite odlazak do jednog od brojnih uređenih vidikovaca po kojima je Tara poznata. Najpoznatiji vidikovci su Bilješka stena, Banjska stena, Kozja stena, Crnjeskovo, Zborište, Sjenič i Omar. Postoje tri uređene šetne staze. Šetna staza Rača počinje od manastira Rača i vodi desnom obalom istoimene reke do ulaska u prirodni rezervat Klisura Rače. Šetna staza Jarevac je lagana izletnička staza koja prolazi kroz livade koje nastanjuju retke biljne vrste, a potom se nastavlja u planinarsku stazu koja vodi do izletišta Brana Jarevac. Šetno-edukativna staza Banjska stena vodi od Mitrovca prema rezervatu Pod Gorušicom.

Reka Drina zauzima posebno mesto u turističkoj ponudi ovog kraja. Atraktivan kanjon Drine možete obići turističkim brodom ili iznajmljenim čamcem. Na jezeru Perućac postoji uređena plaža na kojoj se u toku sezone, pored plivanja, mogu upražnjavati i sportovi u vodi. Reka Drina je, takođe, omiljena destinacija ljubitelja ribolova na brzim rekama, a splavarenje je jedna od dugih tradicija ovog kraja. Postoje takođe uslovi i za skijanje: rekreativno, alpsko i nordijsko.

Šargan–Mokra Gora

Opšte informacije

Park prirode Mokra Gora

Drvengrad-Mečavnik

Tel. 031/3152-219

info@parkprirodemokragora.org

www.parkprirodemokragora.org

Turističke informacije

Drvengrad-Mečavnik

Tel. 031/800-686, 800-680

info@mecavnik.info

www.mecavnik.info

Muzejsko-turistički kompleks Šarganska osmica

031/ 800-505, 800-125

sarganskaosmica@ptt.rs

www.sarganskaosmica.rs

Turistička organizacija Užice

Tel. 031/513-485, 514-761

tours@open.telekom.rs

www.turizamuzica.org.rs

Turistički informativni centar

Tel: 031/500-555

infocentar@neobee.net

Aktivni odmor

Šargan – Mokra Gora je mesto odakle, prema neizrecivo lepim planinskim visovima, polazi naša najpoznatija i najatraktivnija muzejsko- turistička železnica. Vožnja uskotračnim kolosekom Šargana nezaobilazan je deo turističke ponude. Druga, nezaobilazna tačka boravka na Mokroj Gori je poseta Drvengradu – bajkovitom etno-turističkom kompleksu koji je izgradio naš proslavljeni filmski reditelj Emir Kusturica. Nepunih osam kilometara od Drvengrada nalazi se skijalište Iver sa četiri uređene

staze. Na Mokroj Gori postoji i muzej železnice na otvorenom, a čitav kraj je idealan za šetnje i okrepljenje kraj brojnih lekovitih izvora. Vizitorski centar je u izgradnji. Područje Šargana i Moke Gore pogodno je za razne pešačke ture a izdvojicemo najzanimljivije: Mokra Gora–Šargan–Brezovice – 15 km, Mokra Gora–Iver–Zmajevac–Zborište – 14 km, Mokra Gora–Bele vode–Jatarice – 3,5 km. Postoje i mogućnosti za lov i biciklizam.

Zlatibor

Opšte informacije

Turistička organizacija Zlatibor

Tel. 031/841-646

zlatibor@zlatibor.org.rs

www.zlatibor.org.rs

Turističko-informativni centar

Tel: 031/845-103

info@zlatibor.org.rs

Aktivni odmor

Jedan od najčešćih vidova istraživanja lepota Zlatibora je šetnja. Postoje brojne obeležene šetačke staze – trase koje vode do spomenika, Čigote, kanjona Rzava, Gradine, Oka, Crnog vrha, Ribničkog jezera... U turističkom centru postoji veliki broj sportskih terena, otvorenih i zatvoreni bazena, teretana, fitnes centara, što su idealni uslovi za rekreaciju i razne sportove – fudbal, tenis, košarku, plivanje... Organizuju se letnji sportski kampovi, škola paraglajdinga, škola tenisa, plivanja. Ovde se možete upisati u školu jahanja ili, ako volite ribolov, pecati na zlatiborskim rečicama i potocima ili na Ribničkom jezeru. Jedna od turističkih atrakcija kraja je i Stopića pećina. Ski centar Zlatibora je Tornik, i sa svoje četiri staze – Čigota, Tornik, Ribnica i Zmajevac, nudi atraktivnu ponudu zaljubljenicima u skijanje. Tokom boravka, posetici mogu uživati u vožnji bicikala, vožnji pedolina na veštačkom jezeru, jahanju konja, kupanju na brojnim bazenima i kupalištima, klizanju u vreme zimske sezone, baviti se ribolovom i foto-safarijem, a za ljubitelje sportskih aktivnosti tu su

brojni tereni za razne vrste sportova.

Uvac

Opšte informacije

Rezervat Uvac

Tel. 033/64-198

office@uvac.org.rs

www.uvac.org.rs

Turističke informacije

Turistička organizacija Nova Varoš–Zlatar

Tel. 033/62-621

tsczlatar@novavaros.rs

www.zlatar.org.rs

🌿 Aktivni odmor

Specijalni rezervat prirode Uvac privlači posetioce pre svega kao mesto na kojem mogu da posmatraju retke i ugrožene beloglave supove. Uvac privlači i sve druge ljubitelje prirode – on je idealno mesto za pešačenje, planinarenje, istraživanje pećina... Ljubitelji kanua i kajaka ovde su dobrodošli. Rezervat organizuje i

turističke obilaske jezera na katamaranu. Sportski ribolov je takođe deo turističke ponude.

Posebna preporuka su vožnje brodićima, kajacom, kanuom, pešačke ture i foto-safari.

Prijepolje

Kamena gora, kanjon reke Mileševke, reka Lim

Turističke informacije

Turistička organizacija Prijepolje

Tel. 033/710-140

toprijepolje@gmail.com

kontakt@TurizamPrijepolje.org.rs

www.turizamprijepolje.org.rs

🌿 Aktivni odmor

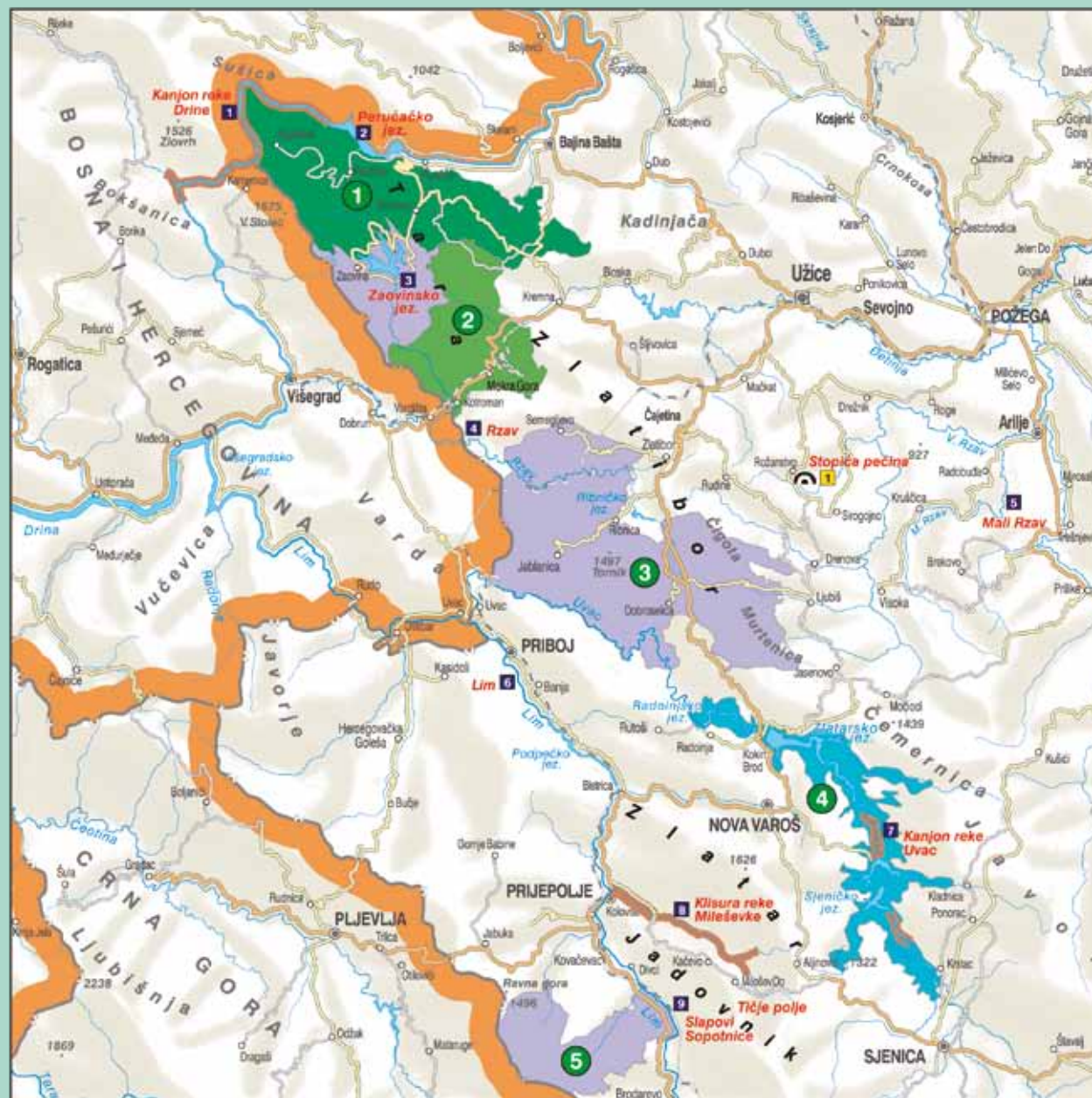
Prijepolje i njegova okolina nude raznovrsnu ponudu kako ljubiteljima prirode uopšte tako i ljubiteljima adrenalinskih sportova. Reka Lim privlači poklonike raftinga i splavarenja. Na Limu je 2009.godine prvi put u Srbiji održan Evropski kup u raftingu. Ova brza reka je privlačna i za ribolovce. Atraktivan prirodni fenomen ovog kraja – kanjon reke Mileševke, pohode

◀ Rafting na Limu

zaljubljenici u trejking. Staza je markirana u dužini od 21.5 km i vodi od Sopotnice kanjonom reke Mileševke do manastira Mileševa. A da ne biste razmišljali da li ćete se snaći na stazama i uskim usecima, na istraživanje vas mogu povesti licencirani vodiči. Kamena gora je još jedan dragulj ovog kraja. Pohode je mnogi tragači za lepotom i doživljajem. U Kamenoj gori postoji markirana staza od 80 km, što je čini idealnim mestom za planinarenje i planinski biciklizam. Prijepolje ima tradiciju paraglajdinga, sa više poletišta, a jedno od njih je i Kamena gora. A orijentišući se uz pomoć specijalnih orijentir karata i kompasa, upoznajte još bolje lepote ovog predela. Na ovom području postoje ekološki kampovi i kampovi za ekstremne sportove .

▼ Kupanje u kanjonu Drine

- 1 TARA
- 2 MOKRA GORA - ŠARGAN
- 3 ZLATIBOR
- 4 ZLATARSKA JEZERA
- 5 LIM
- 1 KANJON DRINE
- 2 PERUĆAČKO JEZERO
- 3 ZAOVINSKO JEZERO
- 4 RŽAV
- 5 MALI RŽAV
- 6 LIM
- 7 KANJON UVAC
- 8 KLISURA MILEŠEVKE
- 9 SLAPOVI SOPOTNICE
- 1 STOPIĆA PEĆINA

*P*ostoji lepota koje se čovek nikada ne zasiti. Ona je ista, a drugačija. Svaki put poznato bliska, a ipak mistična i neuhvatljiva. Ona opušta, odmara, mami i zavodi. Za takvom lepotom čovek neprestano traga. A ako ima sreće –njoj se uvek i uporno vraća. Za početak vam nudimo tek nekoliko slika: Kopaonik, Golija, Goč, Željin, Stolovi, Pešterska visoravan, Ibar...

PLANINSKI KROV SRBIJE

Uporišta lepote

Nacionalni park

KOPAONIK

Kopaonik, planina nemerljive lepote, svoje ime duguje velikom rudnom bogatstvu zarobljenom u njenim nedrima. Ljudi su tu od davnina iz srca planine vadili rude gvožđa, olova i cinka. Vulkanska aktivnost, vreli mineralni rastopi su usled visokih temperatura i snažnih pritisaka oblikovali „kopaoničku rudnu oblast” sa velikim brojem rudnika u kojima se, pored pomenutih ruda, mogu naći i retki metali srebra i zlata, ali i retki minerali volastonita, fluorita i azbesta.

Kopaonik je najveći planinski masiv u Srbiji, koji se proteže dužinom od 80 kilometara, a u srednjem delu dostiže širinu i do 40 kilometara. Na Kopaoniku su i neki od naših najviših planinskih vrhova: Pančičev vrh (2017 m), na kome se nalazi Pančičev mauzolej, Karaman (1934 m), Gobelja (1834 m) ..., zbog čega Kopaonik nosi naziv i – krov Srbije.

Još jedno popularno ime izdvaja taj masiv – planina sunca. Nad vrhovima Kopaonika nebo je vedro u proseku 200 dana u godini. Na planinskom masivu smenjuju se oštri vrhovi,

pitomi pašnjaci, udoline, mešovite i zimzelene šume... Među značajnim i retkim biljnim i životinjskim vrstama izdvajaju se Pančičeva režuha, kopaonička ljubičica, kopaonička čuvarkuća, suri orao, sivi soko, ušata ševa, šumska ševa, krstokljun, divlja mačka...

Na hladnim i visokim delovima planine živi

sibirski skakavac. Svet gljiva zastupljen je sa 219 vrsta, a među njima poznatije i jestive su vrganji, lisičarka, smrčak, sunčanica, šampinjoni, bukovača...

Zbog relativno malih godišnjih padavina, Kopaonik nije izvoriste velikih reka, ali zato postoji gusta mreža malih površinskih

▲ *Bele stene na Kopaoniku*

tokova, koji potiču od brojnih izvora sa cele površine planine, od kojih neki imaju lekovita svojstva, sa povećanom radioaktivnošću i mineralizacijom vode. Najpoznatiji izvori na Kopaoniku su: Marine vode, Krčmar voda, Pajino preslo, Javor česma, Kaznovske bačije.

Na toku Samokovske reke, najveće vodene arterije Kopaonika, formiraju se mali vodopadi i bukovi, dok se na Zaplaninskoj reci izdvaja višestepeni vodopad – Jelovarnik.

Na tom području nalazi se i nekoliko jezera, a najveće je Semeteško. U blizini Kopaonika smestile su se i banje, koje samo potvrđuju izuzetne sastojke lekovitosti te planine.

Organizovane pešačke ture, izletišta

Metode, Kadijevac, Đorov most – obilazak srednjovekovnih manastira i svetilišta u okruženju: Studenica, Sopoćani, Đurđevi stupovi, Gradac, vinske ture po Župi Aleksandrovačkoj, poznate po dobrom vinu i rakiji, splavarenje Ibrom, sa posetom srednjovekovnom gradu Magliču, neke su od mogućnosti koje boravak na Kopaoniku čine još sadržajnijim.

Iako prvobitno razvijan kao zimski turistički centar, stalnim obogaćivanjem sadržaja postignuto je da sezona traje gotovo čitave godine. A kada ste već tamo, *obavezno probajte slatko od borovnica*, koje će vam žitelji obližnjih sela ponuditi - ili se sami upustite u berbu.

Park prirode

GOLIJA

I skonska lepota, očuvana priroda, bogat biljni i životinjski svet, mnoštvo izvora, reka i rečica sa izuzetno čistom vodom, te raznovrsni sadržaji kulture i istorije duboko utisnuti u tlo bili su više nego dovoljni da Park prirode Golija, odlukom komisije Uneska, bude proglašen za Rezervat biosfere „Golija–Studenica“, prvi te vrste u Srbiji.

Golija je najviša planina jugozapadne Srbije, koja se pruža u obliku latiničnog slova S u dužini od 32 kilometra. Njen najviši vrh „Jankov kamen“ (1833 m) ime je dobio po Janku Sibirjaninu, koji je, vraćajući se iz Kosovskog boja, na samom vrhu, kako kaže legenda, postavio kamen-obeležje. Čak i da nije tako, u tu tvrdnju je lako poverovati kada se čovek nađe na samom vrhu planine i pusti pogled niz njene obronke. Jer Golija je zaista planina neverovatne lepote. Prilično slabo naseljena, sa mnoštvom zemljanih i travnatih staza koje se ukrštaju u gustim šumama iscrtavajući

STUDENICA

Od osnivanja do danas Studenica je prvi po rangu manastir u Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Nalazi se iznad istoimene rečice, koja se desetak kilometara dalje uliva u Ibar. Manastir Studenica upisan je na Uneskovu listu kulturne baštine. Složeno graditeljsko i umetničko delo, tehnički majstorski izvedeno, Bogorodičina crkva može da se pohvali dekorativnom kamenom plastikom koja po lepoti nije prevaziđena u našoj srednjovekovnoj umetnosti, te živopisom koji predstavlja najviše domete evropske umetnosti toga vremena.

„paukove mreže“, gde se samo domaće stanovništvo dobro snalazi, Golija je još pomalo divlja, neurbanizovana, „nezačešljana“ planina. U tome je i sva njena lepota.

„Planina voda“ ima izvore po čitavoj svojoj teritoriji, zabeleženo ih je oko sto. Golija je jedna od nekoliko planina Srbije na kojoj su primećene glacijalne pojave. Dva jezera izdvajaju se neobičnim izgledom: Dajčko i Okruglica. Ispod vrha Crepuljak nalaze se Veliko i Malo Košaninovo jezero.

Ime su dobila po velikom srpskom botaničaru i hidrobiologu Nedeljku Košaninu, koji je dugo izučavao prirodne lepote i vrednosti ovog kraja.

Pupavac ▶

▲ Goljijski javor

Goliju krase i prostranstvo šumskog pokrivača. Naročito su zastupljene bukove šume, a neki njihovi delovi imaju odlike prašume. Njene padine obrasle su prostranim livadama i pašnjacima. U šumama smrčice očuvale su se tresave (tresetišta), veoma specifični i osetljivi ekosistemi. Naša najšumovitija planina sakriva, ali i čuva redak i bogat biljni i životinjski svet.

Na njoj su česti primerci tercijarne flore. U mnoštvu od oko 900 biljnih vrsta izdvajaju se endemične i reliktno

vrste, te vrste koje su postale ugrožene.

Očuvana prirodna retkost je planinski javor, sinonim za floru Golije. Sa stanovišta zaštite planinskog javora i njegovih zajednica, veoma je značajno to što je ta vrsta preživela ledeno doba, te je u svom izvornom obliku i danas očuvana u delovima.

Poseban značaj imaju i zelenika, Pančičeva bedrenica i Adamovićeve majčine dušice, inače vrste od međunarodnog značaja za očuvanje biodiverziteta. Botanički značajna područja na Goliji čine i lišćarske i lišćarsko-četinarske šume prašumskog tipa, te šume četinara, posebno subalpske smrčice. Golija je jedan od važnih evropskih centara ornitološke raznovrsnosti. U njenim šumama zabeleženo

▲ Reka Ibar

je 45 vrsta ptica koje spadaju u grupu prirodnih retkosti i oko 90 vrsta koje su kandidati za Crvenu knjigu ptica Srbije, što dodatno ukazuje na značaj Golije za očuvanje retkih i ugroženih vrsta ptica. Životinjski svet čine za planine u Srbiji uobičajene vrste: vukovi, lisice, zečevi, divlje svinje, srne...

Lepoti te planine, i čitavog područja u kome se ona nalazi, ljudi nisu odoleli ni u davnim vremenima. Još u 12. i 13. veku srpski vladari su tu podizali svoje zadužbine. Spomenici kulture od izuzetnog značaja svakako su manastiri Studenica (12. vek) i Gradac (13. vek). Ta tradicija se i kasnije nastavila. *Danas na Goliji žive ljudi koji su u potpunom skladu sa prirodom.* Retke naseobine od nekoliko drvenih kuća na proplancima, padinama ili prevojima naseljavaju žitelji koji se bave preradom drveta, uzgojem stoke, proizvodnjom meda i mlečnih proizvoda. Stanovnici Golije mudrom izrekom štite svoju planinu: Kada bi svaki čovek znao koje je drvo njegovo, nikada ga ne bi posekao.

REKA IBAR

*K*lisura reke Ibar, jedna od najdužih i najlepših u Srbiji, poznata je po specifičnom spomeniku prirode – samoniklom crnom boru, čija se starost procenjuje na više od 170 godina. Bor i kameni vojnik, spomenik posvećen ratovima 1912– 1918, kao da

stražare na steni iznad brzog i hladnog Ibra. Ko voli reku, planinu, prirodu i doživlja je na divljim vodama, za početak treba da se oporba u raftingu na Ibru. Najuzbudljivija deonica je između ušća Studenice u Ibar, pa sve do srednjovekovnog grada Maglića.

Danas je klisura Ibra poznata i kao Dolina Jorgovana.

Srpski kralj Uroš I Nemanjić se oko 1250. godine oženio Jelenom Anžuskom. U znak dobrodošlice francuskoj princezi, srpski kralj naredio je da se cela dolina Ibra zasadi jorgovanima. Njegov svadbeni doček potpuno je vezao princezino srce za Srbiju.

GOČ

Goč se smestio između Ibra i Zapadne Morave, nedaleko od Kraljeva i Vrnjačke Banje. Crni vrh, sa 1543 metra, najviši je njegov vrh.

Ima oko 650 biljnih vrsta, a od toga su mnoge lekovite.

Njegova površina obrasla je bukovom i jelovom šumom, a zastupljeni su i gočki bor, hrast kitnjak, plemeniti lišćari. Te odlike čine Goč jednom od najprivlačnijih destinacija planinskog turizma. *Tu se nalazi i neobično stablo bukve, trostruko sraslo, koje svojim oblikom formira „bukov poljubac“, pojavu koja do sada nije zabeležena za bukvu u Srbiji.*

Na padinama Goča prema Vrnjačkoj Banji nalaze se tereni za male sportove,

šest planinarskih staza različite dužine i uspona, a u zimskoj sezoni tu su ski-staze, idealne za prve korake na snegu. Planinarenje, paraglajding, ribolov., upotpunjuju aktivnosti na Goču.

STOLOVI I ŽELJIN

Naziv planine Stolovi

potiče od srpske reči sto ili astal. Predanje kaže da je u 14. veku srpski knez Lazar Hrebeljanović iz Kruševca dolazio na ovu planinu u lov na jelene i srne. Sluge

su za njega i njegovu svitu pravile drvene stolove i klupe za ručavanje, pa se veruje da ime planine otuda potiče. Niži delovi Stolova obrasli su hrastom, bukvom, grabom, lipom i jasenom, a na višim delovima rastu četinarske šume. Oblasti Ravnog Stola, Debelog brda i Orlovaca su predeli pod pašnjacima. *Planina je bogata šumskim jagodama, kupinama i borovnicama, a posebnu turističku atrakciju u proleće čine prizori rascvetalih mirisnih narcisa.* Stolovi nemaju smeštajnih objekata, ali su vrlo privlačno izletišta za ljubitelje prirode, lovce, bicikliste, planinare, za koje postoje markirane staze.

Željina je još jedna lepa planina kopaoničkog planinskog masiva. Obrasla je šumom, a jedino su njeni delovi okrenuti ka reci Ibru

◀ Gljiva Lisičarka

▲ Pešterske livade

ogoljeni. Na Željinu nije razvijen turizam, pa ga za sada pohode samo ljubitelji planinarenja i divlje prirode.

PEŠTERSKA VISORAVAN

Kraška visoravan u jugozapadnoj Srbiji, na nadmorskoj je visini od 1100 do 1250 metara. Najveće je polje u Srbiji, a među najvišima je i na Balkanu. Pešterska visoravan, pogodna za ispašu ovaca, učinila je taj kraj

poznatim po proizvodima od mleka poput pešterskog sira. Slabo je naseljena. Tu vlada oštra planinska klima, sa surovim sibirskim zimama.

Međutim, i u takvim uslovima svoje stanište pronašle su brojne retke i ugrožene vrste. Značajno je prisustvo eje livadarke i prдавca. Osim na severu Vojvodine, to je jedino gnezdište eje livadarke u Srbiji. Tu je i hranilište za bele rode, u vreme kada se

gnezde i sele. Posebno su značajna vodena i vlažna, odnosno tresavska staništa sa brojnim vrstama izuzetno retkim u celoj Srbiji – barska detelina, barski usljivac, ruzmarinolisna urba, mala mešinarka. *Izraženi biodiverzitet ovog područja uslovio je da je ono uvršćeno u brojna područja od međunarodnog značaja: Ramsar, važna područja za ptice, biljke i leptire.*

Nacionalni park Kopaonik

Opšte informacije

Javno preduzeće Nacionalni park Kopaonik

Tel: 036/5471-011, 5471-229

nacparkkop@open.telekom.rs

www.npkopaonik.com

Turističke informacije

Turistička organizacija Raška

Tel: 036/738-670

office@raska-turizam.rs

www.raska-turizam.rs

Turistička organizacija Brus

Tel: 037/825-185

toob@open.telekom.rs

www.turizamopstinebrus.co.rs

Aktivni odmor

Kopaonik je najpoznatiji i najveći ski-centar Srbije. Ako ste poklonik skijanja, ovde vas očekuje preko 50 km uređenih alpskih staza umreženih u sistem od 23 žičare ukupnog kapaciteta 28 000 skijaša na sat. Postoje i tri FIS staze za slalom i veleslalom. Pored staza za alpske discipline u predelu Ravnog Kopaonika uređene su staze za nordijsko skijanje u dužini od 20 km, a ovde vas čeka i *snow-board* park gde se organizuju mnoga takmičenja. Kopaonik vam može biti pravi izbor za aktivan odmor i van zimske sezone – na ovoj planini imate zaista veliku ponudu aktivnosti – postoje škole košarke, tenisa, jahanja, raznovrsni programi za decu, programi za mršavljenje, sticanje kondicije, osmišljene trase pešačkih i planinarskih tura. Navodimo vam samo nekoliko najzanimljivijih planinarskih trasa. Najduža trasa se zove planinska transverzala „Josif Pančić” i ima dve deonice –

▲ *Manastir Studenica*

istočnu i zapadnu. Ukupna dužina transverzale je 46 kilometara – istočnu deonicu možete preći za 8-10 časova hoda, a zapadnu za 10-12 časova. Možete krenuti u pohod ka Semeteškom jezeru. Stazu možete preći za 8 do 10 sati hoda, a kada je savladate, bićete nagrađeni pogledom na jezero i njegova neobična ploveća ostrva. Kada duvaju vetrovi, ostrva se kreću po vodi, što predstavlja pravu atrakciju. Treća predložena trasa vodi vas do Jankove bare, koja prolazi kroz predele dva rezervata prirode: Samokovsku reku i Jankovu baru. Planinarska trasa koja vodi do arheološkog lokaliteta poetičnog imena – *Nebeske stolice* je još jedna trasa kojom možete istraživati i upoznavati planinu. Zbog velike razuđenosti reljefa postoje

idealne uslovi za paraglajding.

U neposrednoj blizini Kopaonika i Golije nalaze se izuzetno značajni kulturno-istorijski spomenici koje vam preporučujemo da obiđete. To su, pre svega, *manastiri i prostorne celine koji se nalaze na Uneskovoj listi kulturne baštine – manastir Studenica, Stari Ras sa Petrovom crkvom, Đurđevim stupovima i manastirom Sopoćani*. Posetite i manastire Žiču, Gradac i Pavlicu, a biće vam zanimljivo da se strmim stazama popnete na srednjovekovno utvrđenje Maglič, sa kojeg se pruža lep pogled na klisuru reke Ibar. Okolina je poznata i po lekovitim vodama i banjama. Na samom Kopaoniku nalazi se Jošanička banja, a u radijusu od osamdesetak kilometra postoje još Mataruška, Vrnjačka i Bogutovačka banja.

Reka Ibar

Turističke informacije

Turistička organizacija Kraljevo

Tel: 036/316-000, 311-192

jutok@tron.rs

www.jutok.org.rs

Turistička organizacija Raška

Tel: 036/738-670

office@raska-turizam.rs

www.raska-turizam.rs

Aktivni odmor

Reka Ibar je u široj javnosti poznata po „Veselom spustu“ – manifestaciji koja dopušta da ovom brzom rekom plovite u bilo kakvom, makar i improvizovanom plovilu. Splavarenje od srednjovekovnog grada Magliča do Kraljeva još je jedna zanimljiva manifestacija koja se organizuje na reci. Ako volite rafting, vožnje kajakom ili kanuom možete okušati svoje veštine na dve rečne trase: Ušće – Maglič i Maglič – Mataruška banja. Tradicionalno, reka Ibar je vezana za ribolov. U njenim vodama možete loviti sve vrste šaranske ribe, mrene, karaša, štuke...

Golija

Opšte informacije

Javno preduzeće Srbijašume

Šumsko gazdinstvo Raška

Tel: 036/736-861

sgsumarstvoraska@open.telekom.rs

www.srbijasume.rs

Turističke informacije

Turistička organizacija Ivanjica

Tel: 032/665-085

tooivanjica@eunet.rs

www.ivatourism.org

Turistička organizacija Raška

Tel: 036/738-670

office@raska-turizam.rs

www.raska-turizam.rs

Aktivni odmor

Golija je prostrana planina na kojoj je tek počeo da se razvija turizam. Ako želite odmor u turistički uređenim mestima, preporučujemo vam Odvraćenicu. Zimi ovde radi više žičara, a leti u ovom turističkom centru možete trenirati košarku, odbojku, rukomet. Obeležena *Staza zdravlja* vodi vas direktno do Jankovog kamena, najvišeg vrha Golije. Golijska reka je drugo mesto koje ima smeštajne kapacitete i terene za fudbal i male sportove. Šetnjama i planinarenjem možete ispuniti svaki dan boravka na ovoj ogromnoj planini – možete obići jezero Tičar, jezero Okruglicu, izvore Studenice, Moravice. Ako ste ljubitelj lova, na Goliji postoje bogata lovišta, pre svega na jelena lopatara. Planina je idealno mesto za branje lekovitog bilja.

U obližnjem planinskom gradiću Ivanjica ne propustite da posetite Hadži-Prodanovu pećinu i kameni most na reci Moravici

Goč, Željini i Stolovi

Turističke informacije

Dečje odmaralište Goč, Kraljevo

Tel: 036/317-670

office@decjeodmaraliste.co.rs

www.decjeodmaraliste.co.rs

Turistička organizacija Kraljevo

Tel: 036/316-000, 311-192

jutok@tron.rs

www.jutok.org.rs

Turistička organizacija Vrnjačka Banja

Tel: 036/611-106, 611-107

tsc_vb@ptt.rs

www.vrnjackabanja.co.rs

Turistički informativni centar

Vrnjačka promenada bb

Tel: 036/611-105, 621-900

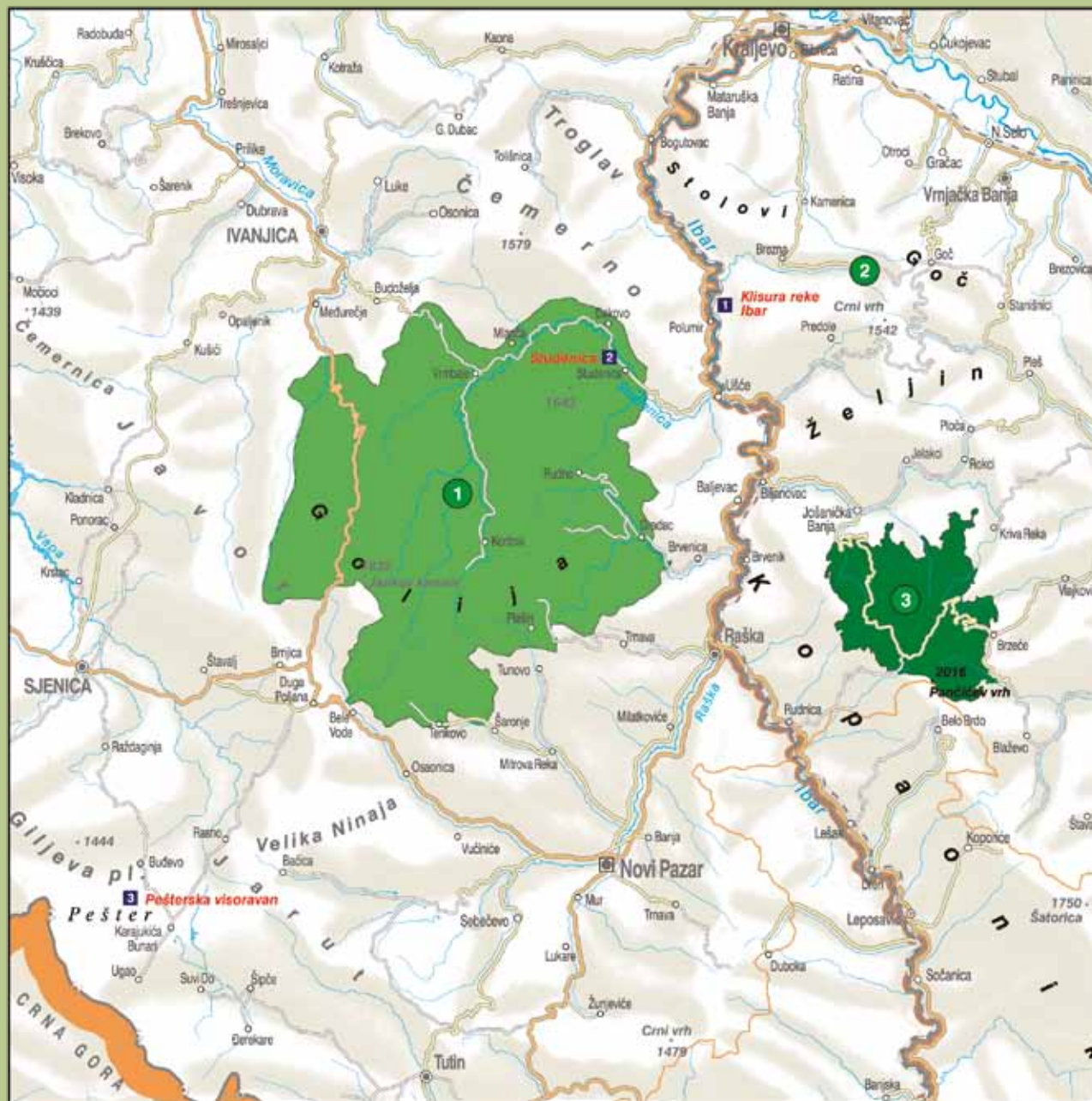
Aktivni odmor

Goč nije razvijen turistički centar, ali je upravo zato idelano mesto za odmor ako želite osamu i bekstvo od urbanog. Postoji šest obeleženih staza za šetnju. Šetajući se, možete brati šumske plodove i lekovite trave. Goč je poznat po izvorima i planinskim rečicama koje šumovima i žuborom oplemenjuju vaš boravak u prirodi.

U zimskoj sezoni na Goču radi jedna ski-staza, sa uspinjačom i dve manje rekreativne staze. Jedna od ovih staza je osvetljena, tako da se ovde možete skijati i noću. Na Goču je izgrađena i jedina skijaška skakaonica u Srbiji visoka trideset metara.

Na najšumovitijem i najlepšem delu planine Goč, na lokalitetu Dobre vode izgrađeno je dečje odmaralište. U odmaralištu se organizuju brojni sportski kampovi.

Stolovi i Željini nemaju smeštajnih objekata, ali su privlačni kao izletišta za ljubitelje divlje prirode, lovce, bicikliste, planinare. Planinske staze su markirane.

- 1 GOLIJA
- 2 GOČ
- 3 KOPAONIK
- 1 KLISURA REKE IBAR
- 2 STUDENICA
- 3 PEŠTERSKA VISORAVAN

Zaista je neverovatna snaga koju voda nosi sa sobom, ta njena upornost da se kap po kap, milimetar po milimetar vekovima i milenijumima provlači kroz stene. Da zagonetno nastaje i ponire, a potom se ponovo uspostavlja i novom snagom – teče. Kada danas pogledamo neke kanjone, klisure poput onih koje su izgradile Jerma i Nišava, ostajemo nemi pred tom istrajnošću – malih i velikih reka.

RTANJ, OZREN, STARA PLANINA, SUVA PLANINA...

Snaga vode

Specijalni rezervat prirode RTANJ

Crnorečki basen, a naročito njegov planinski okvir, ostavlja utisak jednog od najlepših predela na Balkanskom poluostrvu. Tome mnogo doprinosi planina Rtanj, koja se mirno diže sa široke podloge, gola, gorostasna, i završava sa skoro pravilnom kupom Šiljka. Dižući se sa prelomima, naprasno iznad okoline, on vlada okolinom i izgleda kao njen vođa i znamenje – zapisao je Jovan Cvijić, čuveni srpski naučnik, po mnogima osnivač srpske geografije, čovek koji je, kako je sam govorio, „geografiju učio hodanjem, a ne u kabinetu“.

Oblik gotovo pravilne piramide čini planinu Rtanj jedinstvenom. Pri vrhu Rtanj je bezvodan, a onda u nižim njegovim delovima izbija voda u jakim vrelinama. Šiljak je visok 1570 metara, a u „Zapisima iz naših planina“ Ratimir Stefanović kaže: „...Kada su lepi letnji dani, oko njega se igraju oblaci; perjasti beli oblaci, gonjeni u visinama vetrom, zakače se za Šiljak, obaviju ga, talasaju se i obilaze neko vreme oko njega,

zatim se otkaae i popnu u visinu... Kad se gusti oblaci počnu izvlačiti uz strane Rtnja i penjati uz Šiljak, gotovo je pouzdan znak da će biti kiše; pre nego što ona pljusne, dune jak vetar, magle se počnu talasati i povijati po dolinama i izlaziti na niže vrhove. Nije redak slučaj da podgorinu Rtnja pokriju oblaci i pljusne kiša, a na Šiljku sunce greje i iznad njega je vedro. Ovo je jedna od odlika

te lepe planine u istočnoj Srbiji.”

Ova odlika, i mnoge druge, kao što je značenje samog imena planine, za koje se veruje da potiče još od prapocivilizacije Artanije, koja je naseljavala prostor Rtnja, usadile su u narod verovanje da je Rtanj – lekovita planina. *Posebne isceliteljske moći rtanjskog bilja pomažu u brzem zarastanju rana i posekotina, te u prikupljanju životne*

energije. Najpoznatiji među njima je rtanjski čaj, a simbol te planine je endemična vrsta rtanjska metvica, koja raste samo na tom mestu.

Gorostasna trostrana piramida, sa raznovrsnim biljnim i životinjskim svetom, mnogobrojnim prirodnim izvorima i vrelima, na severnim obroncima obrasla je samoniklom jelovom šumom. U

rata pošumila i uredila porodica Juliusa Minha, vlasnika nekadašnjeg rudnika „Rtnj“. Park-šuma je opremljena pratećim objektima i uređenim stazama.

Na Rtnju preovlađuju mešovite šume jele i bukve, a njihovi posebno zanimljivi stanovnici su veliki plavi leptiri, kratkonogi gušter, vilini konjici, i mnoge vrste ptica. Po pašnjacima i livadama često je grmlje gloga, divlje ruže, stepskog bademića...Sve je veći broj planinara,

koji ga doživljavaju kao pravi izazov bez obzira na doba godine ili vremenske prilike. Pored planinara, Rtnj pohode i biciklisti, a u novije vreme i zaljubljenici u paraglajding.

podnožju Rtnja je i park-šuma, jedinstvena u Evropi, sa oko 150 vrsta drveća i šiblja. Taj prostor je između dva svetska

▲ Vilin konjic

U blizini Rtnja, u pravcu Zaječara, nalazi se jedinstven arheološki lokalitet Gamzigrad – Romulijana, upisan na Uneskovu listu kulturne baštine.

OZREN

Na Ozrenu se nalazi *kamen ljubavi*. Legenda kaže da su se baš na tom mestu voleli Hajduk Veljko i Čučuk Stana. I danas je običaj da dvoje mladih i zaljubljenih stane na kamen i poljubi se, verujući da taj čin pečati zavet večne ljubavi. Oštra Čuka (1118 m), najviši vrh Ozrena, mesto je sa koga se pruža pogled na dolinu kojom vijuga Morava. U podnožju Ozrena nalazi se banjsko lečilište. U blizini je i vodopad Ripaljka. U sokobanjskom kraju za skakanje se kaže ripanje, pa je vodopad po tome i dobio ime.

Visok je 17,5 metara i prvi je spomenik prirode koji je država zaštitila. Vodopad nastaje na reci Gradašnici i po tvrđnji Jovana Cvijića, najviši je u Srbiji. Nalazi se na 420 metara nadmorske visine.

Ozrenske livade su predeli posebne lepote. One kriju u sebi izvor „Đerđelez“, poznat još iz vremena robovanja pod Turcima. Pored tog izvora, žed se može utoliti i na česmama „Barudžija“ i „Šopur“, sa kojih teče hladna i čista „Ozrenska rosa“. Na lepo uređenom izletištu Kalinovica, u šumsko-livadskom ambijentu, posebnu atrakciju predstavljaju dve sekvoje, ali i još jedan izvor, čija hladna voda toli žed i okrepljuje. Ozrenske staze vas mogu povesti i do manastira Jermenčić, Tatomirovog grada ili Ozrenske pećine. Manastir Jermenčić su, po predanju, podigli Jermeni.

Predeo izuzetnih odlika

LEPTERIJA – SOKO-GRAD

Tema ljubavi je osnov još jedne legende, ovog puta o poreklu imena Lepteriya. Klisura reke Moravice vrednovana je kao predeo izuzetnih odlika „Lepteriya – Soko-grad“ zbog izvanredne pejzažne raznolikosti, atraktivnih geomorfoloških oblika i pojava, bogate i raznovrsne flore i faune i kulturno-istorijskih vrednosti srednjovekovnog utvrđenja Soko-grad.

Prema predanju, Župan, sin vlasnika obližnjeg Vrmadžanskog grada, zaljubio se u Lepteriju, kćerku tadašnjeg vladara Soko-grada.

◀ *Stara planina*

za kupanje i sunčanje. Gotovo cela klisura pokrivena je teško prohodnim šumama hrasta i šikarama grabića. Veliki mrmoljak, belogrudi jež, puh lešinar, rida lasica., njihovi su najzanimljiviji stanovnici. U kanjonu Moravice, na strmom i skoro nepristupačnom uzvišenju nalaze se ostaci srednjovekovnog utvrđenja, podignutog na temeljima antičkih građevina. Sastoji se od Donjeg i Gornjeg grada. Uspon uz litice nekada neosvojivog Soko-grada pravi je doživljaj za sve koji žele da razgledaju zidine drevnog utvrđenja i uživaju u veličanstvenom pogledu koji se odatle pruža.

Park prirode

STARA PLANINA

Smeštena na Balkanskom poluostrvu, delom u Srbiji, a delom u Bugarskoj, gradeći deo zapadnobalkanskog planinskog venca, Stara planina se smatra jednom od najraznovrsnijih prirodnih naseobina u Evropi. *Drugo ime za Staru planinu je Balkan, tako da je zapravo po toj planini i celo Balkansko poluostrvo dobilo ime.* Skladna mešavina netaknute prirode, zanimljive istorije i bogate tradicije – učinila je tu planinu savršenim mestom za odmor. Sve to je uticalo da Stara planina bude na listi prioriteta u strategiji razvoja turizma u Srbiji. Stena „Babin zub“, sa 1758 metara

Ljubavna priča se, kao u Romeu i Juliji, završava tragičnim krajem dvoje zaljubljenih. Po tom tragu čitamo i lokalne toponime. I danas se čuveno izletišta na proplanku kraj Sokobanje naziva Lepterijska, a vir (sada plaža) – Župan. *Sa Lepterijske se, drvenim mostićem preko Moravice, dolazi do prirodnog fenomena poznatog kao Bogorodica u steni. Udubljenje u steni ima oblike majke sa detetom, a, prema predanju, tu se sakrila Bogorodica s Hristom u naručju, bežeći pred Rimljanima.* Na Lepterijskoj postoje i dva izvora (tople i hladne vode), te mesta

nadmorske visine, gde se jedan odstenjak izdvaja oblikom koji podseća na stari zub – zaštitni je znak Stare planine. Posebno zanimljivi i značajni lokaliteti na Staroj planini su i Dolina potoka Bigar, najviši vrh Midžor, meandri Temštica...

Prirodni rezervati i spomenici prirode čine posebne vrednosti tog parka. U njima rastu retke i zaštićene vrste: bor krivulj, bukove prašume, planinski javor i biljke iz porodice mesožderki.

Pejzažom Stare planine dominiraju bogate prošarane šume, pašnjaci i brojna slikovita sela, uđenuta među vinograde.

Njihovi žitelji poznati su po tradiciji tkanja čilima. Slika sela podseća na

one iz snova, poput davno zaboravljenog raja. Pored planinskih livada, šuma i potoka, kraj je raznovrstan i po

nastanjenim vrstama, po čemu je jedan od najbogatijih na Balkanu. Na Staroj planini raste 40 biljnih vrsta, koje su, kao prirodne retkosti na području Srbije, stavljene pod zaštitu. Među njima su: krilasti zvončić, Pančićeve žablja trava, žbunasta jova, bor krivulj, stepski lužnjak,

planinska sasa, rosulja, šumski ljiljan, patuljasta perunika, tresavski kaćun... Stara planina je dom lekovitog bilja. U toj oblasti živi više od 30 vrsta sisara, a među njima su i tekunica, snežna voluharica, ris i medved, te 203 vrste ptica. Ridem mišaru i poljskoj ševi tu je

◀ Planinski šafran

glavno stanište..Pored toga, to je kraj poznat po autohtonim vrstama ovaca, koza i goveda koje su se prilagodile teškim uslovima visokih pašnjaka. Na području Stare planine, i Suve planine, do pre 15 godina pravljen je jedan od najboljih sireva na svetu. Zvao se staroplaninski kačkavalj ili pirotski kačkavalj i predstavljao jedan od najvažnijih izvoznih proizvoda Srbije. *Zanimljivo je dodati da je šezdesetih godina dvadesetog veka to bio sir koji se najviše koristio u ishrani u Beloj kući.*

Specijalni Rezervat prirode

JERMA

Živopisna klisura reke Jerme prolazi jednim od najljepših krajeva u Srbiji. Jerma izvire blizu Vlasinskog jezera, prelazi u Bugarsku, gde gradi impozantan kanjon, a potom se vraća u Srbiju. Izuzetno je atraktivna zahvaljujući brojnim neobičnim oblicima koje gradi u svojoj klisuri i po bogatom biljnom i životinjskom svetu.

Spomenik prirode

DOLINA POTOKA BIGAR

Na potoku Bigar, na putu Knjaževac–Kalna–Piroć, nalazi se jedan od najpoznatijih akumulativnih, bigrenih vodopada u Srbiji. Vodopad se preko dve kaskade, koje dostižu visinu od 16 metara, u dva jaka mlaza spušta u dolinu Stanjinske reke. U dolini Bigrenog potoka krajem 19. veka podignuto je trinaest vodenica. Danas ih ima tek nekoliko.

SUVA PLANINA

Masiv sa izuzetnim pojavama i oblicima kraškog reljefa, bogat sedimentima različite starosti, Suva planina, nalazi se u istočnoj Srbiji i deo je Karpatsko-balkanskog planinskog sistema. Njeni vrhovi, pogotovo oni najviši: Trem (1808 m), Đordina čuka (1735 m), Golemo strazište (1714 m), Litica (1683 m), Sokolov kamen (1552 m), Golemi vrh (1535 m) – uglavnom su goli ili sa veoma malo rastinja. Tlo je kamenito, prepuno vrtača, a na nižim

◀ Suva planina

delovima pojavljuju se uvala obrasle travom. Nekada se tu izvodila stoka iz okolnih sela na ispašu. U jednoj od vrtača nalazi se zajezerena voda na oko 1500 metara nadmorske visine. Na Rakošu, ispod vrha Trešten (1470 m) nalazi se jedini izvor vode na toj planini. Na većim nadmorskim visinama izvori su veoma retki, ali se u podnožju Suve planine nalaze mnogobrojna vrela, od kojih su najpoznatija u selima Ljuberada, Gornji Dušnik, Mokra.... Među retkim i ugroženim biljnim vrstama tu se izdvajaju Pančičeva kandilka i srpska ruža, a među životinjama veliki mrmoljak, šumska kornjača, poskok, jazavac, krtica.

Park prirode

SIĆEVAČKA KLISURA

Tražeci svoj put, Nišava je u istočnoj Srbiji usekla jednu od najatraktivnijih klisura: Sićevačku, dugu 17 kilometara. Klisura se sastoji od Prosečke klisure, Ostrovičke kotline i Gradištanskog kanjona. *Najatraktivniji deo klisure je grandiozni Gradištanski kanjon*, sa tesno sklopljenim stranama, koje najvećim delom čine vertikalne, stepenasto odsečene kamene litice. Širina kanjona pri dnu se uglavnom svodi na rečno korito Nišave. *Upravo na tim liticama gnezdi se jedan od poslednjih parova*

surog orla u Srbiji. Na izlazu iz kanjona je uzvišenje Oblik. Značajno je jer se još samo na njemu i u Jelašničkoj klisuri nalazi zajedničko stanište dva tercijarna relikta i balkanska endemita – Srpske ramonde i Natalijine ramonde. U klisuri ima i žalfije, divljeg jorgovana, divlje višnje, ruža...

Specijalni rezervat prirode

JELAŠNIČKA KLISURA

Da su u građenju svog sopstvenog puta reke izuzetno uporne, snažne i kreativne, svedoči još jedna krečnjačka klisura na istoku Srbije – Jelašnička.

KRUPAČKO VRELO

Krupačko vrelo, jedno od najizdašnijih vrela istočne Srbije, izbija iz krečnjačkih stena kod sela Krupac, na mestu gde se strane Svrlijskih planina strmo spuštaju u Belopalanačku kotlinu. Voda izbija iz vrela na oko 263 metara nadmorske visine.

Atraktivna već samim tim što je stanište *Srpske ramonde* i *Natalijine ramonde*, izrazito uzana, sa strmim stenama, ta klisura je pravo nalazište različite morfološke ornamentike, sa specifičnim oblicima kraške erozije: prozorcima, potkapinama, šupljinama i kavernama u stenama. Veličinom i lepotom posebno se ističu prozorci Kupina i Sveti Ilija.

◀ *Brezove šume na Vlasini*

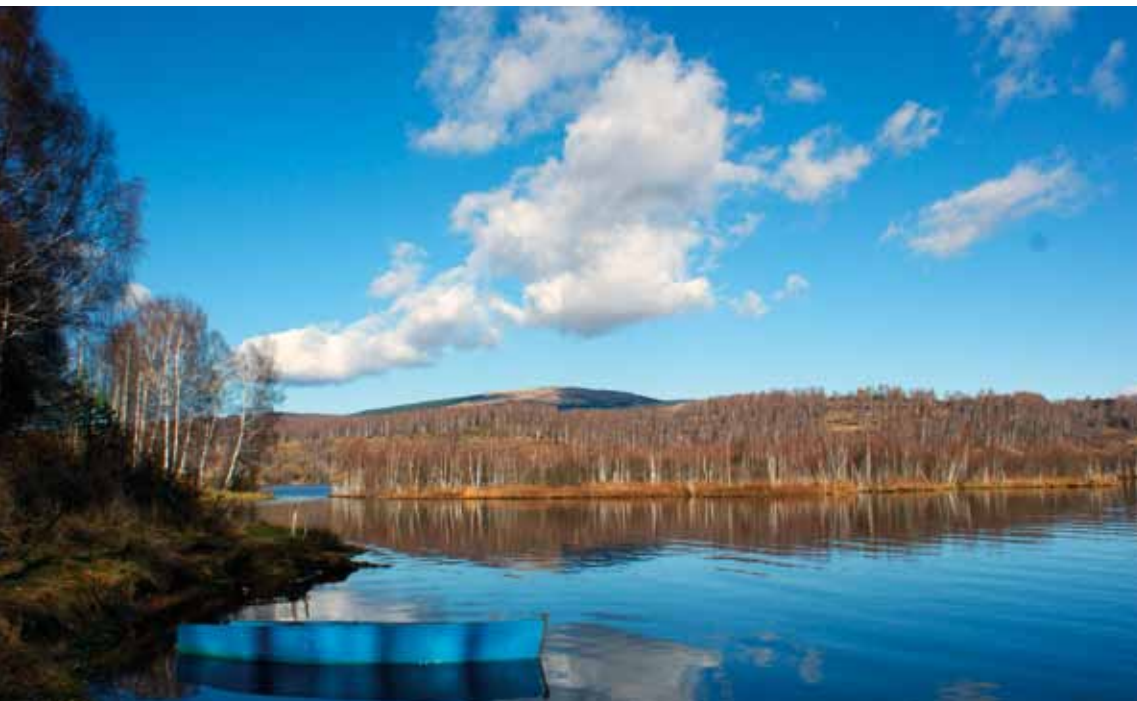
Područje Jelašničke klisure, kao stanište reliktnih i endemičnih vrsta, ima izuzetan značaj u proučavanju istorije živog sveta Balkanskog poluostrva.

Predeo izuzetnih odlika

VLASINA

Vlasina je visoravan na jugoistoku Srbije, blizu granice sa Bugarskom. Na njoj se nalazi najveće i najviše veštačko jezero u Srbiji – Vlasinsko jezero. Nastalo je na mestu gde je u prošlosti postojala jedna od najvećih planinskih tresava Balkanskog poluostrva, poznatija kao Vlasinsko blato, odakle je isticala reka Vlasina.

▼ *Vlasinsko jezero*

Vlasinsko jezero, poput poludragog i dragog kamenja, menja sve nijanse plavozelenih tonova. Sa razudenom obalom, dva ostrva i više izduženih poluostrva sa tresavama – ono je pravi akvarel prirode visoravni. Na planinskim kosama, u uvalama, pored bogatih izvora i šumaraka smeštena su vlasinska sela, od kojih je najveće Vlasina Rid. Šume bukve nekada su se spuštale do samog jezera. U međuvremenu je taj jezerski pojas iskrčen, a među bukvama *postoje i sveta stabla, koja su osveštana i služe kao zapisi*. Zapis u Polomu ima obim stabla od skoro pet metara, a visinu oko 24 metra. Kvalitet vode i bogatstvo biljnog i životinjskog sveta osnovna su vrednost tog predela. Vlasina se raspoznaje po rosulji, biljki mesožderki, muljnoj oštrici, omanolikoj palamidi, močvarnoj

petospratnici, ali i maljavoj brezi, medveđem grožđu... Letnji i jesenji vrganj, lisičarka i mlečnica samo su neke vrste gljiva koje uspevaju na Vlasini. Zaronjena u opuštajući plavozeleni kolorit, Vlasina je idealno mesto za odmor tokom cele godine.

Spomenik prirode

ĐAVOLJA VAROŠ

Jug Srbije poznat je po mineralnim i termalnim vodama, pa se jedna prostrana regija u tom delu naziva Toplica. Na krajnjem jugu Toplice, na obroncima planine Radan, postoje izvori koji su visokomineralni i u njihovoj neposrednoj blizini nema nikakvog rastinja. Tamo gde nema rastinja javlja se erozija, a ona uvek stvara vragolaste pejzaže.

Dragan Bosnić, fotograf i pisac, o impresijama pri susretu sa Đavoljom varošom kaže: „Na ogoljenoj padini su vetar, kiše i bujice tokom nezamislivo dugog vremena spirali rastresito zemljište. Nekom đavoljom igrom na rastresitom zemljištu su se našle i teške andezitne ploče. One su pritiskale sipljivo zemljište pod sobom i nisu dozvoljavale erozivnim silama da ga speru. Vreme je prolazilo, a neobični stubovi su polako rasli. Ljudi su od davnina izbegavali sablasne stubove, pa kako nisu mogli da objasne njihov nastanak, ispredali su legende. Po jednoj od njih, dve kolone svatova pošle su po istu devojku, pa ih je neka moćna sila okamenila. Zanimljivo je

◀ *Rosomački lonci*

da se, kada se sa brda posmatra prizor, vide stvarno dve kamene kolone. Meštani tvrde da se sablasne kolone kreću, što je delimično tačno. Kada povremeno sa okamenjene piramide padne teška andezitna ploča, kiša i vetar spiraju piramidu *bez kape*, a na mestu gde je *kapa* pala stvara se nova figura. Naravno, to je vremenski proces koji daleko nadmašuje ljudski vek.”

Voda što spira vegetaciju sa padine je crvena od velikih primesa gvožđa, ali je i visokoalkalna, pa se ne koristi za piće. Meštani, a sve češće i turisti, dolaze po tu vodu, jer je navodno dobra za kožu i za ispiranje usta. Crvena voda je srednjovekovnim rudarima Sasima bila

CERJANSKA PEĆINA

Poznata i sa nazivom Provalija, po imenu rečice koja u nju ponire – Cerjanska pećina, nalazi se blizu sela Cerje, u okolini Niša. Ulaz u nju, na nadmorskoj visini od 515 metara, predstavlja ponor rečice Provalije, koja ponovo izvire na Kravljanskom vrelu, 2800 metara severozapadno, na nadmorskoj visini od 310 metara. Eksperiment bojenja vode, izveden tokom sedamdesetih godina, potvrdio je vezu ponora i vrela. Cerjansku pećinu odlikuju male dimenzije ulaznog dela i velike dimenzije Glavnog kanala – visina uglavnom prelazi 20 metara. Cerjanska pećina je mokra čak i leti, kada je korito Provalijske reke suvo, a vode ima u jezercima u ulaznom delu. Tavanice nekih pećinskih kanala sastoje se od neobične mase, koja izgleda kao krečnjak koji se raspada. Zbog malog ulaza, ta pećina nije pogodna za turističke posete.

pokazatelj da u blizini ima dosta gvožđa, pa su pored potoka još vidljivi ostaci dva stara rudarska okna. Danas se u njima ne kopa, mračne sile ne plaše ljude, a Đavolja varoš je postala zanimljivo turističko odredište.

RADAN PLANINA

Sastavljena od tri masiva: Majdan planine, Ravne planine i Petrove gore - Radan planina je nastala razlamanjem starog Rodopskog kopna, što je svrstava u grupu Rodopskih planina. Najviši vrh je Šopot, visine 1408 metara. Na planini Radan

dominira bukova šuma, u nižim delovima je uglavnom hrastova, a ima i antropogene šume bora, smrče i jele. Livade su pune lekovitog bilja, a u gustim šumama žive vukovi, divlje svinje, srne, divlje mačke, jazavci, lisice, kune...

Zahvaljujući toplijoj klimi na Radan planini opstalo je nekoliko endemskih i reliktnih biljnih vrsta, među kojima su najznačajniji ostaci prašume iz doba tercijara. Na obroncima Radan planine nalaze se Prolom Banja, a u blizini je i

arheološki lokalitet *Caričin grad*. Caričin grad kod Lebane, ili kako je u njegovoj epohi nazivan Justinijana prima, podignut 535. godine, carski je poduhvat u okviru koga su sublimirana sva znanja urbanista i arhitekata tog doba. Grad je naprosto neka vrsta arhitektonskog koncentrata, onovremene svetske izložbe na kojoj su prikazana sva tada poznata graditeljska čuda. Justinijana prima je opasana bedemima na kojima su prikazani svi tipovi kula, a u gradskom jezgri podignuto je osam bazilika po originalnim i potpuno različitim projektima.

◀ *Natalijina ramonda*

Rtanj

Opšte informacije

Javno preduzeće Srbijašume

Šumsko gazdinstvo i uprava Boljevac

Tel: 030/463-441, 463-443

dirbolj@open.telekom.rs

www.srbijasume.rs

Turističke informacije

Turistička organizacija Boljevac

Tel: 030/463-593

tooboljevac@open.telekom.rs

Turistička organizacija Zaječar

Tel: 019/421-521

toza@open.telekom.rs

toza019@gmail.com

www.toozajecar.co.rs

Aktivni odmor

Sam prizor planine Rtanj, koja ima oblik gotovo pravilne piramide, biće vam dovoljan razlog da joj krenete u pohode. I legende koje se ispredaju o poreklu njenog pravilnog geometrijskog oblika mogu biti razlog za putovanje. Planinari je rado posećuju i biciklisti koji vožnju po njenim visovima doživljavaju kao izazov. U određeno doba godine možete doći na branje čuvenog rtanjskog čaja, za koji se veruje da je afrodizijak. U sklopu odmarališta Rtanj postoje sporski tereni, a ako volite boravak u prirodi, potražite i neko od uređenih izletišta. Na putu ka Zaječaru ne propustite da obiđete biser rimske arhitekture, arheološki lokalitet Gamzigrad – Romulijana koji se nalazi na Uneskovoj listi kulturne baštine.

Ozren planina, Ozrenske livade, Soko-grad

Opšte informacije

Zavod za zaštitu prirode Niš

Tel: 018/523-448

nis@zzps.rs

www.zzps.rs

Turističke informacije

Organizacija za turizam i kulturu Sokobanja

Tel. 018/830-271

info@otks.org.rs

otks_sokobanja@beotel.rs

www.otks.org.rs

www.sokobanja.rs

Turistički informativni centar

Trg oslobođenja 2

Tel: 018/833-988

ticosoko@yahoo.com

Aktivni odmor

Zbog izvanrednih terena, Ozren je podesan za razne vrste kretanja u prirodi: planinarenje, pešačenje, planinski biciklizam, slobodno penjanje, paraglajding, orijentacioni kros...

Na Ozrenu vas očekuju brojna uređena izletišta i zanimljivi ambijenti: Očno, Oštra čuka, Ozrenske livade, *kamen ljubavi*... Sami ćete odlučiti da li ćete ići ka paraglajding uzletištu, izvoru Šopur i Oštroj čuki ili ka izletištu Očno, Kalinovici i ozrenskim livadama. Iako prilično dugačka, neće vam biti preterano naporna šetnja do *kamena ljubavi*, na kome su se, po legendi, voleli Hajduk Veljko i Čučuk Stana. Na izletištu Kalinovica posebnu atrakciju predstavljaju dve sekvoje i izvor ledene vode. Iznad Kalinovice naići ćete na travnate terene za fudbal, badmington,

košarku, frizbi. Odavde možete produžiti u šetnju preko ozrenskih livada.

Čuvena srpska kraljevska banja Sokobanja nalazi se podno Ozrena. Kroz sokobanjsku kotlinu protiče kristalno čista reka Moravica, a na njenom severnom obronku uzdiže se Soko-grad, vojna tvrđava s početka naše ere, koju svakako treba da vidite. U zelenom pojasu Sokobanje nalazi se i Prirodno lečilište Banjica, odakle stazom zdravlja, kroz kanjon Moravice, stižete do izletišta Lepterijski i Soko-grad.

Stara planina

Opšte informacije

Javno preduzeće Stara planina

Tel: 019/731-110

office@jpstaraplanina.rs

www.jpstaraplanina.rs

Turističke informacije

Turistička organizacija Knjaževac

Tel: 019/735-230

toknjazevac@open.telekom.rs

www.toknjazevac.org.rs

Turistički informativni centar

Knjaza Miloša 37

Tel: 019/735-230

toknjazevac@open.telekom.rs

Turistička organizacija Pirot

Tel: 010/320-838, 320-839

top010@open.telekom.rs

www.topirot.com

Aktivni odmor

Stara planina najveća je i najlepša planina u istočnoj Srbiji. Još kao destinacija nije dovoljno poznata, ali ima mnogo toga da ponudi. Skijaški centar Babin zub

ima staze na lokacijama Konjarnik, Sunčana dolina i Markova livada. Na skijalištu Babin zub izgrađena je nova četvorosedna žičara. Stara planina je pod snegom skoro pet meseci, ali je ipak izgrađen sistem za veštačko osnežavanje kako biste mogli da uživate u zimskim sportovima i u sezonama kada nema dovoljno padavina.

Stara planina je izazov ako volite osvajanje vrhova. Uspon do Midžora, najvišeg vrha, biće vam naporno i zanimljivo iskustvo. Možete krenuti i u osvajanje

Vražije glave, Tri čuke, Bratkove strane, Krvave bare. Dane ćete ispuniti planinareći i pešačeći različitim trasama i brojnim markiranim stazama.

Kroz sočivo svog fotoaparata zabeležite prelepe pejzaže i napravite zapise retkih ptica i planinskog bilja. Prelet zmajem ili paraglajderom, vožnja planinskim biciklističkim stazama mogućnosti su za ispunjen odmor u pokretu.

Jedno od posebno zanimljivih mesta je Debeli stena, gde se nalaze ribnjak i jezero. Posetite i arheološko nalazište *Timacum Minus*, etno-muzej i muzej vina u selu Ravna. U selima podno Stare planine obavezno probajte specijalitet ovog kraja – belmuž.

Kanjon Jerme

Turistička organizacija Pirot

Tel: 010/320-838, 320-839

top010@open.telekom.rs

www.topirot.com

Aktivni odmor

Ako poželite da u Srbiji nađete komadić Divljeg zapada, onda obavezno posetite živopisni kanjon Jerme. Kanjon je od Pirota udaljen oko trideset kilometara. U blizini Jerme nalazi se manastir Poganovo iz 15. veka, koji je poznat po misterioznoj fresci svetog Hristifora sa magarećom glavom, a nedaleko od manastira se nalazi i Zvonačka banja.

Suva planina, Jelašnička klisura,

Sićevačka klisura

Turističke informacije

Turistička organizacija Niš

Tel: 018/524-877

ton1@open.telekom.rs

www.nistourism.org.rs

Turistički informativni centar Niš

Voždova 5

Tel: 018/523-118, 521-321

info@visitnis.comwww.visitnis.com**Turistički informativni centar „Tvrđava“**

Tel: 018/250-222

info@visitnis.comwww.visitnis.com**Turistički informativni centar Niška banja**

Tel: 018/4548-588

 Aktivni odmor

Kada se uputite ka vrhovima Suve planine, obavezno ponesite zalihe vode. Planina je i dobila ime Suva zato što na njenim visovima nema izvora. Vrhovi koje možete osvajati zovu se Trem – najviša tačka planine i Devojački grob. Obeležanim planinarskim stazama stići ćete do vidikovca Sokolov kamen, a tu se nalazi i izletišta Bojanine vode koje, kako samo ime kaže, ima izvor. Tokom zime na tom izletištu možete se skijati na uređenoj ski-stazi, a postoje i dve dečje staze. Divlji konji su nekada tu živeli u velikom broju, a danas jedva da ih je ostalo nekoliko, pa se možete smatrati pravim srećnikom ako vam se pruži prilika da ih vidite. Nišavska kotlina, okružena planinskim vencima, predstavlja idealan teren za poklonike paraglajdinga. Najznačajniji tereni su Višegrad, teren iznad sela Sićevo i Koritnik iznad Niške banje.

Jelašnička klisura

Pod padinama Suve planine nalazi se klisura Jelašnica, koju je priroda obilato nadarila lepotom. Dugačka je svega dva kilometra. U doba Rimljana kroz taj teško pristupačni predeo bio je prosečen

put *Via Militaris*. Klisura je, pre svega, mesto za adrenalinske sportove – slobodno penjanje po prirodnim stenama i druge alpinističke discipline. Na raspolaganju je više od 40 sportsko-penjačkih smerova. Tu postoji i veštačka stena koja je uređena prema propozicijama UIAA. Jelašnička klisura je pristupačna i ljudima koji nisu skloni izazovima – između sela Jelašnica i Čukljenik postoji nekoliko pogodnih mesta za izlet.

Sićevačka klisura

U tom kraju nalazi se još jedna izuzetno atraktivna klisura duga 17 kilometara, koju je usekla Nišava. Sićevačka klisura je predeo gde se nalazi više od 30 crkava i manastira, izuzetne istorijske vrednosti. Tu uspeva i jedna od najkvalitetnijih kolonija žalfije u Evropi, a poznata je i po endemskoj vrsti cveta – *Ramonda serbica*, koja se nalazi samo na ovom mestu. „Prolazeći kroz Sićevačku klisuru shvatio sam smisao istorije“, rekao je Arnold Tojnbi, čuveni britanski istoričar. Pokušajte i vi da idete njegovim tragom, pešačeći, planinareći, vozeći bicikl, splavareći... U klisuri je 2009. godine održan Svetski kup u splavarenju.

Vlasina**Turističke informacije****Turistička organizacija Surdulica**

Tel: 017/813-712

info@tosurdulica.orgwww.tosurdulica.org **Aktivni odmor**

Jezero Vlasina okruženo je planinama i obraslo čudesno lepom brezovom šumom. Deo obale

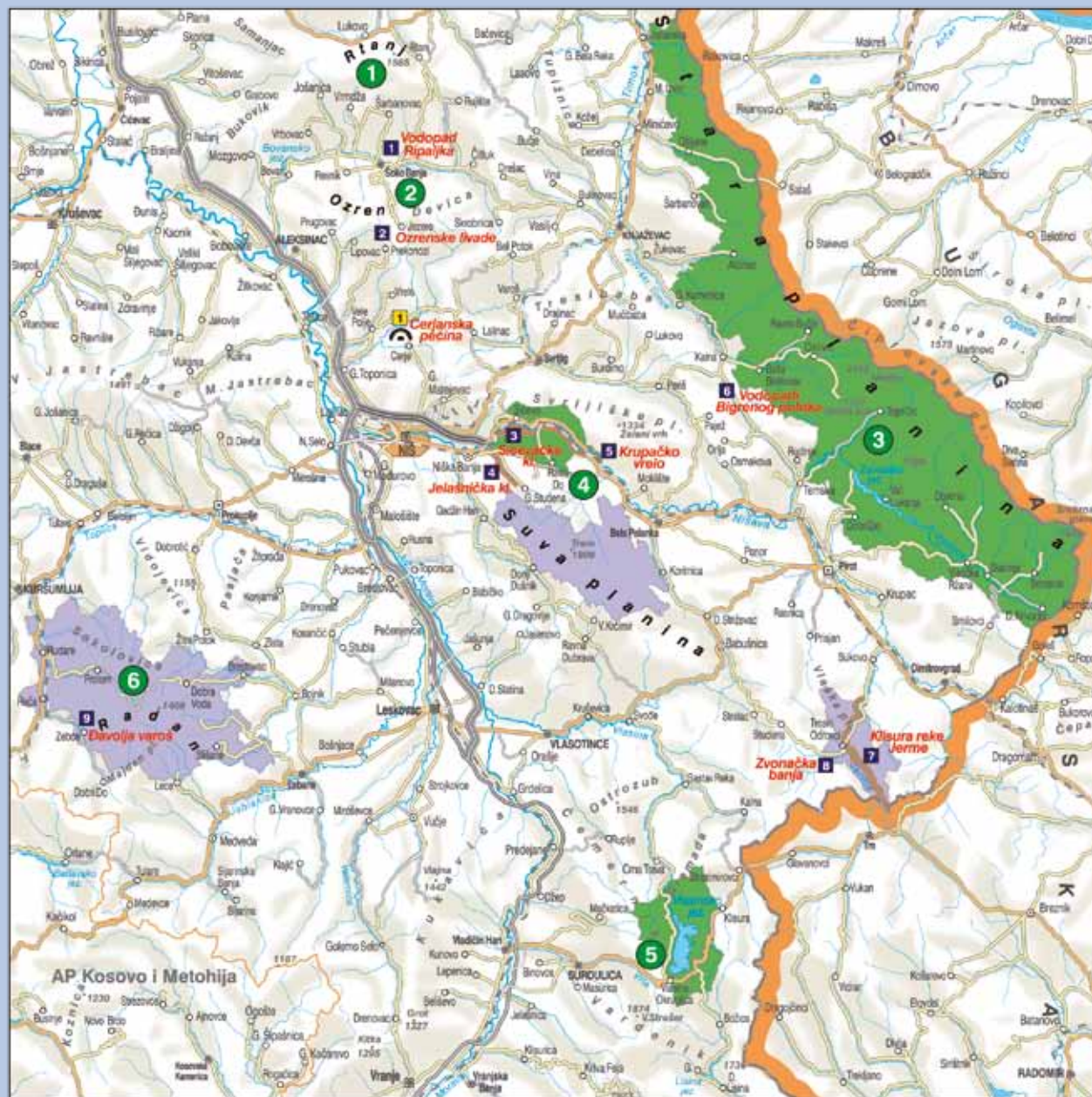
jezera, koji se zove Marickina, uređen je za plivanje, što će vam tokom leta prijati, iako u planinanim temperatura vode dostiže tek 23 stepena. Takođe, možete iznajmiti čamac na vesla ili jedrilicu. Odmor na Vlasini može biti prijatna kombinacija uživanja u blagodatima vode i osvajanja planinskih vrhova. Čemernik i Besna kobila i brojnih planinskih staza. Jezero vam omogućava i rekreativni ribolov.

Đavolja varoš, Radan planina**Turistička organizacija Kuršumlja**

Tel: 027/380-963

tokursumlja@open.telekom.rswww.tokursumlja.rs **Aktivni odmor**

Prizor od dvesta dve mistične zemljane figure sa *kamenim kapama* na glavi u nestvarnom i surovom krajoliku podnožja Radan planine vredno je videti. Uz kolone zemljanih figura u Varoši, obavezno obidite izvore voda čudesnih svojstava – Đavolju vodu i Crveno vrelo. Inače, Đavolja varoš bila je u najužem izboru na listi kandidata novih Sedam svetskih čuda prirode. Radan je poznat po bogatstvu izvora – zabeleženo ih je oko 200, a na njegovim obroncima nalazi se i Prolom Banja. Na planini postoje pešačke staze, koje nisu dobro uređene, ali uz pratnju vodiča, možete se upoznati se prirodnim lepotama ovog kraja. Preporučujemo uređenu pešačku stazu koja kreće od Prolom Banje i vodi do Đavolje varoši. Na jugozapadnim padinama Radana, nedaleko od Lebane, naići ćete na terasasti plato gde se nalazi kompleks Caričin grad – arheološki lokalitet iz 6. veka. Obavezno posetite taj biser rimske arhitekture.

- 1 RTANJ
- 2 OZREN
- 3 STARA PLANINA
- 4 SUVA PLANINA
- 5 VLASINA
- 6 RADAN PLANINA
- 1 VODOPAD RIPALJKA
- 2 OZRENSKE LIVADE
- 3 SIĆEVAČKA KLISURA
- 4 JELAŠNIČKA KLISURA
- 5 KRUPAČKO VRELO
- 6 VODOPADI BIGREN OG POTOKA
- 7 KLISURA JERME
- 8 ZVONAČKA BANJA
- 9 ĐAVOLJA VAROŠ
- 1 CERJANSKA PEĆINA

*P*rimeri očekivane, vedre, raznežene lepote, one koja krepi i umiruje, razmešteni su svuda oko nas. Postoji i jedna druga vrsta lepote – divlja, uznemirujuća, surova – a ipak lepota. Upravo ona izdvaja Šar-planinu i Prokletije.

ŠAR-PLANINA, METOHIJSKE PROKLETIJE, GAZIMESTAN, GRMIJA...

Lepota divljine

Nacionalni park

ŠAR-PLANINA

Na krajnjem jugu Srbije, duž granice sa Makedonijom, prostire se Šar-planina. Planina neobične, skoro divlje i surove lepote, sa oko sto vrhova iznad 2000 metara nadmorske visine, vodom najbogatija balkanska planina, čiji potoci otiču u tri morska sliva, sa bogatim i raznovrsnim biljnim i životinjskim svetom, velikim brojem endemskih vrsta – proglašena je za nacionalni park.

Šar-planina je i pravi muzej glacijalnog reljefa pod otvorenim nebom.

Sudar mediteranske i kontinentalne klime duž visokog šarskog bedema uticao je na pojavu različitih mikroklimatskih varijanata. Dok se u podnožju, u dolinama Prizrenske Bistrice i Lepenca oseća topla klima Mediterana, na najvišim vrhovima ona je hladna i surova, prava alpska, tako da se sneg zadržava i do 280 dana u godini. Nije redak slučaj da se u toku jednog istog dana na Šari mogu doživeti sva četiri godišnja doba. Prizrenska Bistrica je, zahvaljujući lepotama

i vrednostima svoga kanjona, svrstana u spomenike prirode.

Sve pomenute odlike Šare uticale su i na neprocenjivo bogatstvo njenog biljnog i životinjskog sveta. Posebnu vrednost biljnog pokrivača Šare čine brojne lokalne endemske vrste, a među njima: hajdučica

kralja Aleksandra, bornmilera, šarplaninski karanfilić, šarplaninski šafran. Specifičnosti Nacionalnog parka su: šarplaninski kostolom, bedrnica, makedonski hrast, tisa, molika, munika... Šume hrasta, bukve, jele, visokoplaninskog – žbunastog i zeljastog rastinja udomile su 147 vrsta leptira, što je Šar-

▲ Šar-planina

planinu uvrstilo u takvo najbogatije evropsko područje. Više od 200 vrsta ptica upotpunjuje njen živi svet. Posebno su zanimljivi suri orao, sivi soko, veliki tetreb, jarebica kamenjarka,

snežna zeba.

Na nepreglednim divljim prostranstvima Šare mogu se videti prizrenska bistrica, ljuskavi gušter, planinski šargan i dinarska voluharica,

▲ Veliki tetreb

kuna zlatica, kuna belica, vidra, ali i divlja mačka, ris, medved, srna, divokoza.

Poznata je i po autentičnoj rasi pasa – šarplaninaca, ovčara čuvenih po svojoj hrabrosti, snazi i izdržljivosti.

Sva jezera koja se nalaze na Šar-planini, a teritorijalno pripadaju opštini Štrpce, nastala su ledničkom erozijom. Ona leže u cirkovima, udubljenjima iz kojih su polazili planinski lednici. U narodu su zbog njihove lepote poznate kao *gorske oči*. U zavisnosti od vremenskih prilika, sva jezera su pod snegom i ledom od novembra do maja.

Ima ih ukupno sedam: Livadičko jezero, Donje Blateštičko jezero, Gornje Blateštičko jezero, Veliki vir, Mali vir, Malo i Veliko Jažinačko jezero. Ta jezera, potpune providnosti i ledene lepote, ne nude prijatne uslove za život, tako da samo u Livadičkom i Velikom Jažinačkom jezeru živi unesena potočna pastrmka, koja se zbog surovih uslova života ne može razmnožavati.

Kulturno-istorijsko nasleđe Nacionalnog parka Šar-planina odlikuje se velikim bogatstvom, raznovršnošću i posebnim značajem za srpski identitet i istoriju. Pored

srednjovekovnih utvrđenja, naselja i mostova, posebnu dragocenost predstavlja 45 srpskih srednjovekovnih crkava i manastira, poput

Srpski manastiri na Kosovu i Metohiji

UGROŽENA BAŠTINA

Na svetsku listu prirodne i kulturne baštine (Unesco), pored manastira Visoki Dečani, upisani su i Pečka patrijaršija, Gračanica i crkva Bogorodice Ljeviške u Prizrenu. Svi ovi spomenici su, odmah posle upisa, stavljeni i na listu ugrožene svetske kulturne baštine.

▼ *Visoki Dečani, detalj*

isposnice svetog Petra Koriškog iz 13. veka ili manastira svetog Arhangela iz 15. veka u kanjonu Prizrenske Bistrice, nadomak Prizrena – srednjovekovne srpske prestonice u podnožju Šare.

Granice sadašnjeg Nacionalnog parka protežu se duž opština Štrpce, Gora, Kačanik, Prizren i Suva Reka.

PROKLETIJE

Da lepota može biti divlja i surova, pravi primer su Prokletije. Taj pojedinačno najveći planinski masiv Dinarskih planina obuhvata oko 40 odvojenih planina, imponzantnih, strmih i teško prohodnih grebena, kroz koje su divlje planinske reke usekle klisure nesvakidašnje lepote, povremeno duboke i više od hiljadu metara. Prokletije su, zbog svojih geomorfoloških i

klimatskih odlika – najnepristupačnije kod nas, a posle Alpa, i u Evropi. U svojoj divljini sačuvani su predeli iskonske lepote, poput klisura Pečke i Dečanske Bistrice.

Zbog svoje izuzetne biološke raznovrsnosti, velikog broja retkih i ugroženih vrsta, Prokletije, zajedno sa Šar-planinom, pripadaju jednom od šest evropskih centara biološke raznovrsnosti. Poznate su po šumama kestena, hrasta, graba, po visokoplaninskim šumama borova, među kojima su i endemske vrste munika i molika, te bor krivulj. Kao i na Šar-planini, na Prokletijama živi ogroman broj vrsta leptira, a atraktivni su i crni daždevnjak, alpski mrmoljak, crni orao, veliki tetreb, kune, vidre, vukovi, divokoze i divlje mačke.

Pored prirodnog i kulturno-istorijskog nasleđa, ovde se nalaze spomenici srpske srednjovekovne kulture pod zaštitom Uneska: manastir Visoki Dečani i Pečka patrijaršija. Najstarije zaštićeno

stablo u Srbiji, stablo crnog dudu, poznato i kao šam-dud, nalazi se u porti Pečke patrijaršije.

*Predeli izuzetnih odlika,
rezervati i spomenici prirode*
**REKA MIRUŠA,
GAZIMESTAN, MERMERNA
PEĆINA, GRMIJA...**

Reka Miruša, predeo izuzetnih odlika, poznata je po kanjonu u kome je čitav niz od 16 jezera međusobno razdvojenih slapovima, vodopadima i brzicama. Penušava reka spušta se u metohijsku kotlinu, savlađujući svojim vodenim kaskadama visinu od 250 metara. Na vrhu krečnjačke litice, poznate kao Crvena stena, nalaze se i dve pećine: Mala i Velika crkva, u koje su se za vreme robovanja pod Turcima sklanjali srpski kaluđeri.

Mermerna pećina, spomenik prirode koji se nalazi nadomak Lipljana, u selu Donje Gadimlje, oblikovana u mermeru, sa nekoliko stalnih jezera, najveća je po dužini pećina ove vrste kako u Srbiji tako i u svetu. Posebno njeno bogatstvo je veoma redak

aragonitski nakit, koji se u takvom obimu i u toliko različitih oblika do sada nije otkriven ni na jednom mestu.

Na području današnjeg rezervata prirode Gazimestan nalazi se memorijalno-spomenički kompleks na mestu gde se 1389. godine odigrala jedna od najznačajnijih bitaka u srpskoj istoriji – Kosovska bitka. Po legendi, kosovski božuri, koji su zaštitni znak Gazimestana, iznikli su iz krvi kosovskih junaka. *Crveni božur je simbol svesnog žrtvovanja, pobede života i večnog trajanja.*

Biljni svet upotpunjuju balkanski endemiti: žuti šafran, kukurek, divlji ječam... Pored kosovskog božura, u prirodne retkosti Srbije spadaju i gorocvat i stepski bademić.

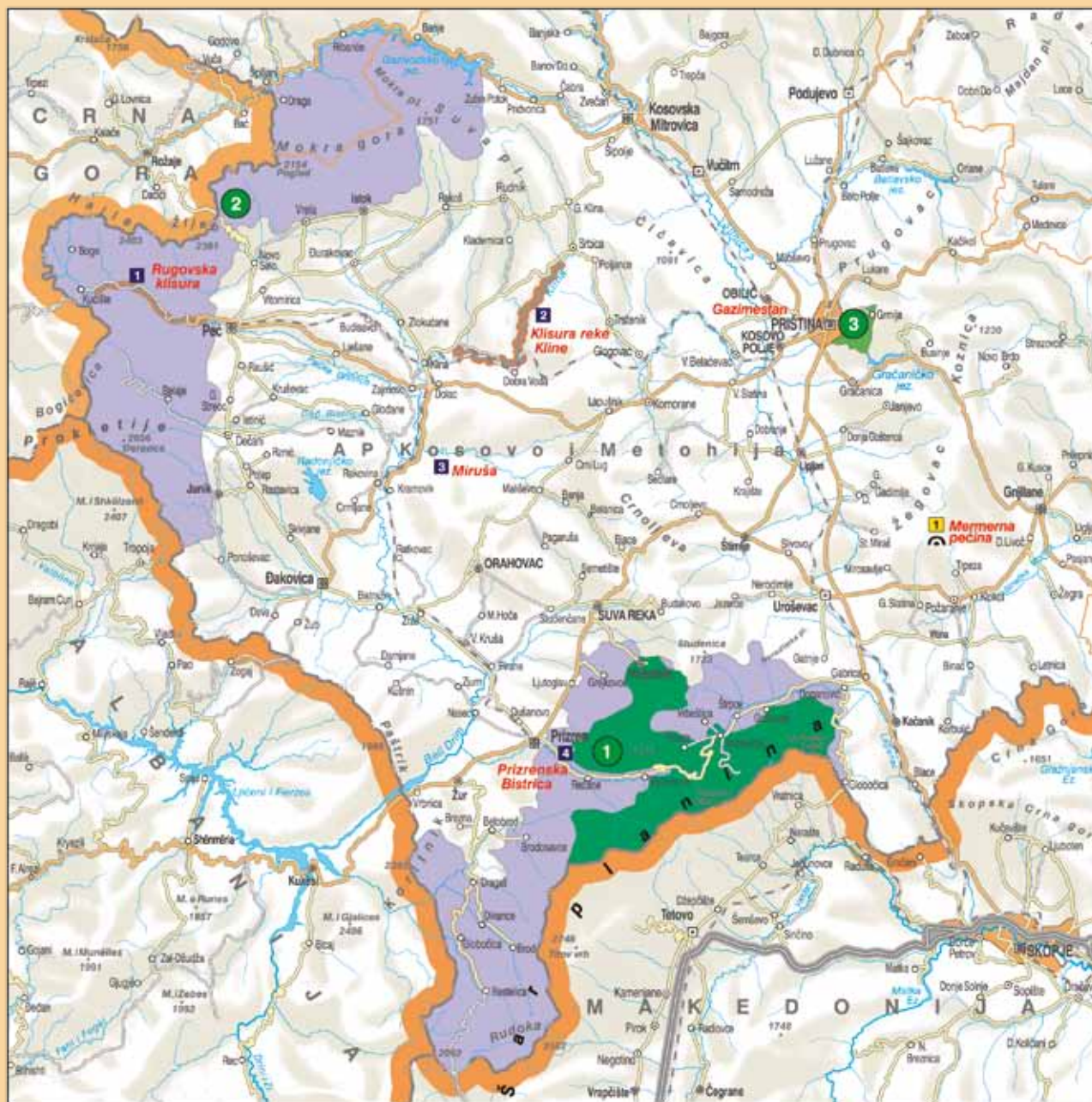
Park prirode Grmija nalazi se na istočnom obodu velikokosovske kotline u neposrednoj blizini Prištine i sa svojim brojnim sadržajima, glavno je izletište stanovnika Prištine.

Po lepoti, osobenom biljnom i životinjskom svetu, ističu se i klisure reke Kline i Rugovska klisura, koje su upravo zbog takvih svojstava proglašene za spomenik prirode.

Napomena: Šar-planina, Prokletije i druga navedena prirodna i kulturna dobra nalaze se na teritoriji AP Kosovo i Metohija, koja je pod upravom UNMika.

◀ Rododendron

- 1 ŠAR-PLANINA
- 2 PROKLETIJE
- 3 GRMIJA
- 1 RUGOVSKA KLISURA
- 2 KLISURA REKE KLINE
- 3 MIRUŠA
- 4 PRIZRENSKA BISTRICA
- 1 MERMERNA PEĆINA

U z cikloturizam idu širom otvorene oči i uši, radoznali um željan znanja, i srce gladno utisaka. Neko je mudro rekao da „geografija ne znači mnogo dok je nismo prešli“, a kad se uz to ima u vidu i druga istinita konstatacija – da smo „u automobilu u kontaktu s kolovozom, a na biciklu u kontaktu s ljudima“, nećemo izbeći zaključak da svet koji putuje na dva točka dublje doživljava i upoznaje prostore kroz koje prolazi, i ljude koji te prostore nastanjuju.

DUNAVSKA BICIKLISTIČKA RUTA U SRBIJI

Geografija ispunjena smislom

Dunavska ruta u Srbiji deo je *EuroVelo* rute broj 6, koja spaja Atlantik sa Crnim morem. Vožnja duž srpske deonice Dunava specifično je i dinamično iskustvo: točkovi našeg bicikla na njoj će, poput nekog laganog i filigranski podešenog razboja, istkati za nas uspomene čije boje neće izbledeti ni posle mnogo godina.

Na zapadu, tamo gde Dunav kuca na vrata Srbije, čeka nas mozaik ritova i zanimljivih kutaka skrivenih u amazonskom zelenilu. Oblast specijalnog rezervata prirode Gornje Podunavlje esencija je najboljeg što priroda u ovim krajevima ima da ponudi. Naredna na mapi je Bačka Palanka – mesto sa vedrom i prijatnom atmosferom, dok je Novi Sad, sa svojom Petrovaradinskom tvrđavom, kulturni i istorijski biser severa Srbije. S druge strane reke diže se dugačka i šumovita Fruška gora, iskićena brojnim manastirima.

Posle Sremskih Karlovaca, neodoljivog starog gradića koji će nas pouzdano zarobiti na neko vreme, biće potrebno da savladamo prvi od samo tri veća uspona na Dunavskoj ruti u Srbiji. To je najteži, ali ne i pretežak uspon: 4,5 km dužine, 180 m visinske razlike.

Potom nas put vodi ka prestonici i visokourbanizovanim zonama. U starom delu Beograda valja se izboriti sa saobraćajem, ali to ne treba da nas pokoleba u istraživanju – grad je magičan, ali na svoj čudni, osobenački

i tvrdoglav način.

Dalje na putu ka istoku, kotrljamo se ivicom specijalnog rezervata prirode – Deliblatske peščare. Ono „peščara” u imenu ne treba da nas brine: reč je o zanimljivoj, velikom

i lepom prostranstvu pošumljenom u doba carice Marije Terezije. To je još jedno od zaštićenih prirodnih dobara u Srbiji koje imamo zadovoljstvo da upoznamo vozeći se na dva točka.

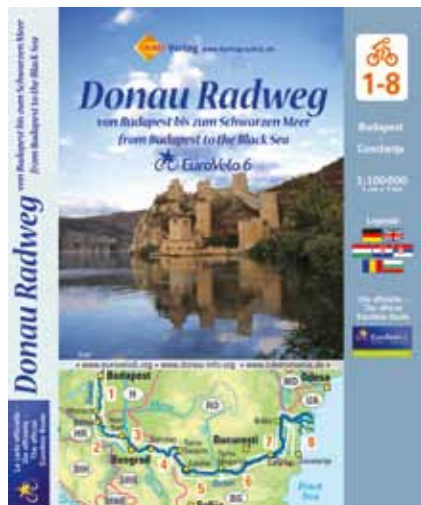
Naše naredno odredište je Stara Palanka. Tu ćemo za prelazak na desnu obalu Dunava iskoristiti lokalnu skelu i stići do seoca Ram, iznad koga se uzdiže istoimena tvrđava. Obliznje Srebrno jezero odlična je prilika za predah od putovanja: dobri pansioni, kamp,

plaža... svakako su dovoljni razlozi za tako nešto.

Oko 120 kilometara između prijatne male varoši Golupca i brane HE Đerdap preći ćemo kroz Đerdapsku klisuru, odnosno kroz teritoriju Nacionalnog parka Đerdap. To je jedan od najlepših poteza na čitavom toku Dunava.

Odmah posle Golupca prolazimo pokraj Golubačke tvrđave iz ranog 14. veka, a četrdesetak kilometara potom, stižemo do

arheološkog nalazišta i muzeja Lepenski vir. Tu se nalaze ostaci 8000 godina starog praistorijskog naselja, čije jedinstvene kamene skulpture „mire“ ljudska lica i riblje glave, svedočeći o jednom od najstarijih oblika umetničkog vajarstva u Evropi. Posle muzeja završavamo drugi veći uspon na našoj deonici Dunava (2 km dužine, 125 m visinske razlike). Nagrada je divan spust – i opet se izbliza družimo sa velikom rekam.

Prolazeći kroz spektakularni Mali i Veliki kazan divićemo se najatraktivnijoj igri prirode na celom Dunavu: reka se tiho stenjući provlači između vrtoglavih litica koje grizu nebo. Razmak među njima povremeno jedva prelazi 150 metara. Posle Kazana savladavamo treći i poslednji veći uspon na našoj deonici Dunava: 4 km dužine, sa visinskom razlikom od 180m. A posle Kladova i Negotina, eto nas začas na granici sa Bugarskom i na završetku naše avanture u Srbiji – nadamo se da vam je bilo lepo koliko i nama.

Jovan Eraković

Kompletna Dunavska biciklistička ruta u našoj zemlji obeležena je putokaznim oznakama izvedenim u skladu sa standardima Evropske biciklističke federacije, i zvanični je deo evropske rute EuroVelo 6, koja povezuje Atlantski okean sa Crnim morem.

Detaljni vodič za Dunavsku rutu u Srbiji:

- na srpskom jeziku: www.ciklonaut.com/dunav/dunav.htm
- na engleskom jeziku: www.danube-info.org/dbt
- na nemačkom jeziku: www.danube-info.org/donaunradweg

PRIRODA SRBIJE Odmor u pokretu

Izdavač

Turistička organizacija
Srbije, Beograd
Čika Ljubina 8
Tel. +381 11 6557 100
Fax. +381 11 2626 761
e-mail: office@serbia.travel
www.srbija.travel
www.facebook.com/serbia.
travel

Za izdavača

Gordana Plamenac

Urednik

Željka Pudar,
Darko Janković

Autor idejnog koncepta

Milena Mihaljčić

Autor teksta

Dragana Marković

Autor teksta

Aktivni odmor

Milena Mihaljčić

Dizajn i prelom

Miroslav Zeljug

Pomoćnik dizajnera

Miša Kostić

Lektor za srpski jezik

Mila Barjaktarević

Izrada karata

Republički geodetski zavod,
Beograd - nosilac autorskih
prava na kartografskoj
osnovi

Stručni konsultant

Zavod za zaštitu prirode
Srbije

Fotografija za naslovnu stranu

Dragoljub Zamurović

Štampa

Komazec, d.o.o, Indijija

Tiraž: 5000

Peto izdanje, 2012. godina

© Copyright: Turistička
organizacija Srbije
ISBN 978-86-6005-247-8

CIP - Каталогизacija y 6yбликации
Народна библиотека Србије, Београд

338.48(497.11)(036)

МАРКОВИЋ, Драгана, 1962-
Priroda Srbije : odmor u pokretu /
[Dragana Marković, Milena Mihaljčić ; autori
fotografija Dragan Bosnić ... et al.] . - 5.
izd. - Beograd : Turistička organizacija
Srbije, 2012 (Indija : Komazec) . - 108 str. :
fotogr. ; 20 cm

Podaci o autorkama preuzeti iz kolofona. -
Tiraž 5.000.

ISBN 978-86-6005-247-8
1. Милошевић, Миленка, 1957- [аутор]
а) Србија - Војвођа
COBISS.SR-ID 195105292

Autori fotografija INDEX

Dragan Bosnić, strane: 6 dole, 7 dole, 11, 17dole, 17 desno, 20,
21 dole, 22, 27, 28 gore, 31 desno, 32 dole, 36, 39 dole, 40 gore, 41
dole, 43, 48, 50 dole, 60 gore, 61, 62 gore, 63, 64 dole, 67 gore-
levo, 68 dole, 70 gore, 73, 74, 75 dole, 76, 79, 83, 85, 86 dole, 87
gore, 91, 92, 93 gore, 95, 99, 100 desno

Dragoljub Zamurović, strane: 4, 6 gore, 7 gore, 10, 14, 26, 30
gore, 31 gore, 33, 52desno, 78

Branko Jovanović, strane: 5, 18 gore, 19, 23, 32 gore, 38 gore, 41
gore, 45 dole 59, 101 dole

Svetlana Dingarac, strane: korica 2, 29 dole, 39 gore, 42, 51 gore,
58, 66 gore, 67 dole, 84 gore-desno, 84 dole, 90 gore

Jovan Eraković, strane: 12, 30 dole, 54, 67 gore desno, 68 gore, 76
dole, 89 gore, 94, 106

Dragiša Savić, strane: 16 dole, 17 gore, 18 dole, 21

Miroslav Zarić, strane: 8 gore, 50 gore, 52 dole, 53 gore, 55, 65,
66 dole, 88

Slobodan Mihailović, strane: 82, 86 gore, 87 dole

Predrag Lazarević, strane: 84 gore-desno, 102 dole, 93 dole

Verica Stojanović, strane: 28 dole, 75 gore

Miodrag Bogdanović, strane: 104, 105

Duško Damjanović, strane: 15, 53 dole

Aleksandar Četković, strana 60 dole-desno

Dejan Baković, strana 76 gore-desno

Otto Szekeres, strana 9 dole

Milić Simić, strana 64 gore

Boža Šćepanović, strana 100 levo

Bratislav Grubač, strana 101 gore

Bobiša Marinović, strana 69

Pavle Đukić, strana 90 dole

Rade Krstinić, strana 49

Rastko Ajtić, strana 51 dole

Srđan Belij, strana 102 levo

Vladimir Dobretić, strana 40 dole

Vladimir Čorović, strana 62 dole

VOLITE PRIRODU – ČUVAJTE PRIRODU – POŠTUJTE PRIRODU

Mi pripadamo PRIRODI i ona nama!

Nacionalni parkovi, zaštićena prirodna dobra, kao i priroda uopšte jesu istinsko bogatstvo svakog naroda. O zaštićenim dobrima brinu se upravljači, koji imaju zadatak da očuvaju prirodna i kulturna blaga i za današnje i za buduće generacije. Molimo Vas da nam pomognete da naša prirodna i kulturna baština, a posebno naša zaštićena prirodna blaga, ostanu oaze netaknute prirode. Ličnim primerom i odgovornim ponašanjem svako od nas doprinosi očuvanju životne sredine. Zato vas molimo da **PAŽLJIVO PROČITATE** sledeće savete i pravila ponašanja:

🌿 Shvatite da su zaštićena dobra staništa ugroženih biljki, životinja, predeli čistih voda, i da su to područja odvojena upravo da bi se sačuvala naša prirodna bogatstva i kulturno nasleđe;

🌿 Kada ste u poseti nacionalnom parku ili bilo kom drugom prirodnom dobru ponašajte se tako da ni na koji način ne ugrozite prirodne ekosisteme ili narušite osnovna svojstva i obeležja prirode;

🌿 Poštujte pravila ponašanja, naročito u zaštićenim područjima. Ona su uređena posebnim zakonskim dokumentima. Nepoštovanje pravila povlači vašu ličnu odgovornost;

🌿 Poštujte šume, biljke, životinje i prirodne fenomene (klisure, vodopade, pećine, litice, fosile...), uživajte u njima u tišini, upijajte uspomene očima i uz pomoć foto-aparata;

🌿 U šumi ne lomite grane drveća, posebno mladica koje će izrasti u stoletno stablo;

🌿 Cveće je najlepše onda kada ga posmatrate u njegovom prirodnom okruženju, zato ga ne berite;

🌿 Nemojte uznemiravati životinje, oštećivati gnezda... Nemojte zagađivati reke, jezera, potoke, izvore;

🌿 Koristite kante za otpatke, a u slučaju da ih nema, ponesite svoje smeće sa sobom. Ostavite za sobom čistu prirodu, onako kako ste je i zatekli;

🌿 Vatra je jedna od najrazornijih neprijatelja u prirodnim oblastima. Ne palite vatru i pažljivo rukujte sa predmetima koji mogu da zapale vatru (cigarete, staklo itd.). Vatru ložite samo na mestima koja su za to predviđena;

🌿 Ne zaboravite da buka nije deo prirodne sredine. Uživajte u zvuku prirode;

🌿 Krećite se stazama i putevima koji su obeleženi i uređeni;

🌿 Kampujte isključivo u za to određenim prostorima, ili, u određenim slučajevima, u prostorno uređenim zonama;

🌿 Svoje pse držite na uzici kako ne bi uznemiravali ptice, druge posetioce i biljni i životinjski svet;

🌿 Parkirajte svoja vozila na predviđenim mestima i vozite sporije kada prolazite pored šetača i biciklista;

BUDUĆE GENERACIJE - NAŠA DECA - IMAJU PRAVO NA OČUVANU ŽIVOTNU SREDINU!

Ako želite da se uključite u akciju Očistimo Srbiju i/ili prijavite neki problem u svojoj životnoj sredini, javite se na
ZELENI TELEFON 011 0700 100 800 Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije

TURISTIČKA ORGANIZACIJA SRBIJE